

HAVLÍČKOBRODSKO

Vlastivědný sborník 18

2004

OBSAH

PŘEDMLUVA	5
JAROSLAV HAŠEK - KOMUNISTICKÝ AUTOR, NEBO GENIÁLNÍ SPISOVATEL? <i>František Drašner</i>	7
JAROSLAV HAŠEK JAKO RUDOARMĚJEC NA VOLZE <i>Pavel Gan</i>	14
NETRPĚLIVÝ ČLOVĚK PRAVOSLAVNÝ <i>Jan Beneš</i>	73
HAŠEK, REKLAMA A MARKETING <i>Michal Brzák</i>	85
HAŠEK V CHORVATSKU <i>Sanja Miliceva Armada</i>	89
VZTAH JAROSLAVA HAŠKA K POLITICKÝM STRANÁM <i>Josef Čirýn</i>	92
VÝROČNÍ ZPRÁVA MUZEA VYSOČINY HAVLÍČKŮV BROD ZA ROK 2003 <i>Jana Beránková, Zina Zborovská</i>	96
ARCHEOLOGICKÉ VÝZKUMY A NÁLEZY NA HAVLÍČKOBRODSKU V ROCE 2003 <i>Pavel Rous</i>	112
STÁTNÍ OKRESNÍ ARCHIV HAVLÍČKŮV BROD V ROCE 2003 <i>Ladislav Macek</i>	122

Předmluva

Jaroslav Hašek komunistický autor nebo světový spisovatel ? Téma zdánlivě absurdně zvolené a otázka předem zodpovězená, tedy řečnická. Vzešla však z několika negativních reakcí na aktivity Muzea Vysočiny HB spojené s osobností Jaroslava Haška, který se po roce 1989 části naší veřejnosti začal jevit jako člověk degradovaný svou bolševickou minulostí (rozuměj anabází v Rudé armádě), jako osobnost, která má být pokud možno na chvíli odsunuta do pozadí (dána k ledu) nebo podrobena ostré kritice nebo orwellovsky vymazána.

A není divu! Hašek je totiž těžko přijatelný pro lidi, kteří si zakládají na neměnnosti svých názorů a postojů. Hašek byl stále v pohybu. Toulal se nejen geograficky od Haliče po Mongolsko, ale také sociálně, kulturně, dokonce i národnostně, jako třeba když se nechal monumentálně hostit německou většinou v Jihlavě při misijní cestě delegace Strany mírného pokroku. Není divu, že byl i tulákem politickým - anarchistou i redaktorem novin strany národně sociální, legionářem, sociálním revolucionářem i komisařem. Hašek se potuloval labyrintem různorodých hodnot a norem odlišných (často exotických) sociálních skupin a kultur, politickou a ideovou spleť své doby i hluboké historie zdánlivě bez cíle. Možná „jen“ s cílem dobře se dívat a psát.

Tato vědomá i intuitivní komparace systémů sociálních norem a rolí vedla k relativismu, na kterém je často postaven humor Haškova díla. Autorův neustálý pohyb znamená také permanentní změnu hledisek a úhlů pohledu a nutně vzbuzuje dojem relativismu etického. Jakoby se Hašek svým životem pokoušel překonat titul románu rakouského spisovatele Roberta Musila Muž bez vlastností. Jakoby se pokoušel stát mužem bez zásad. Avšak totéž v uměleckém kontextu působí jako literární a noetická analogie kubismu, jehož byl Hašek současníkem - dar vidět věci ze všech stran zároveň. Dar nebrat věci vážně. Dar nebrat vážně sám sebe.

O Haškovi je často snazší říci jaký není, než jaký je.

A přesto Jaroslav Hašek nejméně dvakrát na delší dobu zvažněl, a právě v Rusku - při zrodu legií a podruhé v Rudé armádě. Právě na tyto etapy spisovatelova života byla zaměřena pozornost řady vystoupení účastníků semináře. Zvláště cenné v této souvislosti byly poznatky a názory účastníků semináře-exulantů.

Kdysi jsem měl ambice se v Haškovi vyznat a „vědecky“ zorientovat. Dnes je už jen obdivuji a bavím se četbou jeho díla. Znovu a znovu. Snad právě proto mi byla svěřena neřešitelná úloha seminář řídit a navigovat opravdové haškology. Tedy jen chvíli, neboť během krátké doby vznikla mezi účastníky neformální atmosféra, došlo nejen k živé výměně poznatků a názorů, ale také

začala fungovat tvůrčí a konstruktivní synergie. Objevily se možnosti a potřeby dalšího bádání.

Znovu bylo konstatováno, že Jaroslav Hašek je jeden z mála českých spisovatelů, kteří dosáhli světovosti. Snad jediný. Jeho světovost se však jeví nikoli jako neměnný stav, nýbrž jako nepřetržitý proces překladatelské činnosti, zkoumání, interpretace a popularizace Haškova díla i osobnosti doma i v zahraničí. Věřme, že i tento sborník je dalším krokem správným směrem (a i kdyby ne, tak to nevadí, neb jak známo, každou cestou se dá dojít do Českých Budějovic k 91. regimentu).

JAROSLAV HAŠEK - KOMUNISTICKÝ AUTOR, NEBO GENIÁLNÍ SPISOVATEL?

František Drašner

Velmi jsem přemýšlel nad tímto titulem, oslovujícím Haškology i veřejnost zajímající se o slavného humoristu. Došel jsem k závěru, že tomuto heslu vlastně nerozumím. Nemohl jsem se smířit s názorem: Jaroslav Hašek – komunistický autor. Znáám jeho krátké působení mezi ruskými bolševiky, kdy pracoval jako redaktor časopisu „Krasnaja Jevropa“. Ale určitě vím, že nepsal komunistickou literaturu. O žádném manifestu či teoretickém rozboru komunismu jsem nikdy neslyšel. O Haška jsem se intenzivně zajímal přímo na Lipnici, kde jsem započal svou kantorskou dráhu. V letech 1965-1972 jsem snad každý den sedával s hostinským Alexandrem Invalidem, který mi život Haškův na Lipnici velmi přiblížil. Poznal jsem i další Haškovy kamarády – Klimenta Štěpánka, Josefa Jakla, Bedřicha Vacka, Františka Vacka, Antonína Krupičku a další. Proto svůj příspěvek zaměřuji k Haškovu pobytu na Lipnici a jasně se přikláním k druhé části titulu: Jaroslav Hašek – geniální spisovatel!

V červnu 1920 je Jaroslav Hašek náhodně objeven dr. Bohumírem Šmeralem. Je rozhodnuto, aby se vrátil do Československa, kde bude prospěšnější pro šíření komunistické propagandy. Na příkaz tzv. Centrálního byra pro agitaci a propagaci, řízeného ústředním výborem komunistické strany bolševiků v Rusku, byl v říjnu Hašek povolán do Moskvy. Zde se dozvídá, že bude vyslán prostřednictvím Kominterny do Kladna, aby pomohl upevnit revoluční práci. Stěhuje se tam i se svou životní družkou Alexandrou Lvovou. Dostává se opět do své rodné vlasti. Do Prahy přijíždějí 19. prosince 1920. Druhý den se píše v ranním vydání Tribuny:

„Jaroslav Hašek zase v Praze. Včera zažila kavárna Union nemalé překvapení; zčistajasna, jako blesk z modrého nebe, ocitl se v ní Jaroslav Hašek, vrátivší se z pětiletého pobytu v Rusku, tolikrát již prohlášený za mrtvého, jindy zas prohlašovaný za bolševického komisaře... Jestliže někdo z širší veřejnosti neví, kdo je Jaroslav Hašek, nelze mu to jen tak krátce vysvětlit. Tato lokálka je ostatně psána jen jako oznámení přátelům.“

Haška čekalo slavné přijetí. Patřilo však jen předválečnému králi bohémů. Pro návrat rudého komisaře, který měl plnit revoluční povinnosti na Kladně, již byla méně vhodná chvíle. Prosincové „revoluční“ vystoupení bylo rozdrceáno. Celé levicově sociálně demokratické vedení bylo pozatýkáno a postaveno před soud. Mezi zatčenými byl i Josef Handlř, zprostředkovatel Haškova přijetí a seznámení se situací na Kladně.

Na první dojmy z pobytu v Praze, na 20. prosinec 1920, paní Lvová vzpomíná:

„Toho dne Jaroslavčik dlouho vyspával. V poledne se začal strojit. Vzal si rubášku, kterou opásal řemenem, kalhoty zastrkal do vysokých bot, byly to obrovské filcové pimy, oblékl zimník, který dostal v Moskvě, a na hlavu čepici se štítkem. Políbil mne a řekl, že přijde brzy. A skutečně – asi za tři hodiny byl zpátky. Vypadal smutně a praštil čepici na postel. Tak jsme všechno prohráli, Šuro! Přijeli jsme pozdě. Ty, na které jsem se měl obrátit, pozavírali. A ti, kteří zůstali, mi vůbec nevěří, tvrdí, že o ničem nevědí.“

Vypadalo to, že se dá do pláce. Utěšovala jsem ho, jak jsem mohla. Pojedeme přece zpátky do Ruska, je tam spousta práce, maminka a všichni nás tam měli rádi. Tady není ani pořádná zima, venku prší a je bláto. Ale Jaroslavčik seděl bez zájmu. Pak se zvedl, rubášku vyměnil za košili bez kravaty, vzal si polobotky, sako, kabát a povídal, že přijde. Jenže tentokrát přišel za tři dny. Uválený, roztrhaný. Přivedl s sebou pana Longena a jeho ženu Xenu. Představil mi je. Byli moc milí a pozvali nás na zítřejší Štědrý den. Jaroslav mezi tím usnul a Longenovi odešli.“

V tomto okamžiku skončila veškerá Haškova komunistická činnost. Navíc je Hašek mnohými členy sociálně demokratické levice považován za provokátora. To vše ho úplně zlomilo. Hašek dokonce prohlašoval: „Neměl jsem se vracet. Tady mne lidé nenávidí.“ Takto duševně zlomen nebyl nikdy předtím při žádných životních nesnázích. Nejlépe Haškovu situaci vylíčil Emil Artur Longen:

„...pozoroval jsem Haška, jenž mne překvapil nápadnou horlivostí, kterou hleděl vyvolat dojem předválečného bohéma. Tím více nebyl. Jeho potutelné úsměvy pozbyly měkkosti a vábivé srdečnosti a zraky chytrácky mžouraly s posupným výsměchem. Haškova ústa chrlila zábavná slova, ale oči se zřejmě posluchačům vysmívaly. Jeho zjev i pohyby nabyly mnoho tvrdé hranatosti a v tváři zachvěl se mu občas opovržlivý úsměšek. I záchvěv mrzutosti chvílemi přeběhl Haškovým vzezřením. Tu se rychle napil. Pil nervózně, bez ustání, bez požitku, i napil se často několikrát za sebou, jako by chtěl odplavit jakýsi nepříjemný stav, jenž ho asi přepadl ve společnosti.“

A Hašek tedy, po pětiletém půstu v Rusku, znovu pije. Longen dále vzpomíná: „Nikdy před válkou jsem Haška v takovém stavu neviděl. Pil a zpíval, pil a nadával. Nadával nám a celému světu. V největší opilosti neztrácel jistou dávku vědomí a zachoval si vtip, byť i drastický a nevybraný. Pokusil jsem se zaujmout Haška hovorem: – Jardo, napiš nám nějakou veselohru pro Revoluční scénu. Třeba z ruského života. Zaplatíme ti to dobře. – Kdo je revoluční? Obyčejná hovada jste a neplet' se do revoluce! – Prudkou ranou srazil se stolu sklenice a zasmál se: – Máte Revoluční scénu, Revoluční třídu, Náměstí revoluce, ale všem vám tady chybí revoluční duch! –“

Od prvních dnů prožitých v Praze je Hašek opětovně tulákem a bohémem. Jeho štěstím je, že se spojuje s Frantou Sauerem, nakladatelem a bohémem ze Žižkova, u něhož nachází poslední a nejslavnější literární zápal. V té době Hašek objevuje svůj původní nápad. Nechme však vzpomínat Alexandru Lvovou:

„Jednou koncem února (1921) přišli se Sauerem domů v dobré náladě. Smáli se, objímali, a Jaroslavčik prohlásil, že dostal nápad. Bude psát o vojáku Švejkovi. Já jsem nevěděla, že o Švejkovi psal už před válkou i během ní. Řekl mi teprve teď, ale hned prohlásil, že tohle bude docela něco jiného, tohle, že bude skutečná literatura. Vysměju se všem těm pitomcům, a zároveň ukážu, jaká je naše pravá povaha a co dokáže. Začali tím, že poslali do protějšho hostince u Šnorů pro pivo a pořádně se opili. Celé dopoledne druhého dne prospali a odpoledne začal Jaroslav psát a Sauer chodil pro pivo. Jaroslav psal velmi rychle, načisto, a když ho bolela ruka, diktoval Sauerovi. Oba se přitom výborně bavili a na pivo zapomněli. Psali celou noc.“

Dne 21. března 1921 vychází první sešit „Osudy dobrého vojáka švejka“. Na Žižkově se objevují žluté plakáty s touto reklamou:

„Ať žije císař František Josef I.!, zvolal dobrý voják Švejk. Kniha tato vychází současně ve Francii, Anglii a Americe! Vítězství české knihy v cizině! Vyhod'te ze svých knihoven Tarzana v pralese a různé blbé překlady krváků! Vzmužte se k energickému činu a ukažte, že máte smysl pro čistou českou knihu! Neslibujeme však žádných premií, ale ukážeme vám, že dostanete nový humor a satiru! Revoluce v české literatuře! Nejlepší humoristicko-satirická kniha světové literatury! Vítězství české knihy v cizině! Nejlevnější česká kniha! První náklad 100 000 exemplářů!“

Kéž by tehdy tušili oba literáti, že skutečnost vydání později daleko přesáhne tuto nadnesenou reklamu. Tak začínají vycházet první sešity světoznámého dobrého vojáka Švejka.

Koncem léta přichází Jaroslav Hašek na Lipnici. Jeho ubytovatel, hostinský Alexandr Invald, často vypravovával zajímavou historku: „Jaroslav Hašek se chtěl dozvědět podrobnosti z historie lipnického hradu a proto si nechal poslat pro vlastivědnou brožuru do místního papírnictví. Obchodník a současně varhaník František Niederle přinesl Haškovi brožuru do mé hospody osobně. Vznikla velká debata, v níž se Niederle urážlivě vyjádřil o Leninovi a Trockém. Hašek se cítil uražen, a proto se na varhaníka obořil: – Bud' zticha, nebo Ti dám facku. Znáš je? Četl jsi jejich spisy? A slyšel jsi mne, že bych urážel Kramáře nebo Rašína? – Regenschori na to: – Ne, to jsi neudělal, protože Kramář a Rašin jsou čestní lidé. Stejně se však nedá říct o Leninovi a... – Niederle už nestačil domluvit, protože na jeho tvář pleskla pořádná facka. Já jsem přiskočil od výčepního pultu. – To ti, Jardo, neodpustím, to jsi neměl

dělat. On to nemyslel tak zle, a pak je o mnoho let starší. Víc Ti nenaleju. – Hašek přecházel dlouhými kroky po lokále a tvářil se rozčileně. Najednou se zastavil, chytil se za hlavu a zalkal: – Ne, to jsem neměl dělat, já tu facku Niederlemu neměl vrazit! – A hned přiskočil k polekanému varhaníkovi. – Poslyš, Niederle, tu facku mi musíš vrátit. – Nechme toho, jsi pěkný hoch, aspoň jsem tě poznal, – vyčítal lítostivě varhaník. – Krucifix, pitomče, buď mi vpálíš facku nebo dostaneš ode mne novou, až upadneš za kamna, – zařval Hašek a napřahoval se k nové ráně. – Tak mi dáš tu facku nebo ne ? Jedna, dvě... – Rychle jsem přiskočil, zdvihl varhaníkovu pravici a nechal ji jakoby dopadnout na Haškovu tvář. – Tak, a teď jsme vyrovnaný, – oddechl si radostně Hašek, oddechl jsem si i já a celá napnutá společnost v mé restauraci.“ Zřejmě se však i z veselé lipnické společnosti občas našly různé narážky na Haškův pobyt v Rusku. Že Hašek na Rusko nezapomněl, dokazuje následující dopis poslaný předsedovi městského sovětu v Ufě. Nesl magické datum 22.2. 1922:

„Vážený soudruhu předsedo! Promiňte, že ačkoliv se neznáme osobně, prosím Vás, jakýmkoliv způsobem doručte tento dopis vedoucímu vinného skladu v Ufě č. 1, který zajisté zná, kam se poděli naši známí, kteří žili u hlídače skladiště Andreje Dimitrijeviče Alexandrova.

Dopis není zalepen. Můžete si ho přečíst. Jde o to, aby na obálce, do které je vložen, byla úplná adresa. Děkuji Vám za tuto službu a zůstávám Váš Jaroslav Hašek.

Pozdravení soudruhu Gruntovi, redaktorovi, je-li ještě v Ufě.“

Pravděpodobně se již nedozvíme, zda-li šlo o další Haškovu mystifikaci, kterou se chtěl před novou společností na Lipnici ukázat, ale vinný sklad, v dopise uvedený, to spíše potvrzuje. Další střety měl Hašek s podnikatelem Josefem Kolářem z Kochánova, jehož bratr Jaroslav měl za manželku též Rusku. Jinak si oba, Hašek i Kolář, velmi rozuměli, zvláště, když u toho bylo dobré jídlo a pití. Franta Sauer se zúčastnil následující příhody, která se odehrála v Malém Mlýnku u Josefa Koláře:

„Kolář se vrátil domů dosti pozdě večer a přišel do kantýny uslyšev, že je Jarda přítomen.

– Byl jsem v Brodě, – vypravoval, – a náhodou mi tam dali dnešní Rudé právo, abych si přečetl fejeton o tobě, Hašku. Napsal to Olbracht a říká v tom článku, že jsi geniální idiot ! To je vrchol sprostáctví, a divím se, že takovou sprostotu může napsat soudruh o soudruhovi. Aspoň vidíš, jací jsou ti komunisti. Což je možno napsat o spisovateli, že je geniální idiot? Jak může být někdo geniální, a přitom idiot? –

– Já nejsem idiot, Koláři, – rozeřval se Hašek. – Ani geniální nejsem, a teprv ne geniální idiot, protože já jsem prachobyčejnej vůl! –

– Neblázní, Hašku, – tiše mírní Jardu Kolář. – Nesnižuj se tady před těmi lidmi, kteří jsou u mne zaměstnáni. –

– Jaképak snižování, – dále řval Hašek. – Já dobře vím, kdo jsem, a ti lidé tady mají zdravější rozum, než my oba dohromady. A ty můžeš nejméně mluvit, protože jsi rovněž takový vůl jako já. A proto se moc nenafukuj a nedělej před těmi lidmi tady velkého pána, když se na tebe dřou. –

To byla silná slova pro zaměstnavatele před zaměstnanci. Kolář se urazil a odešel, neboť Hašek pokračoval v tupení pana továrníka.

Druhý den Hašek Koláře líbal a tvrdil, že nevím o ničem, že byl včera ožralý jako největší dobytek na celé zeměkouli. Kolář se smířil, ale přece domlouval Jardovi:

– Proč se schválně ponižuješ před lidmi? Takový geniální chlap, jako jsi ty, nemá si tak nadávat. Pak se každý o tebe otře a můžeš se dočkat, že někdo o tobě napíše ještě horší věci, než tvůj soudruh Olbracht! –

– Nezlob se, Koláři. Já sebe znám příliš dobře a vím, že jsem veliká mrcha, která nezaslouží žádné ohledy. A věř mi, že to Ivan Olbracht myslí dobře, když mne nazval geniálním idiotem. Tím mě chtěl vyznamenat. –“

Olbrachtův článek, o který se Hašek a Kolář přeli, zněl následovně:

„Nás všechnyabila válka kyji do hlavy, když jsme psali. Seděla nám v týle a srážela nám čela na papír, a dovedli-li jsme se vzpřímit, dělo se to jen s napětím vůle a všeho svalstva. Hašek neměl potřebu válku přemáhat a vítězit nad ní. Stál nad ní již od samého začátku, on se jí smál. Dovedl se jí smát celé i v podrobnostech, jako by to nebylo víc než opilá tahanice v žižkovské krčmě. K schopnosti takto se dívat je jistě zapotřebí notné dávky švejkovství a – řeknu hned to slovo, jehož jsem chtěl užít až později – geniálního idiotství.“

Komunistickou ideologii si bral Hašek za svou spíše v humorných případech. Bylo to i proto, že se chtěl alespoň na chvíli zbavit všudypřítomné Šury. Při jednom z výletů do Německého Brodu se zastavil v Dolní ulici před Pachnerovým obchodem s lihovinami a zatvářil se tajemně, až se Šura polekala:

– Nyní se odeberu do jisté místnosti, kde má ilegální komunistická sekce tajnou schůzi a kam žádná ženská nesmí vkročit. Hned by tě uškrtili, kdybys tam jenom vkročila. Procházej se po městě, jež má mnoho starobylých památek, navštiv Havlíčkův dům a zde mne později nalezněš. Ale neopovažuj se za mnou vstoupit. Byl bych ihned zastřelen, že jsem přivedl ženskou. Pamatuj si, že ženským je zde vstup pod trestem smrti zakázán. –

Hašek odešel k Pachnerovi na kořalku, kde vesele popíjel s různými lidmi a Šura bloumala po ulici před Pachnerovým obchodem několik hodin, dokud se Hašek nenabažil zábavy a neomrzela jej společnost.

V prosinci 1921 došlo k restrikci platů státních zaměstnanců a ta se týkala na Lipnici především učitelů. Proti snížení platů učitelé protestovali. Řídící

Jan Pavel svolal k Invalidům schůzku lipnických i okolních přespolečných učitelů. Nejhorlivěji si na ní počínal Bedřich Mareš, který roztrhal legitimaci národně demokratické strany. Hašek Mareše popíchl, aby vstoupil do komunistické strany. Mareš nadšeně souhlasil a Hašek mu vyplnil přihlášku. Ostatní učitelé s hrůzou a odporem sledovali Marešovo počínání. Ten však v sobě měl již nesčíslný počet piv (dle vzpomínek hostinského Invalida pil Mareš výhradně malé pivo a vždy, když zaskočil k Invalidům, si poroučel: – Lexo, dnes jen jedno malé pivo, moc a moc spěchám! – Ale samozřejmě jich pak bylo tolik, že pan Invalid ani nestačil dělat čárky), Hašek jej navíc krmil kalíšky slivovice a tak Mareš trval neústupně na svém. Horší již to bylo později doma, když vše začal líčit své ženě (Mareš dokonce Haška žádal, aby vyplnil přihlášku i jí a synovi, který chodil do druhé třídy obecné školy). Paní Marešová ihned ráno se synem odjela ke svým rodičům do Světlé. Rozmrzelý Mareš při vystřízlivění prokoukl svou nesmírnou hloupost, budil Haška, aby mu přihlášku vrátil. Hašek však tvrdil, že přihlášku ihned v noci poslal do Prahy. Mareš běžel na poštu, kde však o žádné zásilce nevěděli. Znovu tedy Haška žádal, aby mu přihlášku vrátil. Mareš padl před Haškem na kolena, rozplakal se a sepjatýma rukama prosil :

– Nenič mě, mám rodinu. a co na mně komunistům záleží? -

Až po dlouhých učitelských prosbách roztrhal Hašek přihlášku a výsměšně pravil:

– Snad ses nedomníval, že tenhle cár pošlu výkonnému výboru komunistické strany? Bolševici nemohou potřebovat takové chameleóny, jako jsi ty. Chtěl jsem ti pouze ukázat, jak je tvůj radikalismus ubohý. –

V roce 1922 uspořádal G. R. Opočenský řadu Haškových povídek do útlé knížečky „Mírová konference“. Mimo jiné knihu věnoval Hašek 16. září lipnickému sládkovi s věnováním: „Bratru Štolcovi – komunista Hašek“. Stejnou knihu věnoval i Ing. Jaroslavu Kolářovi, jenomže zde již slovo komunista nebylo uvedeno.

Literární úspěchy přinášely Haškovi stále více peněz. Největší příjem plynul ze Švejka, který měl již v roce 1922, přestože nebyl ani z poloviny hotov, čtvrté vydání dílu prvního a třetí vydání dílu druhého. Na tyto úspěchy byl Hašek velmi hrdý, ale největší radost mu přinesl pan Geringer, majitel českého deníku Svornost v Chicagu. Nabídl Haškovi, že bude pravidelně v nedělní zábavné příloze Svornosti otiskovat na pokračování Švejka. Hašek samozřejmě souhlasil a tak dostával nejen příjemný honorář v dolarech, ale i každé nedělní číslo Svornosti.

I za pobytu na Lipnici Hašek spolupracoval s redakcí Rudého práva, která mu uveřejnila několik povídek. Postupně to byly povídky: „Sedmkrátstotísíc velvyslanců, vyslanců a konsulů“ (20. 11.), „Osudné sezení odzbrojovací

konference“ (25. 12. 1921), „Rozmluva s censorem“ (20. 1.) a „Změna jména“ (26. 1. 1922). Rudé právo však nebylo jediné, kam Hašek své humoresky zasílal. Daleko víc jich uveřejňovalo České slovo, ale objevovaly se i jinde. Dle vzpomínek manželů Invalidových Hašek zamýšlel připravit pro Rudé právo větší dílo, snad seriál povídek či divadelní hru, o práci a životě lipnických kameníků. Bohužel k tomu již nedošlo, neboť Jaroslav Hašek dne 3. ledna 1923 náhle umírá...

V tomto příspěvku jsem se snažil dokázat, že Haškův komunismus vyhasl s jeho návratem do Československa koncem roku 1920. Historiky může zajímat jediná otázka. V blízkosti Jaroslava Haška se mohl objevit komunistický funkcionář Alois Muna z Kladna, který nějakou dobu působil v krajském ústředí KSČ v Německém Brodě. Nikde jsem se však prozatím s žádnou zmínkou o jakémkoliv styku těchto dvou lidí nesetkal. Na Lipnici již docházelo jen ke komickým případům, když Hašek zde působil v pozici jakéhosi „provokatéra“ při vyvolávání legračních výstupů. Ostatně stejně komicky dopadlo prvé „revoluční komunistické vystoupení“ v roce 1920 v Čechách. V okolí Lipnice došlo k pokusům o zabrání majetku ve Světlé n. Sáz. a také i v již zmíněném Kochánově. Drtivá většina obyvatelstva tyto „zlodějské“ pokusy rázně odsoudila. Na Haška působilo mocně nejen estetické prostředí Lipnice, ale čím dál tím víc jej obklopovala víra lipnických, vlastenecky cítících obyvatel, většinou příslušníků Sokola. Však i o něco déle dravější „revolucionář“ Emil Artur Longen nemohl pochopit Haškův lipnický přerod a jeho přátelství s prostými lidmi, z nichž mimo hostinského Invalida byl největším kamarádem lesmistr Hubert Böhme. Velikost Haška je nesporná, škoda jen jeho předčasné smrti. Často na mne doléhá otázka: „Co by říkal Jaroslav Hašek na miliony mrtvých, které doslova dláždily cestu ke spravedlivému komunismu?“

JAROSLAV HAŠEK JAKO RUDOARMĚJEC NA VOLZE¹

(Úvahy o nadějích, zklamáních a švejkiádách uprostřed ruské revoluce)

Pavel Gan

1.

Když jsem na začátku roku 1981 prohlížel memoárovou literaturu o Haškovi a koncipoval Haškovu biografii, abych dále sledoval autora *Osudů dobrého vojáka Švejka* tam, kde jeho dobrodružství na ruské frontě v létě 1915 (v rukopise z r. 1922) končila, mohl jsem sice anarchistu, panslavistu, pacifistu, dezertéra, válečného zajatce, legionáře, anarchistického стратега, rudého gardistu, komunistu – internacionalistu, bojovníka v podpolí, rudoarmějce a světového revolucionáře Jaroslava Haška (Gaška) v Rusku časově a prostorově přesněji zakotvit. Fakta k zásadním problémům kolem Haška v kontextu světové revoluce (přes tak průkopnickou práci v době tání jako byla práce od Křížka 1957) mi však chyběla:

- k charakteristice Haškových přátel, soudruhů v boji, případně nepřátel, aby se upřesnily Haškovy vztahy k nejrůznějším sociálním vrstvám, třídám, národnostním menšinám, stranám, seskupením a vojenským jednotkám;

- k analýze rozhodujících konfliktních situací a zvratů ruské a světové revoluce, abychom Haškovi v těchto situacích a zvratech v jeho „dějinách lidských trampot“ rozuměli (Švejk, 1984, IV, 315).

2.

Když jsem potom díky mně dostupné memoárové literatuře, výsledkům historického výzkumu, sociolingvistic, etnografii a krásné literatuře o revolučním vývoji v Povolží r. 1918 (srovnej bibliografii) porozuměl velkému zvratu ruské sociální revoluce a světové revoluce od jara do podzimu 1918, mohl jsem soustředit získaná fakta o šibalském rudoarmějci Haškovi a jeho spolubojovnících a z toho vyplývající souvislosti a otázky do následujících kapitol s tituly hodné Haška:²

¹ Autorizovaný překlad z německého originálu Jaroslav Hašek als Rotarmist an der Wolga 1918 (Überlegungen zu Hoffnungen, Enttäuschungen und Švejkiaden inmitten der Russischen Revolution). In: JAROSLAV HAŠEK 1883 – 1983, Proceedings of the International Hašek-Symposium Bamberg, June 24–27, 1983. West Slavic Contributions, vol. 1 (Západoslovanské příspěvky, sv. 1), ed. W.Schamschula, Frankfurt/m., Bern, New York, Paris (Peter Lang) 1989.

² František Langer jako přítel a jeden z největších znalců Haška v Čechách a v Rusku mínil (podle Kudělky 1983/6, 248): „Haškův život ... lze považovat za větší humoristické dílo než jeho tvorbu.“ – Sergej Nikol'skij mínil na základě svých poznatků získaných při zkoumání Haška (Literární měsíčník 1983/6, 37): „Takže v zásadě není vy-

2.1. Zásah rudého emisara Haška do „revoluční války“ na Volze (K polnímu tažení „Rudé revoluční armády“ formované tajně v zázemí³)

Jaroslav Hašek přichází z Moskvy do Samary začátkem dubna r. 1918 jako komunist – *jaký komunist vlastně*, pokud bychom ho měli zařadit ve spektru demokracie k „anarchistům – komunistům“, „levicovým komunistům“, „sociálním demokratům“ („komunistům – internacionalistům“) a „komunistům – leninistům“ ve vřavě okolo Brest–Litevského míru na jaře 1918?

Na Volze měl Hašek jako emisar – na příkaz levicových komunistů lidového komisariátu pro zahraniční záležitosti v Moskvě i moskevského sovětu jako centra levicové komunistické antileninské opozice⁴ – získat českosloven-

loučeno napsat i humoristické literárněvědné dílo“. Pokusil bych se zachytit svoje snahy o tituly a kapitoly hodné Haška v roce 1983, kdy je Hašek zastíněn hysterií spojenou s atomovými raketami, parafrází vyznání Franze Petera Künzela (Literární měsíčník 1983/5, 46: „... že česky čtu Švejka pro potěchu a povznesení a německy pro výstrahu a varování“): že česky čtu Švejka pro potěchu a pro povznesení myslí, o Haškovi však jako o Švejkovi z nouze uprostřed ruské a světové revoluce a jako tvůrci Švejka pak píšu pro hlubší pochopení v němčině.

³ K tajným přípravám revoluční války ze sovětského zázemí tvrdí Philips M. Price (1921, 351): „Skutečností bylo, že Moskva tehdy byla střediskem široce rozvětvené tajné organizace, která organizovala partyzánskou válku proti Němcům. Bolševici se natolik smřili s anarchisty, že jim nechali volnou ruku... S nimi byly ve spojení teroristické tajné organizace levicových S.R.“. Srovnej Machnovy vzpomínky (Paříž 1936) na setkání se Sverdlovem a Leninem v Kremlu v červenci 1918.

⁴ V problematice vzájemných vztahů Haška – levicové komunistické opozice k Leninovi na jaře 1918 se v kontextuálním zkoumání prostředí ještě nedošlo k těmto faktům:

podle Möllera (1976, 28–29) byl levicový komunist Karl Radek v březnu 1918 v lidovém komisariátu Čičerina-Joffeho kompetentní pro zahraniční záležitosti jako vedoucí oddělení pro střední Evropu a jako šéf tiskové kanceláře pro přípravu světové revoluce ve střední Evropě. Nebylo to toto oddělení, kterému Hašek ze Samary 17.4.1918 poslal svůj telegram? (faksimile in Hašek 1959).

levicový komunist N. Muralov (srovnej Schapiro 1955, 366) byl na jaře r. 1918 předsedou moskevského sovětu, kde se soustřeďovala stranická opozice proti Leninovi a „jeho“ Brest-Litevskému míru. Z Haškova telegramu ze 17.4.1918 ze Samary je patrné, že to byl tento sovět, který ho delegoval jako zaměstnance lidového komisariátu pro zahraniční záležitosti do Povolží.

k levicovým komunistům okolo moskevského sovětu v březnu 1918 je přiřazován také Haškův přítel Sergej Michajlovič Birjukov (srovnej Dunajevskij 1963, 38 a násl., Rimanov 1974, 114–115).

ské legionáře, kteří odjížděli ze Sovětského Ruska přes Sibiř a Vladivostok do Francie, pro vstup do „Rudé revoluční armády“ a pro blížící se „revoluční válku“⁵ proti císaři Wilhelmovi a císaři Karlovi.

Jakými argumenty chce dosáhnout Hašek tohoto cíle ve společné náborové kanceláři a v české kuchyni (Langer 1963, 81-82) na samarském nádraží?

V Haškově článku K ČESKÉMU VOJSKU. Proč se jede do Francie? na titulní straně časopisu PRŮKOPNÍK. ORGÁN ČESKOSLOVENSKÝCH SOCIÁLNÍCH DEMOKRATŮ (Komunistů – internacionalistů); Organ Česko-Slovenskej Soc.-dem. Kommunističeskoj Partii v Rossii (Faksimile Průkopník č. 1, Moskva 27.3.1918; in Hašek ve fotografii 1959), který vycházel v Moskvě a byl distribuován v Samaře, jsou popsány následující Haškovy názory a argumenty pro vstup československých legionářů do československých jednotek Rudé armády:

- člověk se nemá nechat iritovat ponižujícím mírem (Brest-Litevským – P.G.) na jedné straně a občansko-antibolševickými vůdci legie na straně druhé; ruská revoluce, palácová revoluce, se rozvíjí již několik měsíců ve velkou sociální revoluci, občanská republika přitom přechází v republiku socialistickou, v republiku sovětů,

- legionáři rebelující proti občanskému vedení legií by si měli vzpomenout na to, že se rebelující soudruh Friedrich pod Muravěvem v únoru 1918 v Kyjevě mohl stát dokonce velitelem štábu u bolševiků,⁶

- v československé legii je 70 procent socialistů; ti by se měli podílet – pod praporem světové revoluce, jejíž součástí je také sociální revoluce v Čechách – na znovuzrození Rudé armády a tak upevnit sovětskou republiku: neboť Češi jsou dědici Husitů – Táboritů, prvních socialistů – komunistů

⁵ Ke konotaci pojmu „Rudá ruská revoluční armáda“ u Haška na jaře 1918 (srovnej faksimile VOJÁCI REVOLUCIONÁŘI in Hašek 1959) v kontextu pojmů říjnová revoluce „revoljucionnaja demokratija“, „revoljucionnaja armija“ (v rozkazu Muravěva z 12. listopadu 1917 k jeho vítězství u Petrohradu, dt. in John Reed 1927, 243-244) a v kontextu „revoljucionnaja vojna“, „revoljucionnaja armija“ Pařížské komuny ve slovní zásobě levicově komunistické opozice v Sovětském Rusku na jaře 1918 se v sociolingvistickém zkoumání dosud nedošlo. Rudí emisáři jako Hašek doufali, že pro tuto revoluční válku získají asi 220 000 c. a k. Čechů a Slováků zajatých ve válce (podle N. Karžanského – Kačanova 1918, 6 in Popov 1932, 19)

⁶ Tento text, sepsaný Haškem v Moskvě, šel do tisku (Moskva 27.3.1918), když byli zachránci a hrdinové říjnového povstání z Petrohradu Muravěv a námořník Dybenko koncem března 1918 na příkaz Lenina zatčeni kvůli svému umíněnému angažování se pro revoluční válku proti Němcům a za rostoucího tlaku levicových komunistů okolo N. Muralova (moskevský sovět) měli být osvobozeni a propuštěni.

v Evropě. A jako taková avantgarda odboje by měli zde v Sovětském Rusku zůstat!

Z programového článku časopisu Průkopník č. 1/18 PROČ JSME KOMUNISTY? a z výzvy k nastávajícímu mezinárodnímu kongresu socialistů – emigrantů ČECHOVÉ, SLOVÁCI! Emigranti revolucionáři! (faksimile čitelné jen pod lupou, dosud neotištěné) je možno vyrozumět, proč se vydavatelé a redaktori tohoto časopisu František Beneš, Knoflíček, Dr. Růžička, Hašek a jiní spolupracovníci koncem března 1918 stali komunisty – internacionalisty a ke kterým komunistům se v konfliktu o Brest–Litevský mír přihlásili:⁷

„My, komunisté, říkáme: proletariát teprve cestou světové sociální revoluce musí si svoji vlast vydobýt.

Doba k sociální revoluci je právě v této době nejpříznivější. Takové etapy, jako je dnešní, se tak brzo po sobě neopakují.

Naše osvobození nastane jen cestou světové sociální revoluce.

(...) celý svět nachází se v předvečer sociální revoluce. Že proletariát mlčí? Mlčení neznamena vždy souhlas, zvláště když mlčení je násilím vynucováno.“

„K práci, soudruzi, vojáci (nečitelné) Hotovte se k boji! Dolů s kapitalismem, milita(rismem a) imperialismem! Zdar evropské sociální revoluci!“

Tuto „evropskou sociální revoluci“ v zimě a na jaře 1918 pohánějí nejradikálněji následující revoluční síly:

– levicoví komunisté okolo Radka, Bucharina, Pjatkova, V. Kujbyševa, Frunzeho, Dzeržinského, Muralova, Pokrovského, Urického, Joffeho, Innesy Armandové, Alexandry Kolontajové a jiní (srov. Lenin 1924, 177 a násl.; Schapiro 1955, 366; Velikaja Oktjabr'skaja... 1977, 162, 292),

– komunisté – internacionalisté formující se okolo levicového komunisty Bely Kuna v „Komitetu voennoplennych social – demokratov –

⁷ Klevanskij nesměl ještě v roce 1973 (227, pozn. 323) zmiňovat jméno Karl Radek v souvislosti s vydavateli časopisu Průkopník K. Knoflíčkem, F. Benešem, Dr. Růžičkou, J. Haškem a jinými; přes K. Knoflíčka a F. Beneše a jejich časopis Pochodeň měl Radek již od říjnového převratu v Petersburgu 1917 kontakty na některé členy dřívější České sociálně demokratické dělnické strany ve Vídni, Brně a Ostravě (srov. Pochodeň, Petrohrad 19.2.1918 a Čechoslováci ve válce a revoluci, Moskva – Kyjev 1919).

internacionalistov Moskovského voennogo okruga“ (srov. Kolman 1979, 78–94),

- eseři – maximalisté (srov. Furmanov 1927, 206–217),
- nejružnější seskupení a vojenské jednotky anarchistů (srov. Avrich 1967, 158 a násl. a Kanev 1974, 34–35, 146–149, 293),
- levicoví sociální revolucionáři okolo Kamkova a Spiridonovové (srov. Steinberg 1929),
- jednotky ukrajinských komunistů okolo Skrypnika, Kocjubynského a soudružky Boš dále bojující na Ukrajině pod Muravěvem (do 19.3.1918) a pod Antonovem–Ovseenkem (do začátku května 1918), rolníci – anarchisté okolo Machna i různé jednotky námořníků např. okolo Polupanova (srov. Aršinov 1923, dt. 1971, 61–82; Antonov–Ovseenko 1924 a 1928),
- námořníci kolem lidového komisaře námořnictva Dybenka, kteří nejdříve bojovali v Pobaltí proti Němcům a v polovině března se navzdory Leninovu míru s Němci vzpurně ubírali na Ukrajinu (k zatčení Dybenka a Muravěva v Moskvě koncem března 1918 srov. Antonov–Ovseenko 1924, 88 a 928, II, kap. 5 s Leninem 1974, 336–337, 342).

Tato opozice odmítla Leninem, Sverdlovem, Stalinem, Sokolnikovem a Šmiglou přijatý a s Trockého rozhodujícím hlasem prosazený Brest–Litevský mír a připravovala všechny síly na – podle jejich odhadů bezprostředně následující – revoluční válku, aniž by vyjádřila důvěru „tajné rezoluci o válce a míru“ 7. mimořádného sjezdu Ruské komunistické strany bolševiků 8.3.1918, kde nebylo vyloučeno vypovězení mírové smlouvy a vyhlášení války imperialistům v pozdější příhodné době. Neboť podle představ Trockého a Bely Kuna by muselo stačit, kdyby vtiskli ca. 2 milionům válečných zajatců v Rusku zbraně do ruky a nechali je jít domů (srov. Kolman 1979, 78 a násl.), aby se tímto způsobem a v nynější tak příhodné době okamžitě uskutečnila evropská sociální revoluce!

S kým a jakým způsobem se pokouší Hašek v Samaře zvládnout tuto úlohu?

12.4.1918 má Hašek před přeplněným sálem v Samaře z podnětu moskevského Všeruského kongresu válečných zajatců 13.–14.4.1918, kde měl Bela Kun získat většinu delegátů pro revoluční válku, přednášku (podle Pytlíka 1982, 252) o světové válce, o československé legii a revolučním Rusku v předvečer revoluční války proti úhlavním nepřátelům Čechoslováků v Berlíně a ve Vídni, aby nakonec přítomné legionáře vyzval k setrvání v Sovětském Rusku: mohou buď jet kolonizovat Sibiř nebo nastoupit službu v Rudé armádě, za což bude vyplaceno při stoupající nezaměstnanosti v Rusku (podle Gamanova 1958, 102) svobodným rudoarmějcům 150 a ženatým 250

rublů za měsíc.⁸ Haškova přednáška končila sice živou diskusí, jeho argumenty a návrhy však byly přijaty s nedůvěrou (Hlinka z 12.4.1918 in Křížek 1957, 192–193): pro legionáře nejsou při hrozící anarchii a hladu v Sovětském Rusku žádné pevné záruky; Hašek by se měl (podle Tesáka 1926) ze své bludné cesty vrátit zpět a raději psát dále svého Švejka.

Vztah legionářů k Haškovi jako Švejkovi u bolševiků shrnul později Josef Kopta (v románu Třetí rota 1930, 219–221, kde praporečk Jeřábek odpovídá prototypu Rudolfa Medka):

„Jestlipak víš, kdo je také mezi českými komunisty?

– Někdo známý?

– Hašek.

– Hašek? No pozdrav buh.

Jeřábek (...) říkal si teď, že měl Haška upřímně rád, že mu rozuměl, i když mu druhí nadávali, že právě jeho gaminství, které se dovedlo projevit vždy tak bezohledně a na zlobu všem, miloval. Hleděl tudíž i nyní pochopiti nový Haškův čin jaksi hlouběji, a zdálo se mu, že Haška odradila Francie, která, jak říkali sami bratři, „odnaučí nás revolučnosti“, již bude v Rusku stále nadbytek. A té jest Haškovi zapotřebí jako rybě vody...

Napadlo ho, že se Hašek prostě bojí francouzské fronty, o níž se vyprávějí hrůzostrašné věci, že se vůbec bojí francouzské disciplíny, která nenadělá s vojákem mnoho cavyků, a že raději zůstává v Rusku, v zemi nesmírných možností pro nespoutaného ducha Haškova, kterému ovšem velmi brzy přestane svědčiti mezi českými komunisty, jejichž dogmata trvanlivé lásky u něho nenajdou.

Tak at' si jde, pacholek, nic jiného není, nežli pacholek... protože... protože... nás tak hanebně zradil. Přejeme vám dobrou chuť, vrtáci, pěkně si na něm pošmáknete a na tu jeho ideovost si dejte pozor...

Jako bych ho tu viděl před sebou: zbabělý, provinilý oči, co slovo, to vytáčka, od chlastu opuchlá tvář a táhne od nás o dům dále, protože ho tu omrzelo a tamhle právě začíná nějaká nová psina! Uvidíš, že teď bude psát pamflety na nás, jako je psal kdysi na France Josefa. A uvidíš, že až ho komunardi přestanou bavit, uteče jim, a největší intimnosti, s kterými se mu svěřili, ulič-

⁸ Křížek uvádí (1957, 200), že se rudoarmějce – internacionalista musel zavázat na jaře 1918 k 6 měsícům vojenské služby, za což dostával měsíčně jen 50 rublů, každopádně však víc než v československých legiích.

nicky vyzradí. Jaroslav Hašek a komunista! Dobrý voják Švejk bolševikem. Beztoho k nim šel, aby je poznal zblízka a aby je potom někam vrazil.

Zrovna Hašek, jehož feuilletony nám přivedly ze zajateckých táborů do vojska pěkných pár stovek nerozhodnutých a váhavých!“

Rudolf Medek jako redaktor orgánu československé legie Československý deník se však v polovině dubna 1918 chová k rudému emisarovi Haškovi u bolševiků podstatně objektivněji a tolerantněji, když nechává uveřejnit článek Nepřekážíte nám od Jakuba Řídkého jako stanovisko politického vedení legie v Rusku.⁹

„... prosíme pro příště všechny ty, kdož stojí za „Průkopníkem“ Beneše, Knoflíčka, Haška a spol: Ušetřte nás svých rad a pokynů. Nejsme ani hlouští, ani slepí. A nejsme také politické děti, abychom nevěděli, co děláme.

Nesolte nám polévku, kterou jste nám nevařili a kterou nebudete s námi jíst. – dělejte si sami, co chcete, co umíte a co Vám Vaše schopnosti dovolují. Uděláte-li něco moudrého, přejeme Vám ze srdce všeho zdaru. Jste-li poctivci, půjдете vlastní cestou k dobrému cíli. Budeme mít jen upřímnou radost z toho, dosáhnete-li více úspěchu než my. Nám se zdá, že jste z části buď snílci, které život ničemu nenaučil, anebo máte zcela jiné úmysly, o nichž zatím nechceme mluvit...

(...) Vám vypadl meč z ruky v boji proti... státům, v nichž my vidíme nejohrožnějšího našeho nepřitele a utlačovatele. Proto dovolte nám a dejte nám svobodnou cestu tam, kde domníváme se, že svou účastí přispějeme k rozbití imperialismu a militarismu střední Evropy...“

Na argumenty legionářů, že českým komunistům kvůli Leninově míru s Němci „vypadl meč z ruky“, odpověděl Hašek 14.4.1918 v samarských novinách Soldat, raboči i krest'janin výzvou Bratři Čechoslované! Soudruzi vojáci! (Švejk v zajetí 1973, 360–361), kde se zvláště zmiňuje o intrikách okolo Brest–Litevského míru:

„Kdybyste ted', soudruzi vojáci, odepřeli svou podporu ruské revoluci, zvětšili byste nesmírně vyhlídky kontrarevoluce, a tím poškodili i svou vlastní věc – osvobození českého národa ze jha rakouského imperialismu.

Jestliže reakční Katilina ještě žije a intrikuje uvnitř Ruska, pak germánský Hanibal stojí před branami republiky. Do zbraně, soudruzi!

⁹ Tento důležitý text ke kriticko-tolerantním vztahům mezi Průkopníkem Fr. Beneše, K. Knoflíčka, J. Haška a Co. a Československým deníkem z konce dubna 1918 není Křížkem v roce 1957 uváděn; Čs. deník 1918, č. 46 in: Za svobodu 1926, III, 61.

V boji proti rakousko–německými imperialistům musíme zapomenout na vše, co nás rozděluje.

Těsná jednota českých revolucionářů se všemi ruskými je tváří v tvář nebezpečí nové porážky (...) taktickým úkolem, který musíme splnit, soudruzi Češi!

My Češi (...) musíme být první i při reorganizování Rudé armády.

Za výkonný výbor československé sekce komunistické strany Jaroslav Hašek“

Koho ale Hašek považuje za onoho „reakčního Katilinu, který ještě žije a intrikuje uvnitř Ruska“ – německého vyslance hraběte Mirbacha, který přicestoval do Ruska v polovině dubna 1918, k jehož přijetí nechala Rada lidových komisařů vyklidit 26 domů, které byly násilně obsazeny v Moskvě černými gardami anarchistů (srov. Iz istorii VČK 1917 – 1918, M. 1958, 105–106 a Avrich 1967, 184). Zatímco mohly ze Sibíře přes Samaru do Německa a do Rakouska neomezeně jezdit první transporty s válečnými zajatci – československé legii a komunistům – internacionalistům na transsibiřské magistrále na posměch? Je toto bezprostředním důvodem toho, že je (podle Fišera ze Samary 21.4.1918, in Za svobodu III, 1926, 120) organizace Čechoslováků – internacionalistů v Samaře silně deprimovaná a že se od politiky Rady lidových komisařů v Moskvě distancuje?

„Zde v Samaře Hašek Co. vytvořil již oddělenou sekci (asi 30 členů) a navrhuje, aby se neužívalo názvu „komunisté“. Dokonce uvažují, není-li možno nalézt spojení s Československou Národní radou (nikoli s Odbočkou ČSNR) a jménem prof. Masaryka nazvati sebe „Druhým československým revolučním korpusem“.

Rovněž tón jejich letáků stal se mírnějším. Samotným členům organizace znechucuje se dosavadní způsob agitace a mnozí veřejně kritizují centrální vedení v Moskvě...“

Také zpráva bývalého rudoarmějce Františka Beneše (v Praze 28.12.1920, Právo lidu č. 305) ukazuje na to, jak tvrdošíjným komunistou Hašek v dubnu 1918 v Samaře byl:

„Hašek zajel si do Samary a beze všeho spojení s ruskými komunisty založil v Samaře české komunistické agitační bureau a český oddíl rudé armády“.

Distancoval se zde Hašek od ruských a československých komunistů – leninistů a od jejich míru s Němci také tím, že nechtěl proti československé legii bojovat, nýbrž jí jen konkurovat svým „druhým československým revolučním sborem“? Neboť jak muselo být najednou rudému emisaru Haškovi i emisaru

československé legie ve společné náborové kanceláři a v české kuchyni na nádraží v Samaře, když 50 000 legionářů na transsibiřské magistrále mezi Penzou a Vladivostokem obdrželo následující telegram lidového komisaře pro zahraniční záležitosti Čičerina z Moskvy z 21.4. 1918 s potvrzením z 22.4. 1918 (Za svobodu III, 1926, 82–83, 96):

„Československé oddíly nesmějí býti dopravovány na východ.“

Na dotaz č. 250 oznamujeme, že československé oddíly musí býti podle rozhodnutí vojenského komisariátu obráceny na Murmansk.“

Byla to nová intrika reakcionáře Catiliny v Moskvě?

„A když si může Mirbach nadiktovat okamžitý převoz německých zajatců ze Sibíře do Německa, proč by nemohl jako zástupce vítězného státu poručit naše zničení nebo aspoň internování? To mi nikdo nevymluví.“ (Kopta 1930, 210)

Nebo za tím vězí také intrika levicových komunistů a komunistů – internacionalistů okolo Bely Kuna v Moskvě a okolo Muny v Penze,¹⁰ kteří se pokoušeli tímto argumentem k smrti vyděsit znejistělé legionáře: před Murmanskem, v Severním moři i před francouzským pobřežím čekají na lodě s československými legionáři německé ponorky – zatímco v Rusku, kde je revoluční válka přede dveřmi, je každý legionář potřebný jako bojovník a školitel Rudé armády! (Srov. Za svobodu III, 1926 a Kopta 1930, 182).

Hašek se zjevně nepřipojuje k této nové náborové strategii Moskvy a Penzy, která torpedovala všechny jeho snahy, což je patrné ze zprávy legionáře Fišera vedení legie z 24.4.1918 ze Samary (podle Křížka 1957, 198):

„... v Samaře máme dokonce styky s komitétem zajatců – internacionalistů a s odborem v čele s Haškem, který již ztichl.“

Hašek se zřejmě drží svého slibu, který dal legionářům v Samaře 12.4.1918: *„... že nebude pracovati proti českému vojsku“*. Soustředí se nyní svou náborovou kampaň pro svůj revoluční sbor do továren a zajateckých táborů, kde pracují českoslovenští váleční zajatci? (Průkopník č. 7, 9.5.1918,

¹⁰ Českoslovenští komunisté okolo Muny bojující proti komunistovi Haškovi přicházejí do Penzy koncem dubna 1918 z Taganrogu na Ukrajině; v jejich redakci vychází v roce 1919 v Kyjevě a v Moskvě dokumentace Čecho-slováci ve válce a v revoluci, která bojuje proti politickému vedení československé legie a Československé republiky profesora Masaryka z marxisticko leninské pozice „diktatury proletariátu“. – Na příznání se této skupiny k marxismu a jeho volání po „diktatuře proletariátu“ – na rozdíl od Haška Samaře – ukazuje také skutečnost (in Dokumenty a materiály... 1973, 70–79), že to byli českoslovenští komunisté okolo Muny, kteří ihned po příjezdu do Penzy postavili v tomto městečku první pomník Karla Marxe na světě a odhalili ho s projevem Dr. Růžičky 1. máje 1918.

in Křížek 1957, 197). Jeho náborová akce pro revoluční válku však nemůže v Samaře koncem dubna 1918 vykázat velký úspěch, zatímco českoslovenští komunisté okolo Muny v Penze budou mít brzy celý regiment. Je to jediný důvod k tomu, aby Hašek a jeho komunistická agitační kancelář v Samaře koncem dubna 1918 trpěla depresemi?

Křížek (1957, 198) má pro Haškovu krizi v Samaře jiné vysvětlení, které poukazuje na zásadní diferenciaci komunismu v roce 1918:

„Kolísání Haškovo bylo způsobeno bezpochyby tím, že ještě důsledně nepochopil a nezvládl myšlenky leninismu... Tato jeho ideová slabost se pak projevovala v diskusi s legionáři, z nichž tito odcházeli neporušení...”

Pokud nyní Hašek nebyl komunistou – leninistou – jakou komunistickou organizaci pak v klubu komunistů v předvečer 1. máje 1918 založil? Jakou pomoc poskytl při založení (u Křížka blíže nespecifikovaný) delegát, vrátivší se z Moskvy ze Všeruského kongresu válečných zajatců: informoval o tom, že většina kongresu následovala levicového komunistu Bucharina a Belu Kuna a prohlásila, že je připravena přes Leninův mír s Němci táhnout do revoluční války a se zbraní v ruce se probít domů (srov. Kolman 1979, 94)? A z jakých argumentů sestávala vlastně Haškova přednáška *Světová revoluce a česká emigrace*, že poté mohl pobočku Československé národní rady v Samaře obrátit na svůj komunismus?

Jaký komunismus to tedy byl – na rozdíl od komunismu okolo Lenina v Kremlu?

Tuto otázku k pozadí ruské revoluce na jaře r. 1918 ještě Křížek v roce 1957 neklade – zkouší obejít rozdíl pojmu „*bolševik*“ r. 1918, vzbudit však na základě několika hesel na oslavě 1. máje 1918 v Samaře („Všechna moc Ústavodárnému shromáždění“ a s požadavkem boje proti „komisaroděržaví“) dojem, že opozice v Samaře stála proti jedné kompaktní jednotě bolševiků (Křížek 1957, 214):

„... politická moc v samarské gubernii nebyla pevně v rukou bolševiků. Bolševici měli většinu pouze v městském sovětu, zatímco gubernský sovět ovládali eseri, anarchisté a menševici. Oba sověty mezi sebou bojovaly prakticky o moc.“

Toto rozdělení moci v sovětech v Povolží, tato demokracie v sovětech na místě samém jako garance proti samovládě jedné strany nebo jedné frakce, případně jedné osoby shora – nebyl to vlastně jeden z velkých cílů ruské revoluce?

Proč ale potom rudý emisar Hašek trpí v Samaře stále více depresemi?

– kvůli mase československých válečných zajatců v továrnách a u sedláků v samarské gubernii, kvůli těmto vychytralým Švejkům – stále ještě

v šedomodrých uniformách c. a k. vojska – kteří již nechtějí nic slyšet o válce ani nastávající revoluci?¹¹

– kvůli povinnosti jako rudoarmějce přijmout nyní sovětské státní občanství?

– nebo se protivilo bývalému anarchistovi Haškovi podřídit se nyní nové „revoluční disciplíně“ Trockého (1923, 28), která byla na základě přísných pravidel¹² praktikována při formování regulární Rudé armády po 22.4.1918 i u československých komunistů v Penze?

Za těmito konflikty o novou Trockého revoluční disciplínu se ale zdají být zásadní rozdíly kvůli diktatuře případně demokracii v komunismu: komunistická organizace, vzniklá v Penze koncem dubna 1918 z pracovníků kyjevského časopisu Svoboda a přívrženců ukrajinských bolševiků okolo Jurije Kocjubinského¹³ – poté, co 1. máje 1918 odhalila v Penze první pomník Karla Marxe na světě – vyhlásila v nově založeném časopise Československá Rudá armáda (č.1, 12.5.1918) rozhodující boj československé legii a za uskutečnění sociální revoluce prostřednictvím diktatury proletariátu v západní Evropě! (srov. Čecho–slováci... 1919, 196, 199 a Dokumenty i materiály... 1973, 70 – 79).

¹¹ Z raportu Haška z 27.5.1918 a Semenova z 31.5.1918 ze Samary (in Dokumenty i materiály... 1973, I, 84, 94) je patrné, že všech 120 rudoarmějců komisaře Haška – 2/3 Čechoslováků a 1/3 Srbů – bojovalo již na Ukrajině v zimě 1918: to znamená, že se Haškovi a jeho 4 emisarům do konce května 1918 nepodařilo získat jediného československého nebo jugoslávského válečného zajatce v samarské gubernii pro revoluční válku a pro světovou revoluci.

¹² Křížek 1957, 200-201 cituje následující dokumenty z počátku května 1918: „Podmínky pro vstup do řad česko-slovenských částí ruské Dělnicko-rolnické Rudé armády“, „Řád čs. oddílů ruské Dělnicko-rolnické Rudé armády“, „Soudní řád čs. částí Rudé armády“ a „Řád vnitřní služby“ (rusky in Dokumenty i materiály... 1973, I, 133-135)

¹³ Dokumenty i materiály... I, 1973, 45-47, odkazují na to, že se konflikty mezi komunistickou skupinou v Penze okolo Muny a v Samare okolo Haška kvůli rozdílnému pojetí komunismu-internacionalismu vyostřily již na Ukrajině: Munova skupina se pokoušela na příkaz ukrajinských bolševiků Jurije Kocjubynského vytvořit „socialistickou armádu“ z c. a k. válečných zajatců, případně z československých dělníků zaměstnaných v kyjevských továrnách. Hašek by přitom mohl patřit v Kyjevě k příslušníkům nebo sympatizantům Muravěva a komandanta námořníků Polupanova, kteří byli rivaly Kocjubynského a kteří bojovali proti nacionalismu jménem sociální světové revoluce?

Z Haškovy a Malinovy výzvy Vojáci – revolucionáři! z poloviny května 1918 (faksimile in Hašek ve fotografii 1959) lze vyvodit k Haškovu světovému názoru a orientaci v Samaře následující fakta:

- pojem „diktatura proletariátu“ se u Haška a Maliny nevyskytuje;
- Hašek verbuje pro „československé oddíly Rudé ruské revoluční armády“ („k vytvoření československých oddílů při Rudé ruské revoluční armádě“) – na rozdíl od „Československé Rudé armády“, kde chybí přívlastek „revoluční“ ve vztahu k „Revoljucionnaja vojna“ levicové opozice na jaře r. 1918.

Haškovi soudruzi v boji o evropskou sociální revoluci v moskevském *Průkopníku* (č. 8, 17.5.1918) – poté, co jeho redaktor Dr. Růžička už v Penze odhalil pomník Karla Marxe – se nyní ještě více přiblížili programu československých komunistů z Penzy tím, že přáli ustavujícímu kongresu československé sekce Ruské komunistické strany (25.–27.5.1918 v Moskvě), aby byl dílem sjednocení všech českých a slovenských socialistů, „kteří stojí na principech vyhlášených Karlem Marxem a Bedřichem Engelsem v Komunistickém manifestu“ (podle Křížka).

Bylo toto přiznání se československých komunistů – marxistů – leninistů k diktatuře proletariátu a k nové Trockého „revoluční disciplíně“ r. 1918, která z toho vyplývala, rozhodujícím důvodem, proč jim Hašek v polovině května 1918 ze Samary vypověděl svou spolupráci?

Jakým komunistou byl pak Jaroslav Hašek, když sepsal s komisařem Malinou výzvu Vojáci – revolucionáři „Za vojenský odbor k vytvoření československých oddílů při Rudé ruské armádě“ a „Za československou sekci Ruské strany komunistické (bolševiků)“?

Na jedné straně umožňuje diferenciace komunismu od začátku až k Haškovi v Povolží na jaře r. 1918 Leninův sarkasmus (1924, 195) o levicových komunistech a jejich opozičních novinách *Kommunist*: „nado ešče dobavit: kommunist domarksovskoj epochi...“; s ohledem na ruskou revoluci podporuje Haškovo zařazení do komunismu stranou od marxismu – leninismu a jeho diktatury proletariátu tvrzení Karla Kreibicha (1932, 101):

"Hašek byl socialistou a revolucionářem jen citem a temperamentem. Marxistická analýza a dialektika mu byla stejně cizí jako výdrž a trpělivost."

2.2. Hašek opět pod černým praporem anarchie

(K „revoluci anarchistů a eserů – maximalistů“¹⁴ v polovině května 1918 v Samaře)

¹⁴ Pojem „revoluce“ pro události v Samaře v polovině května 1918 jsem použil z titulu článku G. Leleviče *Anarchomaksimalistskaja revoljucija v Samare v mae 1918 g.*; text s časopisem *Proletarskaja revoljucija* 1922, č. 7 jsem ale neměl k dispozici. Fakta in

Abychom pochopili oživení a krize Jaroslava Haška jako „socialisty a revolucionáře podle citu a temperamentu“ v ruské revoluci, mělo by se Haškově nasazení za „*osuščestvlenie Anarchistskoj Kommuny Mira*“ (srov. Samarský časopis *Kommunar* 1918 in Il'inskij 1922, XV s Haškovým *Sovjetskuju vlast' i Vsemirnuju kommunu!* 21.2.1920 v Krasnojarsku) a jeho vypořádání se s anarchy a sociálně revolučními maximalisty v Rusku 1917 – 1920 brát v úvahu z hlediska Gorkého (1948, 95):

„Považuji ideový maximalismus velmi nutným pro ochablou ruskou duši – on by v ní měl vyvolávat velké a odvážné požadavky, vyburcovat v ní dávno už potřebnou aktivitu a iniciativu a vůbec – dát jí profil a oživit ji. Ale maximalismus anarcho – komunistů a snůlků ze Smolného paláce je zhoubou pro Rusko a především pro ruskou dělnickou třídu“.

O Haškově duševním vypořádáním se s anarchy a sociálně revolučními maximalisty (dále jen „maximalisty“)¹⁵ v předvečer jejich samarské revoluce 1918 bylo možno se dozvědět na základě děl Elanského (1960, 132), Dunajevského (1963, 18), Antonova (1964, 8–9), Ščerbakova (1966, 63–65) a Pospíšila (1977, 55–58) toto:

– Jaroslav Hašek, Josef Pospíšil a Chorvat Emil Čopp se zúčastnili 15.5.1918 „podezřelé schůze“ v Samaře, která byla pořádána „antibolševickými frakcemi“ menševiků, liberálů, židovského Bundu, pravicových i levicových sociálních revolucionářů jakož i maximalisty a anarchisty „gubispolkomu“ (výkonného výboru samarské gubernie);

– zde se přednášelo a diskutovalo o svobodných volbách do ústavodárného shromáždění Ruska („Učreditel'noe sobranie“) a byla požadována skutečná demokracie v sovětech: anarchisté a maximalisté volali po svobodě bez mocenského aparátu nadřízených úřadů („*bezvlastie*“) a zatracovali diktaturu proletariátu a samovládu komisařů („komisaroderžavie“)

Popov 1932 odkazují ale na to, že se zde jednalo o třetí revoluci – (po únoru a říjnu 1917).

¹⁵ Schapiro 1955, 179 řadí extrémisty do spektra levicové opozice jenom velmi krátce: jako „Union of Socialist Revolutionary Maximalists“ existovali od roku 1906 jako levicově-extremistická frakce sociálně revoluční strany. V říjnu 1917 podporovali bolševiky, podle dekretu 7. kongresu sovětů z 28. listopadu 1919 dostali v sovětech 1920 jen jeden poradní hlas, načež se v dubnu 1920 připojila většina maximalistů k bolševikům. Nejdůležitějším pramenem pro pochopení programu maximalistů na jaře 1918 přitom zůstávají vzpomínky Dmitrije Furmanova Put' k bol'shevizmu 1917 – 1918, Leningrad 1927. Zkoumání programu maximalistů v Samaře na základě práce Dorogojčenko mi není známo.

– také Hašek dostal slovo: jako starý český c. a k. anarchista a anarchický strateg boje proti c. a k. monarchii na Ukrajině 1917 – 1918 byl bouřlivě přivítán ozbrojenými anarchisty, pak prý s anarchisty ironicky polemizoval, aby za ohlušujícího smíchu přítomných končil své vystoupení hesly jako „Da zdravstvujet Lenin! Da zdravstvuet proletarskaja diktatura!“ (podle Ščerbakova 1966, 64) na rozdíl od Pospíšila (1956): „Miting zakončilsja prinjatiem bolševistskoj rezoljucii“ a Dunajevského resumé (1963, 22): „Miting zakončilsja pobedoj Gašeka“

Již z toho důvodu, že se v žádném Haškově textu od března do května 1918 (srov. Švejka v zajetí 1973) nevyskytují hesla jako „Ať žije Lenin!“, „Ať žije diktatura proletariátu!“ a že se Hašek naopak ve svých textech Malý feuilleton a Čeští komunisté století patnáctého – ve srovnání s programy ruských anarchistů – komunistů in Avrich 1967 a extrémistů in Furmanov 1927 – snaží zachytit husitskou revoltu „Táboritů, prvních socialistů – komunistů v Evropě“ řečí anarchistických komunistů a maximalistů a tím ji aktualizovat, neměl by se vliv ruského anarchismu a maximalismu v ruské revoluci na „nezávislého socialista – anarcho – komunistu od roku 1905“ (in Anketnyj list 1721 Kominterny z 19.11.1920, faksimile in Hašek ve fotografii 1959) bagatelizovat.¹⁶

V souvislosti se samarskou revolucí anarchistů a extrémistů r. 1918 vyplývá mj. i důsledek – sledovat nové prameny o Haškovi mezi anarchisty a maximalisty, aby mohla být zodpovězena otázka, proč vlastně bylo svoláno shromáždění frakcí „gubispolkomu“ 15.5.1918 v Samare s pozvanými internationalisty jako Hašek, Pospíšil a Čopp a proč pak vzplála „Anarchomaximalistskaja revolucija v Samare“:

– bylo bezprostředním podnětem pro svolání shromáždění odzbrojení černých gard anarchistů VČK (*Všesvazovou Čekou* = *Vsesojuznoj Črezvyšajnoj Kommissijej*) v noci z 11. na 12.4.1918 v Moskvě a 23.4.1918 v Petrohradě a odzbrojení některých jednotek anarchistů a extrémistů v noci ze 7. na

¹⁶ Ve vědeckém zkoumání k Haškovi by bylo důležité pochopit náhled na svět ruských a zahraničních anarchistů, sociálně revolučních maximalistů a levicových sociálních revolucionářů v ruské a světové revoluci na základě pramenů jako Il'inskij 1922, Furmanov 1927, Popov 1932, Machno 1936, Avrich 1967, Wolgemuthová 1971, Oberländer 1972, Kanev 1974 a jiných v sociolingvistických jednotkách (dále jen SLJ) jako „Anarchistskaja Kommuna Mira“ anarchistů a „Vserossijskaja Trudovaja Kommuna“ popř. „Meždunarodnaja respublika Truda“ maximalistů. Konotační pole Haškovy SLJ r. 1918 by potom mohlo být – ve srovnání s konotačním polem anarchistů a extrémistů, ale také s leninskou SLJ r. 1918 „Mirovaja socialističeskaja revolucija“ – přesně zachyceno z hlediska existence či neexistence takových charakteristik jako „Diktatura proletariata“ vs. „Demokratija v Sovetach“, „rabočaja demokratija“.

8.5.1918 v Samaře samozvaným „gorispolkomem“ (městským výkonným výborem) bolševika A. A. Maslennikova?

– bylo považováno vyhlášení válečného práva a zrušení časopisů Naši telegrammy kadetů, Za svobodu menševiků a Trudovaja respublika maximalistů na příkaz „revolučního válečného štábu“ Maslennikova v Samaře 14.5.1918 – kvůli mobilizaci proti povstání kozáka Dutova na jihu gubernie, bezprostředně však po demokratické volbě gubispolkomu samarské gubernie 12.5.1918 s maximalistou Aleksejem Dorogojčenkem jako předsedajícím za signál k tomu, že chce Rada lidových komisařů z Moskvy ukončit v celém Sovětském Rusku „dvoevlastie“ 1918 (dvojvládí, které by mohlo vést k revoluci jako v říjnu 1917) se stanným právem a cenzurou (srov. Nenarokov 1969, 39-40).

– šlo v tomto shromáždění o zaujetí stanoviska k dekretům sovětu lidových komisařů v Moskvě z května 1918 ke znárodnění průmyslu shora (srov. Bunyan 1936, 374–401) a o ochranu těch závodů v samarské gubernii, které byly převzaty dělníky po říjnu 1917 a spravovány samotnými závodními výbo-ry?¹⁷

– mluvilo se na tomto shromáždění o strategii a taktice nadcházející „revoluční války“ a hledal se společný základ? (srov. Kanev 1974, 293):

„považující se za internacionalisty navrhovali anarchisté stejně jako „levicoví komunisté“ vypovědět ‘revoluční’ válku německému imperialismu.“

Byly přitom sympatie nebo návrhy s ohledem na sabotování transportu německých a rakouských válečných zajatců, kteří se vraceli do světové války, případně iniciativy k blokování transsibiřské železnice, aby se zabránilo zpětnému transportu asi 2 milionů válečných zajatců přes Rusko na fronty 1. světové války? (srov. Za Svobodu III, 1926, 186; Kopta 1930, 181-182; Křížek 1957, 196).

– a jaké osobní vztahy měl přitom 35letý Hašek k 24letému Alekseji Jakovleviči Dorogojčenkovi,¹⁸ „maximalistovi, který neuznával diktaturu prole-

¹⁷ Kanev 1974, 277 (podle Izvestija Samarskogo GSChCh 1918 č. 4-5, s. 3) k tomu uvádí citát.

¹⁸ Dunajevskij 1963 informuje o autorovi románu Bolšaja Kamenka Alexeji Dorogojčenkovi, že redigoval v samarských novinách Soldat, rabočij i krestjanin jednu stranu. K Haškově činnosti v Samaře na jaře 1918 by se ale muselo prověřit, které články Dorogojčenko jako vedoucí maximalista a předseda výkonného výboru samarské gubernie v samarských novinách maximalistů Trudovaja respublika napsal, případně zda Hašek v těchto novinách nemohl publikovat poté, co vypověděl svoji spolupráci v moskevském Průkopníku kvůli jeho kurzu na diktaturu proletariátu marxismu-leninismu koncem dubna 1918.

tariátu“ (Grazdanskaja vojna... 1983, 340) a který jako předseda gubispolkomu v Samaře zasedání s největší pravděpodobností řídil? Byla to náhoda, že rodina Alekseje Dorogojčenska v Bol'soj Kamence v červnu 1918 ukrývala Haška, který přišel ze Samary? (Dunajevskij 1963, 18, 34–35)

– byl na tomto shromáždění také pracovník Válcovny trub Kolja Kočkurov (Artem Veselyj),¹⁹ anarchista a maximalista jako Dorogojčenko, se svou přítelkyní Oljou–Ogonek? Byla to náhoda, že matka Kolji Kočkurova poslala po 8.6.1918 Haška do samarské dači k Olje–Ogonek (Minenko–Orlovskaja), odkud pak Hašek odešel k Dorogojčenkovi do Bol'soj Kamenky?

K samarské revoluci anarchistů a extrémistů, která trvala od 17.5. do 19.5.1918, a k Haškově účasti v ní můžeme podle Pospíšila (1977, 55–58) a doplňkových pramenů, jako jsou Chatajevič (1963, 24–25), Gamanov (1958, 104), Nenarokov (1969, 37–40), Timofeev (1973, 14–20) a Kanev (1974, 86, 325), soustředit fakta k následujícím otázkám:

– přeceňoval gorispolkom a jeho revoluční válečný štáb pod velením bolševika Maslennikova svou moc v boji proti gubispolkomu maximalisty Alekseje Dorogojčenska, když sám zveřejnil rozkaz k mobilizaci koní pro potlačení povstání kozáka Dutova? Poté, co tento rozkaz silně zneklidnil kočí v Samaře, vzali anarchisté a námořníci, kteří sem byli vyhnáni z celého Ruska, kočí fiakrů a řidiče nákladních aut pod svou záštitu, převzali se samarskými maximalisty moc (Chatajevič 1963, 24–25), dobyli ztečí samarské vězení, propustili anarchisty, námořníky a maximalisty, kteří byli zatčeni Maslennikovovými bolševiky 7. a 8.5.1918 a dobyli s nimi poštovní a telegrafní centrálu a také několik skladů zbraní.

– podílel se také Jaroslav Hašek aktivně na samarské revoluci? Pospíšil (1977, 58) ho nemůže tohoto podezření zbavit: Když byla vyhlášena pro Haškovi a Pospíšilovy rudoarmějce – internacionalisty pohotovost (kým?), opustil Hašek kasárna a zmizel... Josef Pospíšil ho šel hledat (kdy?), a když ho našel mezi anarchisty, řekl jeden z nich: „To je náš člověk. Češi jsou proti bolševikům.“

¹⁹ Na vztah Haška ke Koljovi Kočkurovovi (Artem Veselyj), případně k jeho matce v dělnické čtvrti v Samaře upozorňuje jako první Ol'ga Minenko–Orlovskaja v r. 1961; její vzpomínky nechtěla redakce časopisu Volga v Kujbyševu (Samaře) zveřejnit a odeslala je v roce 1960 autorce zpět (podle Dunajevského 1963, 23). Rimanov upozorňuje na kontakty Haška a Kočkurova v 1974, 115; studie o Dorogojčenkovi, Kočkurovovi, Olje–Ogonek, Haškovi a jiných maximalistech a anarchistech v sovětském levicově komunistickém podzemí v Samaře 1918 mi však není známa – přesto je možno hledat v tomto levicově komunistickém uskupení Kočkurovovy románové hrdiny jako námořníky-maximalisty Van'ku Grammofona a Mišku Krokodila v Reki ognennyje (Veselyj 1958).

– Může teprve nyní Valerian Kujbyšev jako levicový komunista, který otevřeně bojoval proti Leninovu míru s Němci a Rakušany a bojkotoval práci v Leninově ústředním výboru, zasáhnout do samarského konfliktu o moc a diplomaticky ho urovnat?

Zatímco probíhala jednání o převzetí moci v domě anarchistů a ve výboru extrémistů, dostali bolševici (Kujbyševovu?) podporu a mohli nutit povstálé námořníky-anarchisty k nenásilnému ukončení vzpoury:

"Do nás střílejí a my si hrajeme na liberály a přesvědčujem. Je to bezmezná humanita samarského revkomu nebo jeho bezmocnost?" (Timofeev 1973, 20)

S podporou levicových sociálních revolucionářů měli anarchisté a maximalisté v Samaře – s ozbrojenými jednotkami anarchistů a obrněnými vlaky Smorodínova a Popova před Samarou a před Syzranem – nad bolševiky převahu. Jak se potom podařilo levicovému komunistovi Valerianu Kujbyševovi přemluvit maximalistu a předsedu gubispolkomu Alekseje Dorogojčenko k nenásilnému přerušení třetí revoluce v neděli 19.5.1918 v Samaře?

– poučil Kujbyšev všechny soudruhy v Samaře důvěrně o zasedání frakce levicových komunistů s frakcí Lenina z 15.5.1918 v Moskvě (srov. Price 1921, 354–361, 484–486 a Graždanskaja vojna...1983, 358–359), kde bylo na bázi tajné rezoluce 7. zvláštního zasedání Ruské komunistické strany bolševiků o válce a míru rozhodnuto ukončit přestávku („*peredyška*“) a nyní společně popohnat přípravy na revoluční válku?²⁰

– přispěla k urovnání samarského konfliktu také zpráva z Čeljabinska (telegram komisaře Sadluckého Trockému z 18.5.1918, in Za svobodu III, 1926, 158–159), že tam Čechoslováci vojensky obsadili nádraží? Co muselo znamenat s ohledem na nadcházející společnou revoluční válku to, že zde prodlévaly transporty německých a rakouských válečných zajatců jako potencionální rezerva německého generálního štábu pro další pokračování světové války? Byly při takových strategických úvahách v Samaře dokonce podporovány plány německých a maďarských komunistů – internacionalistů obsadit transsibiřskou magistrálu na vlastní pěst? (srov. Za svobodu III, 1926, 186; Kopta 1930, 181–182; Bunyan 1936, 96–98, Křížek 1957, 196).

Teprve uspokojivé odpovědi historiků k vývoji ruské revoluce 1917 – 1918 na základní rovině a v provinciích (srov. „trend Banff ´74 in Elwood

²⁰ Můžeme předpokládat, že o přísně tajné úloze prvního sovětského velvyslance Adolfa Joffeho, který odcestoval koncem dubna 1918 do Berlína, aby oslabil Německou říši propagandou a intrikami z Berlína a popohnal evropskou revoluci, byl průběžně informován jen úzký kruh okolo Radka, Trockého a Lenina (srov. Muna v Kladně 12.1.1919).

1976) umožní v budoucnosti lépe porozumět anarchistovi, komunistovi a maximalistovi Jaroslavu Haškovi ve dnech samarské revoluce 1918 v rozporuplném prostoru „maximalistických idejí“ a „praktikujícího maximalismu anarchistických komunistů a snů ze Smolného“ (podle Gorkého, viz. výše).

2.3. Haškovy nové útrapy v Samaře

(Ve dnech husitského tažení na Transsibiřskou magistrálu mezi Penzou a Vladivostokem)

Poté, co Valerian Kujbyšev a jeho nanejvýš humánní samarský revoluční výbor vyjednal klid zbraní s námořníky – anarchisty a Dorogojčenkovými maximalisty, měl Hašek v úmyslu jít 20.5.1918 do města (podle Pospíšila 1977, 58–59):

„Pozor na anarchisty. A kam půjdeš, abychom tě případně našli? Hašek se usmál a řekl: ‘Musím navštívit přátele. Je to také v zájmu naší věci...’

Hašek chodíval už dříve i potom pravidelně večer neznámo kam. Nebyl jsem tak dotěrný, abych vyzvídal, když o tom nechtěl mluvit.

Ani náš kancelářský ‘duch’ Pepíček Leger nemohl vypátrat, kde se Hašek večer potuluje. To bylo jeho tajemství.“

Návštěvy a noclehy v bytě gymnaziálního profesora, známého sociálního revolucionáře a kulturního politika Nikolaje Pavloviče Kanonykina na někdejší samarském gymnáziu, případně v jeho samarské dače nebyly přece žádným tajemstvím pro Haškovy nejužší spolupracovníky – jako např. pro Františka Šebestu, předsedu československé komunistické organizace v Samaře a samarského delegáta na ustavujícím sjezdu československé sekce Ruské komunistické strany bolševiků v Moskvě na konci května 1918 (Minenko–Orlovskaja 1961, 219; Pospíšil 1977, 62).

Které „přátele“ mohl potom Hašek vlastně jen tajně navštívit po samarské revoluci anarchistů a maximalistů a po prvním útoku bratrů – husitů na Čeljabinsk:

- opatrného maximalistu Alekseje Dorogojčenska, aby s ním ve vší tichosti připravil práci v podzemí, případně eventuální nutnou únikovou cestu k jeho otci do Bol'šoj Kamenky?

- opatrného pracovníka a anarchistu (maximalistu?) Kolju Kočkurova, aby v samarské dělnické čtvrti Sloboda zajistil u své matky pro eventuálně nutné podzemí jiný úkryt? (Odkud potom Haška skutečně poslala po 8.6.1918

do samarské dači Olji–Ogonek a jejího strýce Kanonykina matka Kolji Kočkurova; srov. Ol'ga Minenko–Orlovskaja 1961, 219).

– nebo potkával mladý muž Hašek za teplých večerů na břehu Samary a Volhy „onu mladou ženu, která se jmenovala Njura“? (v jejím bytě pak Hašek 23.8.1918 zmizel; Minenko–Orlovskaja 1961, 224).

Nebyly koneckonců tyto tajuplné návštěvy komunisty Haška a jeho vztahy k samarským maximalistům a anarchistům jako Dorogojčenko a Kočkurov, případně k sociálním revolucionářům důvodem toho, že byla soudruhu Haškovi již okolo 19.5.1918 v Moskvě, v předvečer ustavujícího sjezdu Československé komunistické strany v Rusku vyslovena nedůvěra a jeho případ předán výkonnému výboru? (srov. Československý deník 21.5.1918: V “salónu smutných” s Křížkem 1957, 186, 207, a Pytlíkem 1982, 253–254).

Načež je rudoarmějce Hašek, který již byl československými komunisty – marxisty – leninisty v Moskvě a v Penze proklet, konfrontován ještě s následujícími překotnými událostmi v Samaře:

– 20.5.1918 se usnesl kongres československé legie v Čeljabinsku, který již byl legií obsazen, že nebude souhlasit s rozkazem lidového komisaře Čičerina z 21. a 22.4.1918 ani s doporučením spojenců ze 7.5.1918 (Horák 1956/57, 109) k cestě do Francie přes Archangelsk nebo Murmansk a místo toho se prosadí vlastním způsobem na transsibiřské magistrále (Křížek 1957, 211);

– 21.5.1918 následuje z Moskvy do všech sovětů na magistrále tajný rozkaz komisaře Aralova: „z Čechoslováků vytvořit dělnická družstva („arteli“) a oddíly Rudé armády“ (Za svobodu III, 1926, 186);

– 23.5.1918 se obrací na kongres legie v Čeljabinsku vojenský komisař Sadlucký a zástupce předsedy sovětů v Čeljabinsku Kobeljanko se zoufalou prosbou, aby legie pomohla sovětům při vojenské výzvědné práci:

„Právě obdrželi (Sadlucký, Kobeljanko – pozn. Gan) přísně důvěrný telegram z Moskvy, v němž jsou prý upozorňováni, že Maďaři a Němci, organizovaní ve vojenských oddílech internacionalistů, jsou z větší části nacionalisté a zneužívají důvěřivosti ruských bolševiků mají dnes převahu nad bolševickou armádou ruskou a chystají se provést v celé Sibiři převrat a zmocniti se magistrály. Čeljabinskému sovětu bylo Moskvou nařízeno bděti nad nimi, zbavit je význačných funkcí v sovětech a býti připraven. Přišli proto k Čechoslovákům s prosbou, aby v případě pokusu o převrat československé vojsko pomáhalo sovětům, a jelikož Rusové nerozumějí ani německy ani maďarsky, žádali, aby čs. vojáci prováděli v řadách internacionalistů službu výzvědnou...“ (Za svobodu III, 1936, 186)

– 25.5.1918 vyhlašuje ale Trockij – po výměně telegramů s kongresem legie v Čeljabinsku z 21. a 23.5.1918 k totálnímu odzbrojení legie – otevřenou

válku všem československým jednotkám na magistrále, které neodevzdají své zbraně:

„Všechny sověty na železniční linii jsou povinny pod hrozbou těžké odpovědnosti odzbrojiti Čechoslováky. Každý Čechoslovák, který bude dopaden se zbraní na železniční trati, budiž na místě zastřelen. Každý ešelon, v kterém se ukáže třebas jen jeden ozbrojený, budiž vyhozen z vozu a zavřen do tábora zajatců. Místní vojenské komisariáty mají povinnost ihned vyplniti tento rozkaz.

S čestnými Čechoslováky, kteří odevzdají zbraň a podřídí se sovětské vládě, bude jednáno jako s bratry.

Všem železničářům se oznamuje, že ani jeden vagon Čechoslováků nesmí se pohybovati na východ“. (Trockého telegram č. 1847–R 193 in Za svobodu III, 1926, 186)

– 26.5.1918 před Penzou se rozhoduje Haškův někdejší batalion 1. československého pluku Jana Husi pod velením Josefa Švece, Stanislava Čěčka a Rudolfa Medka neodevzdat zbraně bolševikům (Za svobodu III, 1926, 186);

– 28.–29.5.1918 zaútočí českoslovenští legionáři pod vedením Švece a Čěčka na nádraží a město Penzu: přitom padne 127 československých komunistů, jejich kasárna jsou obsazena, v redakci časopisu Československá Rudá armáda jsou zabaveny všechny spisy rozvědkou Rudolfa Medka (srov. Čechoslováci...1919, 206; Křížek 1957, 212–213; Pospíšil 1977, 66–67) a na všechny československé komunisty včetně Jaroslava Haška je vydán zatykač (srov. Beneš 1920 a Tesák 1925),

– načež 30. a 31.5.1918 opouští skupina Západ československé legie v počtu asi 10 000 mužů Penzu a plně ozbrojena táhne na Samaru...

Valerian Kujbyšev k sobě poprvé pozval komisaře Haška hned po samarské revoluci (Pospíšil 1977, 64–68); nyní je Hašek spěšně povolán kurýrem do Kujbyševova revolučního štábu, aby po krátkém rozhovoru s Kujbyševem sepsal výzvu Provolání ke všem Čechoslovákům! (Soldat, rabočij i krest'janin č. 318 ze dne 1.6.1918 in Křížek 1957, 216) a toto pak shodil z letadla na blížící se Čechoslováky. V textu se zdůrazňuje:

„Známe dobře náladu všech Čechů doma v Čechách, kteří jsou připraveni jíti do boje za vítězství světové revoluce. Proto prohlašujeme, že všichni Čechoslováci, kteří se účastní dobrodružství Československé národní rady, jsou zrádci světové revoluce a že jim český lid ve vlasti nikdy nedovolí, aby se vrátili domů, do svobodných Čech.

Všichni českoslovenští revolucionáři do československých oddílů Rudé armády!

Za výkonný výbor Československé sekce Ruské komunistické strany Jaroslav Hašek.

Za československou komunistickou organizaci v Samaře František Šebesta.

Za vojenské oddělení pro formování československých oddílů Rudé armády v Samaře Josef Pospíšil“.

Kujbyšev si zřejmě nesliboval velký úspěch od letadel s Haškovými letáky (srov. Za svobodu III, 1926, 515), proto nechal odvelet již 2.6.1918 asi 10 Haškových internacionalistů do oddílu „Samarskij otrjad osobogo naznačeni-ja“ s tajným úkolem eskortovat asi 50 milionů rublů ve zlatě a 30 milionů v bankovkách ze samarských bank na volžském parníku „Suvorov“ až do Kazaně (Čistov 1958, 52; Pospíšil 1977, 73).

Po prohrané bitvě u Lipjagi před Samarou 4.6.1918, – za kterou má nést odpovědnost vrchní inspektor Rudé armády N. I. Podvojskij, poněvadž si neprohlédl Lipjagi a připravil bitvu ze štábního vagónu (Nenarokov 1969, 54), – zkouší ještě Valerij Kujbyšev 5.6.1918 získat československé legionáře Haškovým letákem Bratři argumentem společné revoluční války proti Němcům v Povolží:

„Boje u Samary prospívají především nepřátelům a Němcům.

Nemařte práci sovětů organizujících na Volze revoluční vojska k boji s Němci...!“ (Švejk v zajetí 1973, 369–370)

Legionáři znejistělí německým velvyslancem hrabětem Mirbachem a lido-
vými komisaři Čičerinem, Aralovem a Trockým²¹ důvěřovali ale nyní jen své vlastní bojové síle a zaujali 6.6.1918 pozici v dělnické čtvrti Sloboda před samarským mostem.

2.4. Hašek v podzemí u vlastních bratrů – husitů

²¹ Trockij potvrdil své nemilosrdné rozkazy z 23. a 25.5.1918 v Prikazu narodnogo komissara po voennym delam po vsem otrjadam, sražajuščimsja protiv kontr-revolucionnyh čecho-slovackich mjatežnikov ot 4 ijunja 1918 g., který vyšel 5.6.1918, č. 113 (podle Trockého 1923, 1,216). Tento jeho rozkaz ze 4.6.1918 je možno brát zároveň jako odpověď výkonnému výboru sovětů v Syzrani na Volze, který 30.5.1918 uzavřel se soudruhy Čechoslováky důležitou smlouvu (faksimile in Popov 1932, 60-61). Na závěr se ve smlouvě hájí „...družba tovariščeji čecho-slovakov s ruskim narodom – protiv germanskogo imperializma!“

(Ke krátkému zmizení německo–turkestánského trojla v zemi Mordvinů a Tatarů)

Na město Samaru, ležící na poloostrově mezi Volhou a řekou Samarou, zaútočil za svítání 8.6.1918 přes železniční most 1. a 3. batalion 1. pěšího pluku Jana Husi pod velením Josefa Švece (Za svobodu III, 1926, 526–532); po 3. hodině ráno tam byli samarští rudoarmějci vystřídáni 600 muži „muslimského oddílu z Ufy“ (Nenarokov 1969, 68). (Srov. Machaevič 1963, 30 s Gruzdevem 1924, 178 – 179, Bunyan 1936, 279 – 281, Smirnov 1958, 10 – 11 a Kanev 1974, 326).

600 rudých muslimů z Baškirska²² odhadlo patrně s pragmatismem tatarско–baškirského válečníka situaci Samary podobně jako předseda revkomu Valerij Kujbyšev a komisař Hašek – na rozdíl od takových fanatiků v klubu komunistů jako bavorský komunista Fires a „apoštol komunistů“ A. A. Maslennikov (srov. Nenarokov 1969, 241).

Valerian Kujbyšev přerušil v noci na 8.6.1918 v klubu komunistů v Samare zasedání revolučního výboru, aby se probil s jednotkou levicového sociálního revolucionáře Gaja–Gaje (asi 95 mužů) a s částí Haškových internacionalistů k lodi Sofia a aby opustil Samaru směrem na Simbirsk (Gaja–Gaj 1963, 176; Pospíšil 1977, 75 – 76).

Jaroslav Hašek se v tuto noc ke zbytku své jednotky (asi 24 mužů), která měla odjet směrem na Ufu, nepřipojil – zůstal v agitační kanceláři své jednotky v hotelu San–Remo, odtud poslal jako kurýra do klubu komunistů československého rudoarmějce Pepka Legra, a když se Leger vrátil a informoval o situaci, našel již komisaře Haška převlečeného v černém obleku (podle Pospíšila 1977, 77 – 78):

„Písemnosti ležely rozházené po stole. Hašek si všiml mého hněvivého pohledu a řekl: ‘Pepíčku, jdi klidně na nádraží, vyříd’ Jožkovi (Pospíšil – pozn.

²² Knihu od M. Murtašina Baškirija i baškirske vojska v Graždanskoj vojne 1927. (Moskva?) jsem neměl k dispozici. Popov 1932, 83 nemá vysvětlení, proč rudí muslimové z Ufy nechali Čechoslováky za svítání 8. června 1918 projít přes samarský most bez jediného výstřelu. Také Nenarokov 1969, 68 prezentuje tuto skutečnost bez přesného vysvětlení. Ani Popov 1932, ani Nenarokov 1969 neměli příležitost položit následující otázku k událostem na samarském mostě: jaká motivace rudých muslimů z Ufy byla identická s motivací sovětů v Syzrani, že byli soudruzi Čechoslováci považováni za spojence a že jim byly otevřeny brány města? Odpověď by jim mohly naznačit texty, které měli k dispozici (srov. Popov 1932, 73):

„Samara, 4. června (...) ve městě byly rozvěšeny kontrarevoluční výzvy, ve kterých se tvrdilo, že Čecho–slováci nejdou proti ruskému lidu a že jsou pravými bojovníky za světovou revoluci.“

Gan), že brzy přijdu, jak to zde dokončím, ale o tom civilním obleku ani slovo, to bys mne zarmoutil’.

Hádat jsem se s ním nemohl, a tak jsem ho poslechl a odešel. Zlobilo mě to, ale na vysvětlování nebyla vhodná chvíle. Ani Pospíšilovi jsem nemohl říci celou pravdu“.

Když musel Hašek v černém obleku opustit hotel San-Remo, mohl číst na rudých praporech nové samarské vlády (srov. Graždanskaja vojna 1983, 267 a Šubin 1979, 180) hesla jako „VSJA VLAST’ UČREDITĚLNOMU SOBRANIJU!“ a „ROSSIJSKAJA FEDERATIVNAJA DEMOKRATIČESKAJA RESPUBLIKA“ a výzvy různých stran, které by chtěly s pomocí československé legie vybudovat silnou lidovou armádu pro společný boj proti Němcům i proti bolševikům spolčeným s Němci (Za svobodu III 1926, 577 – 581). Takové silné lidové armády pod rudou vlajkou na Volze pro nadcházející válku proti Němcům – nebyl to přece ten nejdůležitější Haškův cíl od doby jeho vstupu do Rudé revoluční armády levicových komunistů, levicových sociálních revolucionářů, maximalistů a anarchistů? A samarská vláda se teď skutečně zdála být levicově socialisticky orientovaná:

„Nedůvěřivě reagovaly na úspěch vítězů také kadetské buržoazní elementy. Vůdci místních kadetů (konstitučních demokratů, pozn. Gan) v té době odmítli učredilovcům (zastáncům ústavodárného shromáždění) aktivní podporu. Situace byla nejasná. (Milonov 1922/8, 220)

O činnosti ‘levých’ anarchistů a maximalistů není nich slyšet, přestože oficiální honička na ně nebyla vyhlášena ani Čechy ani jejich pravicovými kolegy. Anarchisté se odebrali na dače a nechtěli prchat dál ...

Maximalisté se zdáli být událostmi zmatení a nevěděli, mají-li podporovat novou vládu nebo se před ní ukryvat, protože někteří už seděli ve vězení. (A. Dorogejčenko, poté Baturin, Endin a jiní“ (Gruzdev 1924/12, 180 – 181).

Šel Hašek v černém obleku nejprve k Nikolaji Pavloviči Kanonykinovi, zástupci ministra kultury samarské vlády, aby se u něho informoval o šancích extrémistů a anarchistů v levicové lidové frontě a v lidové armádě proti Němcům a jejich spojencům mezi bolševiky?

„Poté co Češi dobyli Samaru zůstal Hašek ve městě, aby se mohl věnovat výzvědné práci v českém vojsku. Strýček ho prosil, aby odjel, ale on zůstal.

... od té doby ke mně přicházeli na pokyn Kočkurova rudí ilegální bojovníci. Jeho matka se pokaždé objevovala jako předzvěst těchto návštěv. Jednoho večera přišla znovu, aby zjistila, je-li na dače klid a může-li přijít ještě jeden návštěvník.“ (Minenko–Orlovskaja 1961, 219)

Kdo byli tito rudí bojovníci v podzemí („krasnyje podpolščiki“) okolo samarské dači Olji–Ogonek (Minenko–Orlovskaja) a jejího strýce Kanonykina?

Podle vztahů Haška k zatčenému maximalistovi Alekseji Dorogojčenkovi a ke zraněnému Koljovi Kočkurovi (Artem Veselyj), který byl v ilegalitě, mohl nyní Hašek patřit k nebolševickému podzemí maximalistů, anarchistů popř. levicových sociálních revolucionářů. Ti mohli po 14.6.1918 čerpat spolu s levicovými komunisty novou nadějí, když musel Lenin jmenovat levicového sociálního revolucionáře Michaila Arteměviče Muravěva – zachránce říjnového povstání v Petrohradě na začátku listopadu 1917 a hrdinu odporu proti Němcům na Ukrajině v roce 1918, který byl na jaře v Moskvě ještě držen v domácím vězení – vrchním velitelem volžské fronty (Lenin 1974, V, 534, 538, 540, 616).²³

Vrchní velitel Muravěv začal ze štábu volžské fronty v Kazani bezprostředně po 14.6.1918 aktivizovat nejen pět revolučních armád volžské fronty, nýbrž také podzemí v samarské gubernii přes samarského velitele levicových komunistů Valeriana Kujbyševa (srov. Vegner 1963, 151 – 153 a Kujbyšev 1936, 11 – 14, 1958, 74): pro celé podzemí v Samaře (srov. Milonov 1922/8, 220) a pro jednotky komunistů, levicových sociálních revolucionářů a anarchistů popř. námořníků, kteří se soustředili kolem Syzrani, Buzuluku, Ufy a na železniční dráze Bugul'ma – Melekes – Simbirsk, znamenaly strategické schopnosti a taktické zkušenosti Muravěva z boje proti Němcům pod Karpaty a na Ukrajině r. 1918 záruku, že může vyhrát blížící se společnou revoluční válku proti Němcům a Rakušanům.

S velkými nadějemi ve vrchního velitele Muravěva – kterého Hašek osobně znal od útoku na Kyjev na začátku února r. 1918 a kterého pozitivně hodnotil v Průkopníku 27.3.1918 – mohl ilegální bojovník Hašek v polovině června r. 1918 Samaru opustit.

Šel Hašek nejprve – jako německo–turkestánský trotl od narození – do okolí Kinelu k onomu strategicky důležitému železničnímu uzlu východně od Samary, kde „turkestánská železnice“ opouští „transsibiřskou železnici“?

²³ Jak uvádí Nenarokov 1969, 54 a 63 a násl., ukázal se první vrchní velitel volžské fronty A. F. Mjasnikov (od 1.6.1918) jako neschopný zorganizovat odpor proti Čechoslovákům: když 2.6.1918 pověřil vrchního inspektora Rudé armády A. I. Podvojského přípravou obrany Samary ještě před městem, zvolil pro to Podvojskij nevhodné místo Lipjagi, z poloviny obklopené močály, odkud nebyla v případě porážky žádná úniková cesta. Důsledkem tohoto chybného rozhodnutí bylo, že u Lipjag přišlo o život kolem 1500 rudoarmějců. Muravěv musel převzít od A. I. Podvojského hned druhý den po říjnovém povstání r. 1917 vrchní velení v Petersburgu, když nebyli civilisté kolem Lenina a Trockého schopni bránit Petrohrad proti Kerenskému.

Následující informace o Haškových dopisech z Kinelu nebo o Kinelu z června r. 1918 poukazují na to, že se Hašek v tomto okamžiku nacházel v okolí Kinelu:

„Vzbuzovala některé starosti situace na orenburské, tj. taškentské dráze. Ukazovalo se, že bolševické oddíly, které sem po pádu Samary z Kinelu ustoupily, počínají si kupodivu aktivně a výbojně, ač z počátku spíše se mělo za to, že na taškentskou trať ustoupily živly neukázněné a demoralizované...“

Do rukou Čechoslováků padl totiž dopis zběha Jaroslava Haška, který po jistou dobu hrál komisařskou úlohu mezi českými komunisty v Samaře, a z toho dopisu bylo zjištěno, že samarští bolševici měli vesměs ustupovat k Ufě, že však některé oddíly vypověděly v Kinelu bolševickým velitelům poslušnost a o své újmě se obrátili místo k Ufě na trať taškentskou. Tyto oddíly pojednou nabyly odvahy k činnosti, kterou nebylo lze přehlížet. Měly obrněný vlak, který stále manévroval po taškentské železnici v blízkosti Kinelu...“ (Za svobodu III, 1926, 546)

Byla to snad ona levicově revoluční jednotka rozhodnutá pro boj pod novým vrchním velitelem Muravěvem a operující v obrněném vlaku proti obrněnému vlaku Josefa Švece, ke které se Hašek nejprve vydal na cestě ze Samary do Bolšoj Kamenky – jedna z jednotek vrchního velitele „ufimsko-orenburgské fronty“ V.V. Jakovleva, který opustil se svým štábem již 7.6.1918 fanatického „apoštola komunistů“ Maslennikova v klubu komunistů v Samaře, aby mohl z Kinelu taktičtěji operovat? (Srov. Smirnov 1958, 10 a Nenarokov 1969, 101). Nebo operovala mezi Kinelem a Buzulukem dokonce část Haškových „neposlušných“ internacionalistů:

„Podle dopisu, který Hašek psal těsně po svém odchodu ze Samary a který padl legionářům do rukou v Kinelu, se vedení západní legionářské skupiny dovědělo, že mnoho bolševických vlaků, „mezi nimi i vlak českých komunistů“, vyjelo ze Samary nikoli východním směrem na Ufu, nýbrž jihovýchodním směrem na Orenburk (dnes Čkalov)“. (Křížek 1957, 222 podle Pleského: Dějiny 4. střel. pluku..., 216)

Proč však ilegální bojovník Hašek napsal tyto dopisy popř. „raporty“ (podle Minenko-Orlovské 1961, 221) a proč je nechal padnout do rukou svých přátel – na vědomí vrchního velitele západní skupiny legie Stanislava Čečka, Josefa Švece, operujícího kolem Kinelu, a Rudolfa Medka, činného ve vojenské rozvědce legie? Chtěl jim snad Hašek naznačit, že „bojeschopné rudé jednotky“ před nimi se vlastně formují ke společné revoluční válce proti Něm-

cům v Povolží pod vrchním velením Murav'eva – což měla správně odhadnout vojenská rozvědka a politické vedení legie?²⁴

Ve dnech senoseče v červnu r. 1918 (podle Haškovy Jubilejní vzpomínky 1921 – Pytlík 1971, 311 – 313) putoval Hašek potom do Bol'šoj Kamenky:

“V Samarské gubernii té doby zrála pšenice a chýlilo se k senoseči. V Samaře náhle polní soudy vyváděly dělníky a dělnice z vězení a odstřelovaly je za cihelnami.

V této těžké době, kdy mně na každém kroku hrozil mat, shledal jsem výhodnějším odebrat se na severovýchod na Bol'šuju Kamenku. Tam žije jedna část povolžské Mordvy. Je to národ dobromyslný, velice naivní.

Jestli Tobě by se podařilo za Volhou... tam bez generálů, statkářů a kupců. Sbírají se tam velké síly proti těm samarským. Ty se, holoubku, neboj, večer pojedem k nám a já tě převlíknu za mordvinského. Topánky dostaneš, ráno potom dál se vypravíš na Bol'šuju Kamenku...“

V Bol'šoj Kamence byl Hašek ukryt Jakovem Fedorovičem Dorogojčenkem (otcem Alekseje Dorogojčenka zatčeného v Samaře), a to patrně jen velmi krátce (Dunajevskij 1963, 35), neboť když byl Jakov Dorogojčenko 30.6.1918 v Bol'šoj Kamence zatčen samarskou vládou (srov. A. Dorogojčenkův román Bol'šaja Kamenka 1927, 122 – 130),²⁵ musel Hašek toto útočiště opustit.

²⁴ Nebyly Haškovy dopisy ze Samary a z Kinelu popř. Murav'evovy telegramy československé legii od 10.7.1918 nikdy zveřejněny kompletně popř. byly zamlčeny v dějinách legie pod redakcí Rudolfa Medka ve 20. letech v Praze proto, aby nevyšla najevo průzkumná činnost Medka a Čechů v Samaře 1918 a z toho vyplývající strategická krátkozrakost politického vedení legie v Sovětském Rusku? Kvůli zachování legend na straně rudých mohli i východoevropští historici jako Křížek 1957 citovat tyto Haškovy dopisy pouze v úryvcích a bez vztahu k situaci v Povolží kolem vrchního velitele Murav'eva.

²⁵ V Malém atlase SSSR 1982, 35, lze najít místo Bol'šaja Kamenka mezi řekami Sok a Kondurča u Elchovky. Konflikt a zatýkání v Bol'šoj Kamence v souvislosti s agitační akcí sociálních revolucionářů a jejich získáváním pro „narodnuju armiju“ (na základě Prikazu č. 64 Komiteta členov Vsesojuznogo Učrediteln'ogo Sobranija. Samara. 30. ijun'ja 1918 goda.) a pro „prjamuju narodnuju revoluciju“, „naše narodnoe spasenie ot nemecko-bol'sevistskogo carizma“ pod heslem „Da zdravstvujut naši krovnyje bratja – čechi, slovaki, serby i vse slavjane!“ zaznamenává Aleksej Dorogojčenko ve svém románu 1927, 28 a násl.

Hraje nyní Hašek opět v pražském ústavu pro choromyslné Kateřinkách r. 1911 tak dobře nastudovanou roli Švejka jako blbce kompanie? Mizí skutečně jako německo–turkeštánský blbec v zemi Mordvinů do konce října? (Srov. Pytlík *Kniha o Švejkovi* 1983, 151 a 1982, 258).²⁶

Legionář Fráňa Wildmann (in Janouch 1966, 158) stejně jako rudoarmějce Rimanov (1974, 17) se však v roce 1918 dozvěděli, že se Hašek tehdy vydal na cestu do Simbirsku (dnes Uljanovsk).

2.5. Katastrofa

(K zavraždění vrchního velitele Muravěva v Simbirsku)

26.6.1918 posílá 38letý vrchní velitel volžské fronty Muravěv Michaila Tuchačevského, jmenovaného velitelem „1. revoluční armády“, z Kazaně do Simbirsku s následujícím plánem na dobytí města Samary zpět popř. na odříznutí Čechoslováků s levicově socialistickou samarskou vládou na střední Volze:

(Tuchačevskij 1921 v 1964, 76)

Podle Muravěvových představ měla být od Ufy ca. 10000 legionářům západní skupiny pod vedením Ččka odříznuta cesta přes Ural na Sibiř. Na jih neměli Čechoslováci dosáhnout ani Denikinovy bílé gardy po proudu Volhy ani Angličany ve střední Asii na turkeštánské železnici.²⁷

²⁶ Dunajevskij se pokouší v Haló sobotě z 16.4.1983, č. 15, 3 – ještě před diskusí o falšovaném rukopisu tak zvaných Hitlerových deníků ve Sternu na jaře 1983 a takzvaných Rietzlerových deníků v Die Zeit, č. 24 z 10.6.1983 – vyvrátit pochybnosti Berwid-Bukwoise ze západního Berlína o pravosti Haškova dopisu Salátovi-Petrlíkovi ze 17.9.1920 z Irkutsku (Faksimile v Haškově knize *Velitelem města Bugul'my* 1966, 193) tím, že cituje moskevský posudek kriminalistky a grafoložky sovětského ministerstva vnitra Valerije Vyzirové: podle tohoto posudku byl tento dopis napsán samotným Haškem. Kriminalisticko-chemické zkoumání papíru z r. 1920 však nemůže být provedeno, protože tento dopis existuje pouze ve fotokopii z r. 1945. Předpokládáme, že byl dopis skutečně napsán Haškem ještě v Irkutsku 17.9.1920, přesto způsobil zkreslení skutečností o Haškovi v Sovětském Rusku: odvádí pomocí polopravdy popř. dezinformace o německo-turkeštánském trojtu v Povolží v létě 1918 pozornost od pravého rudoarmějce Haška v pravé ruské a světové revoluci a jeho obratu v Povolží v létě r. 1918. Srov. Pytlík 1982, 558: „V masce blbého od narození vrací se k bohémскому mýtu. Odchází mezi dobromyslné obyvatele tatarské Mordvy, aby se jako bezprizorný tulák vyhnul perzekuci a ztratil se v množství“ popř. Jiří Hájek 1983, 78, který rudoarmějce Haška „vydává se za blbého syna německého kolonisty z Turkestánu“ vymaňuje na celé 3 měsíce z ruské revoluce v Povolží!

²⁷ K úmyslu politického vedení československé legie počátkem léta 1918, tj. dostat se na jih Ruska, píše J.N. Novotný 1929, 184: „Vojenští činitelé spíše si přáli pohybu

Mohl však nezkušený mladý Tuchačevskij pochopit Murav'evovu štábní a partizánskou taktiku, vyzkoušenou v Besarábii a na Ukrajině r. 1918: místo soustředění všech sil, které byly k dispozici, na jeden jediný úder proti Samaře na Volze (podle představ Tuchačevského, 1964, 76 a násl.) rozdělit armádu do 7 autonomních operujících bojových jednotek, z nichž 6 jednotek pouze naznačují ofenzívu a 7. jednotka útočí od Melekesu přes Musorku lesem a stepí na město Samaru? Mohl přitom Tuchačevskij prohlédnout Murav'evův strategický plán úplného obratu ve světové válce v souvislosti s revoluční válkou proti Němcům v červnu 1918: obklíčit Čechoslováky levicovou socialistickou lidovou armádou kolem Samary, aby bylo možno nabídnout tomuto vojsku potom jako jediné východisko slavné tažení přes Moskvu až po Dunaj a Rýn?

Aby se ujistil o stavu příprav na samarskou operaci a mohl vydat poslední rozhodnutí na místě, přibývá Murav'ev z Kazaně na konci června r. 1918 do Simbirsk, odmítá tam setkání s rozpuštěným zvláštním revolučním štábem simbirských bolševiků, účastní se pouze porady štábu vojenské skupiny Simbirsk a vydává se s velitelem této vojenské skupiny Klimem Ivanovem, levicovým sociálním revolucionářem, na inspekční cestu na bugul'mskou frontu (Čistov 1936, 52). Mezi Melekesem a Bugul'mou potkává Murav'ev svůj „obrněný vlak č. 1“ (Timofejev 1973, 146 a násl.), který zde byl nasazen pod vedením námořníka Andreje Polupanova proti obrněnému vlaku Josefa Švece: s těmito námořníky zachránil Murav'ev začátkem listopadu v Petersburgu říjnové povstání Lenina a Trockého (srov. Reed 1927, 196, 241 a Antonov-Ovseenko 1924, 84 – 85), dobyl začátkem února 1918 Kyjev, poprvé úspěšně porazil koncem února 1918 u Slobodky pod Karpaty Němce (srov. Pečorin 1918, 29 a Antonov-Ovseenko 1924, 165 – 169), vědom si již tehdy významu československé legie v boji proti Němcům:

„Prosím o povolení přemístit celé česko-slovenské vojsko blíže k rakouské hranici. To je vojsko pro zatarasení cesty rakouským a německým jednotkám.“ (Murav'ev Antonovu-Ovseenko, 1924, I, 160)

Mladý šlechtic Tuchačevskij nepovažoval patrně ca. 70 procent socialistů v československé legii za své potenciální spojence a pokusil se udeřit s levicově socialisticky orientovanou samarskou vládou na vlastní pěst: soustředil svou 1. revoluční armádu jižně od Simbirsk a kolem Syzranu k přímému úderu na Samaru.

Vrchní velitel Murav'ev se ihned pokusil této operaci Tuchačevského zabránit, z Kazaně odmítl podřídit některé jednotky, které přišly do Simbirsk,

našich vojsk k jihu, aby tak bylo docíleno spojení s vojsky jihoruskými, s armádou Denikinovou. Kdo tomuto plánu nepřál, to byl právě samarský socialistický Komitét členů Ústavodárného shromáždění, povolžská to vláda.“

vedení Tuchačevského a 2.7.1918 přikázal samarskému revolučnímu výboru Valeriana Kujbyševa z Novodevič'je na Volze odejít zpátky do Melekesu (Čistov 1936, 63 – 65), aby odtud vedl takticky nejdůležitější útok na Samaru přes les a step.

Pro uskutečnění strategických plánů Murav'eva se nyní zdá situace v Evropě a v sovětském Rusku zralá:

- německé divize přemístěné v zimě r. 1918 z Ukrajiny na francouzskou frontu vykrvácely v rozhodující ofenzívě světové války před Paříží a nebyly už schopné proti Francouzům, Angličanům a Američanům dál bojovat.

- 6.7.1918 kolem 3. hodiny odpoledne v Moskvě byl levicovými sociálními revolucionáři zavražděn německý vyslanec hrabě Mirbach, aby tím přiměli Německo vyhlásit sovětské republice válku (srov. Čistov 1936, 63 – 64 a Iz istorii VČK... 1958, 16 – 155).²⁸

- 6.7.1918 se zdá, že se toto očekávání uskuteční, když německý zmocněnec v Moskvě předal zahraničnímu komisariátu nótu a jménem středních mocností vyzval Radu lidových komisařů, aby převedla ochranu německého vyslanectví do budoucna na batalión německých vojáků, kteří se měli trvale ubytovat v Moskvě. Večer onoho dne řekl Lenin při zvláštním zasedání Ústřední správy sovětů k notě toto:

„Na vás je rozhodnout o tom, zda se má ze sovětské republiky stát pod pláštíkem Brest-Litevského míru berlínská kolonie.

Je na čase, abychom se postavili na vlastní nohy a ukázali že se můžeme postavit aroganci těchto mezinárodních banditů“. (Price 1921, 419)

6.7.1918 může zajistit 1. pěší pluk Jana Husi pod vedením Josefa Švece mezi Ufou a Zlatoustem na Urale – poté, co bylo 5.7.1918 město Ufa velitelem 2. revoluční armády Charčenkem a jeho štábním velitelem Machinem předáno Čechoslovákům – spojení s legií v počtu 40000 mužů na Sibiři a na Dálném východě (Za svobodu III, 1926, 460 a Čistov 1958, 130),

- takže 7.7.1918 mohl velitel západní skupiny legie Čeček zveřejnit tuto výzvu k vytvoření protiněmecké fronty na Volze:

²⁸ Ze zprávy předsedy ČK Felixe Dzeržinského o povstání levicových sociálních revolucionářů a o zavraždění německého vyslance hraběte Mirbacha v Moskvě 6.7.1918 je patrné, že tato strana ztratila koneckonců kvůli své naivitě odtržené od skutečnosti moc v sovětech a v ruské revoluci. Když se Murav'ev dozvěděl v Kazani o tomto „politickém idiotismu“ (Nenarokov 1969, 104 – 105), vystoupil okamžitě ze strany levicových sociálních revolucionářů.

„Dejte na vědomí všem bratrům, že je na základě rozhodnutí kongresu sboru v souladu se všemi spojenci²⁹ určen náš sbor jako předvoj dohody a že instrukce vydané štábem armádního sboru mají jediný účel – vytvořit protiněmeckou frontu v Rusku ve spojení s celým ruským národem a našimi spojenci“ (Dt. podle Klante 1931, 193)

Zdá se, že se blíží hvězdná hodina rudého emisáře a rudého ilegálního bojovníka Jaroslava Haška na Volze – zasadit pod vrchním velitelem Muravěvem a společně s bratry legionáři německému imperialismu a militarismu, krvácejícímu na francouzské frontě, smrtelnou ránu v Povolží a pod praporem světové sociální revoluce uskutečnit v sovětech demokracii?

Z Bolšoj Kamenky se Hašek vydal konce června r. 1918 dále do Simbirska – což potvrzují výpovědi legionáře Fráni Wildmanna (in Janouch 1966, 185), rudoarmějce Rimanova (1974, 17) a leningradského spisovatele Šubina (1979, 186). Bývalý štábní velitel 1. revoluční armády Tuchačevského N.I. Korickij nevyloučil, (in Dunajevskij 1963, 37): „že v Melekesu Hašek vstoupil do jejich řad“.³⁰

Zde na Bugul'mské železnici kolem Melekesu je patrně třeba hledat rudého ilegálního bojovníka ze Samary a nejenom německo–turkeštánského trotha Haška, když se v Melekesu 3.7.1918 pustil samarský revoluční výbor Valeriana Kujbyševa do politických příprav Muravěvovy ofenzívy na dobytí Samary, když zde u Bugul'my obrněný vlak Polupanovců operoval proti obrněnému vlaku Josefa Švece, když sem večer 10.7.1918 ze Simbirska došly Muravěvovy telegramy týkající se převzetí moci a založení Sovětské povolžské republiky.

„Vzhledem k tomu, že nám Německo vyhlásilo válku, nařizují zastavit ofenzívu na Ufu. Navrhují obrátit všechny jednotky proti Němcům na Ukrajině.“ (Gimmelstein 1936, 212)

„V jednom ze svých prvních telegramů ze Simbirska přikazoval Murav'ev všem československým velitelům od Samary do Vladivostoku obrátit vlaky

²⁹ Podle Bunyana 1936, 108 konstatoval Bílý dům ve Washingtonu 6.7.1918 – v předvečer Čěckovy výzvy k vytvoření protiněmecké fronty na Volze, „that the establishment of an Eastern Front was a physical impossibility.“

³⁰ Ze vzpomínek v 1918 god na rodine Lenina z r. 1936 je patrné, že byl při koaličních rozhovorech Murav'eva v Troickém hostinci do půlnoci 10. července 1918 v Simbirsku přítomen i Valerian Kujbyšev se členy samarského revkomu. Distancoval se od Murav'eva teprve tehdy, když byl Murav'ev 11.7.1918 mrtev.

směrem na západ, přejít k ofenzívě na Volze a soustředit frontu na linii Ekaterinburg – Perm' – Simbirsk – Samara – Caricyn.“ (Čistov 1936, 64)

„Ze Simbirsk na poslal telegram č 2882 celé vnitřní frontě od Samary do Vladivostoku a všem velitelům jednotek, operujícím proti Čecho–slovákům. Text telegramu zněl: 'Obrátit vlaky, směřující na východ a přejít k ofenzívě na Volze. (...) 10. července jsem obdržel bleskový telegram: Murav'ev oznamoval, že anuluje Brest-Litevskou mírovou smlouvu, vypovídá válku Německu a navrhuje přerušit bojové operace proti bílým Čechům a vojskům samarského ústředního shromáždění.'“ (Gaj 1963, 178)

Murav'evovy snahy v tentýž večer 10.7.1918 v Troickém hostinci v Simbirsku vytvořit koalici vládu Povolžské sovětské republiky (Čistov 1936, 65) z levicových sociálních revolucionářů simbirské frakce gubispolkomu byly bouřlivě přivítány všemi vojenskými jednotkami armádní skupiny Simbirsk Klima Ivanova, námořníky černomořské flotily, litevskými střelci a Čiňany ufské jednotky na mýtincích v simbirském přístavu před Kadetským korpusem a na nádraží v Simbirsku (srov. Varejkis 1936, 163 a násled., Kaučukovskij 1936, 174 – 175, Šver 1936, 186 – 187, Čistov 1936, 163 a násled., neboť společná revoluční válka by měla ukončit občanskou válku v Rusku a pod praporem evropské sociální revoluce na cestě od Volhy přes německou říši a c. a k. monarchii až do Francie zajistit demokracii v sovětech podle příkladu Sovětské povolžské republiky.

Nebyl to vlastně nejdůležitější Haškův cíl v Povolží objasňovat ve společné náborové kanceláři a české kuchyni na samarském nádraží v dopisech Čechovi, Švecovi a Medkovi z Kinelu a nyní kolem Kujbyševova revolučního štábu a Murav'evova a Polupanovova obrněného vlaku na bugul'mské železnici před Melekesem, svému 1. pěšímu pluku Jana Husi pod velením Josefa Švece a celé západní skupině legie pod velením Stanislava Ččka, že cesta bojeschopných rudých revolučních jednotek na jih zůstane uzavřena a že bude legie zapotřebí pro protiněmeckou frontu na střední Volze? Nepatří k této motivaci a v tomto období následující Haškovo hospodské vyprávění (z roku 1921, dle Járy Kohouta ³¹ 1982/6, 12):

„Kluci, můžu dát do sedmý kapitoly tohle: Švejk, legionář a rudoarmějce mají flašku vodky a statečně u lesa popíjejí. Legionář se s rudoarmějcem

³¹ Jára Kohout byl komik, který hrál v němém filmu ve 20. letech v Praze Haška: „Nakonec film nebyl nejhorší, ale když mě po premiéře potkal Emil Artur Longen, soudil jinak: 'Tak jsem viděl, jak jsi hrál mého zvěčnělého dobrého přítele, ale raději bych viděl, kdyby Hašek hrál tebe. Ty vomy! Proč jsi, ty šašku nezhylnul místo něho.' A hořce plakal...“ (in Západ, Ottawa 1982, č. 6,12).

dostane kvůli politice do hádky a zabijou se navzájem. Švejkovi se nepodařilo je od sebe odtrhnout, když se začali prát. Švejk usne, probudí se s flaškou v ruce, vidí mrtvolu a konstatuje: „Já, když se opiju, tak se neznám!“

Všem se nápad líbil, jen já naivně poznamenal: „Dyť je to řádký krátký!“

„Ty troubo nezletilá, to se rozvede na deset stránek... tam bude moc o kolonialismu“.

Po okamžitém zastavení bojových akcí všech Muravěvových revolučních armád proti Čechoslovákům večer 10.7.1918 a po prvních pokusech Polupanovových námořníků před Bugul'mou sbratřit se s Čechoslováky a vpustit je 11.7.1918 do Bugul'my (srov. Za svobodu III, 1926, 33, kde pouze stojí: 11.7.1918 Bugul'ma znovu obsazena!), zastihla 11.7.1918 jednotky katastrofální zpráva o Muravěvově smrti: za svítání 11.7.1918 – po nočním zasedání simbirského gubispolkomu, na němž komunisté – leninisté kolem Varejkise svůj zájem o levicově revoluční koaliční vládu Sovětské volžské republiky a společnou revoluční válku proti Němcům pouze předstírali, aby získali čas – byl vrchní velitel všech revolučních armád „Sovětské povolžské republiky“ Michail Arteměvič Muravěv rudoarmějcem Medved'em a internacionalistou Rajsem na předchozí tajné nařízení předsedy frakce bolševiků I. Varejkise (1958, 43 – 50) ze zálohy zastřelen.

2.6. Hašek na útěku do Kazaně

Teprve nyní po smrti vrchního velitele Muravěva začíná pro hluboce zklamaného Haška štvance jeho života, když ho hledají v Povolží s tímto zatykačem:³²

„Polní soud československého vojska.

Omsk, 25. července 1918

Čís.203.

ZATYKAČ

Polní soud československého vojska vydává tímto na základě návrhu veřejného žalobce
zatykač

na Jaroslava Haška, bývalého člena redakce „Humoristických listů v Praze, bývalého dobrovolce 1. českosloven. Jana Husi pluku, redaktora „Čechoslovana“ v Kyjevě, člena redakce časopisu soc. dem. kom. „Pochoď“ v Moskvě, organizátora českosloven. rudého vojska v Samaře, obviněného z opakovaného zločinu velezrady na československém národě. Všem příslušníkům českosloven. revolučního hnutí se přísně ukládá Jaroslava Haš-

³² Faksimile zatykače z 25.7.1918 in Pytlík, Laiske 1960, německý překlad in Janouch 1966.

ka – ať je to kdekoli a kdykoli – zatknouti a dopravit pod silnou stráž k Polnímu soudu československého vojska.

Předseda Polního soudu: Eisenberger m.p.

Vyšetřující soudce: Hess m.p.“

Má tento zatykač ze dne 25.7.1918 znamenat – z právního hlediska – že skutková podstata opakovaného trestného činu velezrady československého lidu ve věci Jaroslav Hašek vs. československá legie až do okamžiku ztroskotání potenciálně společné revoluční války vrchního velitele Čečka 11.7.1918 neexistovala? Z hlediska obhájce by jedna z legend o Haškově vraždě námořníky v Povolží r. 1918 o Haškovi jako československém špiónu mezi ruskými námořníky (v Langerově znění 1961, 82) – jako také Haškův dopis Čečkovi, Švecovi a Medkovi z Kinelu – zprostila obžalovaného Haška podezření ze zrady československého lidu v Povolží v červnu–červenci 1918. Z hlediska žaloby by jiná legenda o Haškově vraždě námořníky v Povolží r. 1918 (v nekrologu od Kolmana–Cassia ze dne 17.1.1919, dt. in Janouch 1966, 227) potvrdila podezření ze zrady v případě „tovarišča Gaška“:

„Hašek se stal zrádce, zvolil bolševismus a byl zabit opilými bolševickými námořníky v přístavní krčmě na březích Volhy“.

V tomto legendárním případě velezrady Haška/Gaška jsou „bolševičtí námořníci“ žalobci (a vykonavateli rozsudku smrti zabitím v přístavní krčmě) – a Hašek/Gašek obžalovaný „zrádce“, protože „zvolil bolševismus“? Kdyby však byla snaha osvobodit před soudem tyto „opilé námořníky“ pro nepřítelnost v případě zabití bolševického Haška – kde by měli být v polovině července r. 1918 v Povolží hledáni? Byli to snad námořníci Polupanovova obrněného vlaku, kteří se z nehlubšího zoufalství vzbouřili kvůli zavraždění svého vrchního velitele Muravěva v oblasti mezi Bugul'mou a Melekesem 11.7.1918, z nichž převážná většina – proti několika lidem kolem zástupce velitele tovarišča Gimmelštejna – považovala Čechoslováky před Bugul'mou za své bratry a spojence v boji proti německému imperialismu a odmítala další boj proti česko–slovenské legii? (Srov. Perkin 1936, 121 – 123, Čistov 1936, 78–80, Gimmelštejn 1936, 213, Timofejev 1973, 210).

Poznal Hašek novou situaci bez vrchního velitele jako byl Muravěv s vnímavostí Valeriana Kujbyševa a velitele obrněného vlaku Andreje Polupanova hned 11.7.1918³³ – nebo se pokusil nejprve vyčkat definitivního výsled-

³³ Když Kujbyšev za svítání 11.7.1918 poznal, že Muravěvova smrt zmařila vyhlídky na sovětskou revoluční protiněmeckou koalici vládu v Povolží, poslal Radě lidových komisařů, předsedovi výkonného výboru Sverdlovovi a politickému oddělení válečného sovětu volžské fronty v Kazani telegram (in: 1918 god... 1936, 330), kde píše mimo jiné o složení koalici vlády Sovětské povolžské republiky: měla se skládat z levicových sociálních revolucionářů, maximalistů a anarchistů.

ku boje o moc v červenci r. 1918 mezi sociálními revolucionáři, maximalisty a anarchisty na jedné straně a vítězíci bolševiky – leninisty?

Časově by měla být v souvislosti se štvanicí na Haška na levém břehu Volhy na konci července r. 1918 posouzena tato fakta:

- v zemi Tatarů někde na železnici v oblasti Bugul'my nachází Hašek na 13 dní úkryt v rodině M. Dablejšina (srov. Šťastný ve Tvorbě 1958, 1044 a 1962, 28 s F. Benešem v Právu lidu z 28.12.1920),³⁴

- v souvislosti s těmito 13 dny u M. Dablejšina je možno předpokládat, že zatykač ze dne 25.7.1918 dostihl Haška zde v zemi Tatarů na železnici obsazené 1. pěším plukem Jana Husi,

- podle familiárního Haškova vyprávění v Ufě r. 1919 (in Antonov 1960, 67) se zde mělo o žních stát, že přelstil bílé a v převlečení překročil frontu: převlékl se za sedláka, vetřel si hlínu do rukou, sedl si na vůz se snopy obilí (s zernom)... Když uviděl bílé, převrhl vůz se snopy...

- po 22.7.1918 Hašek nesměl vstoupit do Simbirsku, neboť toto město bylo dobyto bílými jednotkami plukovníka Kappela v boji proti Polupanovovým námořníkům a bylo chráněno ze simbirského železničního mostu na levém břehu Volhy 1. plukem Jana Husi pod velením ruského kapitána Stepanova:

„Proto byl Hašek donucen přepravit se na pravý břeh Volhy.“ (Rimanov 1974, 17)

Mocenský boj o „ustanovenie trudovoj demokracii v Sovetach“ západně od Simbirsku v Karsunu a v Kazani (srov. Čistov 1936, 78 a Nenarokov 1969, 179) mezitím maximalisté, anarchisté a levicoví sociální revolucionáři proti bolševikům v sovětech koncem července 1918 prohráli.

Zájem levicových komunistů o tuto vládu Kujbyšev zamlčuje, ne však tuto Murav'evovu výzvu: „Da zdravstvuet vlast' sovetov, doloj graždanskuju vojnu, s bratjami čecho-clovakimi protiv Germanii, da zdravstvuet vojna s Germaniej!“ Tyto Murav'evovy cíle byly však identické s cíly levicových komunistů.

Když se velitel obrněného vlaku Andrej Polupanov dozvěděl před Bugul'mou 11.7.1918 o smrti vrchního velitele Murav'eva v Simbirsku a zažil povstání svých námořníků, odjel okamžitě k Leninovi do Moskvy, aby si stěžoval na postup simbirské frakce bolševiků a jejího předsedy Varejkise.

Polupanov se vrátil z Moskvy ke svému obrněnému vlaku teprve 17.7.1918, aby uklidnil bouřící se námořníky a zachránil obrněný vlak.

³⁴ Šťastný sice upozornil na 13denní Haškův pobyt u M. Dablejšina v zemi Tatarů a v blízkosti železnice v r. 1958 a 1962 – proč však nenechal vyprávět samotného M. Dablejšina o Haškovi a o přesném místě v zemi Tatarů?

Nejsilnější vojenská jednotka ukrajinských námořníků věrných Muravěvovi a československých rudoarmějců se v tomto okamžiku soustředila kolem štábu kapitána Trofimovského, který se nacházel na pravém břehu Volhy naproti ústí Kamy v přístavu Bogorodskoe na parníku „Misuri“ (Missouri): námořníci a rudoarmějci zklamaní z obratu své ruské revoluce však již neměli chuť bojovat proti československým legionářům a srbskému bataliónu majora Blagotiče a užívali si divokých pitek a orgií po zbytek horkých dnů a letních nocí na lodi, v přístavní krčmě a v řece.³⁵

Kolem „pravoberežnej grupy vojsk“ kapitána Trofimovského mezi Tetjuši a Buinskem se štábem před ústím Kamy by býval Hašek nemohl projít po pravém břehu Volhy do Kazaně bez povšimnutí.³⁶

2.7. Hašek před obrněným vlakem Trockého ve Svijažsku

(K velkému obratu r. 1918 před Kazaní)

Pevnost Kazan' na levém břehu Volhy se svým zlatým pokladem v hodnotě ca. 660 miliónů rublů a plnými muničními sklady pro revoluční válku (srov. Za svobodu III, 1926, 811, 823 a Thunig-Nitter 1970, 74 – 75) byla dobyta 5. a 6.8.1918 dvěma batalióny 1. pluku Jana Husí pod velením Josefa Švece a srbským bataliónem pod velením majora Blagotiče.

O pádu Kazaně a bezhlavém útěku vrchního velitele volžské fronty Vacetise z města se dozvěděl Trockij v obrněném vlaku, když byl na cestě z Moskvy do Povolží (Gusev 1925, 13). V tomto okamžiku musel být Trockij se svými spolupracovníky informován o těchto událostech „evropské světové války“:

- o ztroskotání rozhodující ofenzívy německého generálního štábu ve Francii, což by mělo pro Německo za následek prohranou světovou válku,
- o zavraždění německého vrchního velitele na Ukrajině generála Eichhorna levicovými sociálními revolucionáři a anarchisty 30.7.1918

³⁵ Srbové z bataliónu majora Blagotiče informovali o vojenské jednotce Trofimovského (in Za svobodu III, 1926, 815), že se skládala hlavně z Čechů, kteří bojovali na jaře r. 1918 na Ukrajině v oblasti Lisky proti Němcům: „Mezi námi i Čechy – krasnoarmějci vznikl přátelský poměr“. Kadyšev se pokouší r. 1936, 25 a násl. (in: 1918 g. na rodine Lenina) charakterizovat Trofimovského a jeho jednotku jako anarchisty a zrádce, aby ospravedlnil popravu Trofimovského ČK na podzim r. 1918. Nenarokov 1969, 202 již neinformuje o jednotce Trofimovského negativně.

³⁶ Rimanov 1974, 17 se pouze zmiňuje, že Hašek v létě 1918 dosáhl pravého břehu Volhy, zamlčuje ale, proč nemohl zůstat na levém břehu Volhy: zde byla silná tatarská povstání proti sovětské vládě lidových komisařů, z nichž jen ztěží vyvážl dokonce i obrněný vlak Polupanovců.

v Kyjevě, což by vedlo ke zvýšení prestiže a novým ilegálním aktivitám s ohledem na revoluční válku proti Němcům,

- o návrzích komisaře pro zahraniční záležitosti Čičerina novému německému vyslanci v Moskvě 1.8.1918: Němci již nemají podporovat bílé, nýbrž společně s Rudou armádou bojovat proti spojencům³⁷ na severu Ruska (in Rauch 1955, 138-139),

- o „dodatečné smlouvě o míru“ připravené Radou lidových komisařů a Němci k podpisu 10.8.1918 v Moskvě, v níž se Rada lidových komisařů zavázala vůči Němcům k vyklizení ruských oblastí na východ od Bereziny, k definitivnímu vzdání se Estonska a Litvy a zaplacení odškodnění ve výši 6 miliard zlatých marek spolu s většími dodávkami ropy (in Rauch 1955, 141),

- o oplátce Němců na základě těchto dodatečných smluv a dodávek zlata: prakticky zrušit východní frontu proti Rusku, aby bylo Radě lidových komisařů umožněno přeložení podstatné části vojenských jednotek Rudé armády ze západní fronty na československou frontu (srov. faksimile Leninova dopisu ze dne 11.8.1918 in Nenarokov 1969, 117).

V příkazu, který Trockij sepsal ve svém obrněném vlaku dne 8.8.1918 (Trockij 1923, I, 232-233), přihlíží k těmto dodatečným smlouvám, držným v tajnosti až do parafování a podepsání, a to tím, že prostě mlčí o nejnovějších výzvách k revoluční válce proti Němcům z Kyjeva a k odpoutání pozornosti revolučního sovětského podzemí nyní hlavní úder své Rudé armády směřuje proti anglo-francouzským agentům, Čechoslovákům, tmavým agitátorům, kontrarevolučním důstojníkům, sabotérům, parazitům a spekulantům, kteří mají být buď zastřeleni na místě nebo internováni do zřízených koncentračních táborů v Muromu, Arsamasu a Svijažsku (Trockij 1923, I, 232-233).

Obrněný vlak Trockého dosáhl strategicky důležitého a rudoarmějci bráněného Romanovova mostu na Volze 9.8.1918 a zůstal tam stát na pravém břehu ca. 50 km západně od Kazaně na malé železniční stanici Svijažsk: odtud dobyl již Ivan Hrozný r. 1551 muslimsko-tatarskou pevnost Kazan', odtud má také revoluční válečný sovět (revvoensovet) Trockého opakovat vítězství nad Kazaní.

Kvůli svému útěku z Kazaně nyní přechází vrchní velitel volžské fronty Vacetis do Svijažsku a v obrněném vlaku Trockého je zřízeno nové vrchní velení pro dobytí Kazaně:

„Soudruh Rosengolc byl 11. srpna jmenován členem Revvojensovětu kazanského úseku východní fronty. Vojenský sovět tohoto úseku, vzniklý téhož

³⁷ Z amerického plánu intervence v Rusku ze 17.7.1918, zveřejněného 3.8.1918 (in Bunyan 1936, 109 – 110) je patrné, že spojenci prováděli přistání v Archangel'sku s krajním pesimismem, neboť potřebovali každého muže na západní frontě ve Francii.

dne, převzal současně i velení 5. Armády. Velitelem armády byl jmenován soudr. Majgur, komisařem štábu Gusev. Štáb 5. armády začíná ihned po svém zorganizování přípravu operace ke zpětnému dobytí Kazaně.

18. srpna byl velitelem armády jmenován soud. Slavin, komisařem Gusev a náčelníkem štábu Andersen.“ (Trockij 1923, I, 414)³⁸

Larisa Reissner, 23letá šéfka vojenské rozvědky ve štábu Trockého ve Svi-jažsku (dcera profesora práv, básnířka, po revoluci 1917 žena námořníka a velitele volžské flotily F. Raskolnikova) líčí ve svých vzpomínkách Fronta 1918 – 1919 (dt. 1924, 43 a násl.) situaci ve Svijažsku svým pateticko-poetickým způsobem:

„Revoluční etika formulovala komplikovanou situaci dvěma slovy: ústup znamená – příchod Čechů do Nižného a Moskvy.

Každým dnem, kdy se tato odlehlá, chudá železniční stanice bránila proti nepoměrně silnějšímu nepříteli, se zvětšovala její síla a stoupala její nálada. Odněkud ze zázemí, z odlehlých vesnic přicházeli do Svijažsku nejprve ojedinelí vojáci, potom malé oddíly a nakonec větší vojenské jednotky.³⁹

Svijažsk zde stál pevně jako býk, který namířil svou nízko sklopenou hlavu se širokým čelem proti Kazani, nehnul se z místa a pouze netrpělivě potřásl svými těžkými, železnými rohy.“

Trockého před Kazaní chválí Larisa Reissner (47 – 48) jako „organizačního génia“, jako člověka, „který uměl dát znovuzrozené armádě železnou páteř (...) který před hrstkou obránců dovedl vystupovat jako ocelově netečný vůdce.“

³⁸ Podle Larisy Reissner (in Front, dt. 1924, 51) dostáváme o „komandarmu 5“ tento obrázek: „Starý Slavin, velitel 5. armády, nepříliš nadaný, ale své řemeslo dobře ovládající velitel, vypracoval určitý plán a uskutečnil ho s pravou lotyšskou tvrdošijností“.

³⁹ Aby vymazal slavné vítězství Trockého a jeho revvoensovětu u Svijažsku r. 1918 z dějin a zdůraznil boj u Caricynu na Volze, nechal Salin po fyzické likvidaci vítězů a očitých svědků událostí zmizet i město Svijažsk se stejnojmennou železniční stanicí z atlasů: srov. Karta komandira Krasnoj armii 1938. Tento ideologický zásah do dějin a kartografie má za následek, že se v Atlasu avtomobil'nych dorog SSSR (1979, 60) na místě železniční stanice Svijažsk před volžským mostem nachází pouze stanice „Niž. Vjazovyč“ a v Graždanskaja vojna... 1983, 246 na mapě Kazan'skaja operacija 5 – 10 sentjabrja 1918 g. sice již město Svijažsk na řece Svijskaja je, avšak ne v souvislosti se slavným vítězstvím Trockého a jeho revvoensovětu.

Trockého soudruhy v boji ve svijažském štábu Rosenholze, Guseva, Ivana Nikitiče Smirnova a druhého Smirnova, Koboseva, Mežlauka, Raskolnikova, Markina „a ještě mnoho soudruhů, na jejichž jména si již nevzpomínám“, považuje Larisa Reissner za lidi, „o nichž historik občanské války bude mluvit jako o maršálech velké revoluce.“

Mezi bezejmennými maršály velké revoluce před Kazaní v polovině srpna r. 1918 v „pachu potu, dechu ostatních spících na podlaze“ je také možné se u Larisy Reissner dozvědět o onom ránu, „kdy bude připravovat český bolševik, soudruh G., sázená vejce pro celou 'bandu'“.

Je tento soudruh G. ruský – tovarišče G(ašek)?⁴⁰ Nepřipomínají první slova v předmluvě k jeho Švejkovi z r. 1921 (dt. Grete Reiner 1970) velkou revoluci a bezejmenné maršály:

„Velká doba vyžaduje velké lidi. Jsou neznámí, skromní hrdinové, beze slávy a historie Napoleona. Analýza jejich charakteru by zastínila i slávu Alexandra Makedonského“.

Elizaveta Drabkina – v Moskvě sekretářka Jakova Sverdlova, 17letá, přijela do Svijažsku s obrněným vlakem Trockého, aby zde pomáhala svému otci Jakovu Davidoviči Drabkinovi, profesionálnímu revolucionáři a nyní komisaři 5. armády pod starým krycím jménem Sergej Ivanovič Gusev – popisuje ve svých vzpomínkách Černye suchari (1975, 210 – 212) Haškův příjezd do zvláštní jednotky před Romanovovým mostem na levém břehu Volhy v polovině srpna r. 1918:

Jednou se v novém 'Port–Arturu' objevil 'z druhého břehu' člověk s měkkými rysy příjemného slovanského obličejce. Měl na sobě pestrý oděv: rakouské kalhoty, německou blůzu a ruské holinky. Na frontě se v ten den nebojovalo. (...) Večer nějak došlo k amaterským vystoupením. Talentů se

⁴⁰ Toto místo ve vzpomínkách Larisy Reissner na frontu 1918 – 1919 (dt. 1924, 46) svědčí o tom, že mezi všemi internacionalisty působícími ve Svijažsku zůstal v jejich vzpomínkách právě jmenovitě tento „český bolševik, soudruh G.“ v souvislosti se „sázenými vejci pro celou bandu“, i když ve Svijažsku byla nasazena na doporučení Lenina a Bely Kuna také taková osobnost jako maďarský internacionalista a pilot Tibor Szamueli. Podle Drabkiny z r. 1963 je patrné, že to byl Jaroslav Gašek – proč však Larisa Reissner zatajila toto jméno v roce 1922, když sepisovala své vzpomínky na sovětském vyslanectví v Kábulu jako žena vyslance Fedji Raskol'nikova a poslala je z Afghánistánu do Sovětského svazu prostřednictvím diplomatického kurýra? Chtěla jako světová revolucionářka v Afghánistánu chránit světového revolucionáře G(aška) v Československu z konspirativních důvodů? Žitomirskaja in Zapiski otdela rukopisej GBL 27/1965 informuje o tom, že „černovoj avtograf“ kapitoly Svijažsk je podstatně rozsáhlejší než ve zveřejněném znění. Sergej Vasil'evič Nikol'skij na telefonický dotaz na jaře r. 1983 potvrdil, že se k tomuto pramenu ve zkoumání Haška dosud nedošlo.

objevilo mnoho. Když se program schyloval ke konci, zvedl se náš 'nový' a poprosil s šibalským úsměvem vyprávět jednu historku.

Z jara patnáctého, začal on, když jsem se nacházel v Haliči, není důležité z jakého důvodu, vynadal jsem našemu feldkurátorovi, že je pytle plným psího hovna, za což mě zabásli. (...) A když jsem vstoupil do cely, uslyšel jsem najednou známý hlas: Vítejte nám, pane Hašku! Oho! Před mnou byl můj starý přítel, se kterým jsme vypili nejeden korbel piva v hostinci U Kalicha. Jeho jméno vám nic neřekne, ale zapamatujte si ho, neboť zasluhuje víc pozornosti, než jméno Alexandra Makedonského. Toto jméno patří odvážnému hrdinovi, starému dobrému vojákovi Švejkovi."

Lze předpokládat, že na její memoárový text měla určitý vliv četba Dobrého vojáka Švejka. Prostředí pro asociaci Alexandra Makedonského – otvažnýj geroj Švejk v souvislosti s Haškovou činností ve Svijažsku před nejdůležitější bitvou Sovětského Ruska v roce 1918 však Drabkina jistě nezvolila náhodou.⁴¹

Drabkininy vzpomínky zaznamenávají – vedle nejlepších portrétů Larisy Reissner – i vlastní funkci rudoarmějců - internacionalistů jako Hašek nebo Szamueli⁴² při průzkumných pracích 5. armády ve Svijažsku:

„Larisu Reissner provázeli vojáci připojení k výzvědné rotě internacionálního praporu. Situaci zjišťovali ve spěchu. Rozhovor se vedl lámanou ruskou, maďarskou, německou nebo českou řečí. Rozhodovalo se na místě – provést rozvědku bojem, zajmout 'jazyka', poslat rozvědky do nepřátelského zázemí.“ (Drabkina 1975, 209)

20.8.1918 byla Drabkinina speciální jednotka přemístěna z levého břehu Volhy na pravý, odkud potom byla ona sama – v hnědých šatech gymnazistky

⁴¹ Vzpomínky světové revolucionářky Elizavety Drabkiny na ruskou revoluci a na Lenina – včetně jejího věcně-poetického vypravěčského stylu – zrály během 17 let vyhnanství ve Stalinových koncentračních táborech. I když se ještě musí ve své knize Černé suchari 1963 vyvarovat několika jmen jako Trockij, jsou její memoáry nejdůležitějším zdrojem kontrastního odhalení ruské revoluce 1917 – 1918. Rimanov 1974, 117 ve vztahu k Haškovi vynechává místní jméno Svijažsk a poznamenává k Drabkině toto: „Letom 1918 g. na Vostočnom fronte na večere krasnoarmejskoj samodějatel'nosti v selenii, raspoložennom meždu Kazan'ju i Simbirskom (Ul'janovsk), vstretilas' s Jaroslavom Gašekom“.

⁴² K činnosti internacionalistů jako Hašek nebo Szamueli ve Svijažsku 1918 mi nejsou známy žádné československé prameny. O přítomnosti pilota Tibora Szamueli ve Svijažsku jsem našel ve zprávě maďarské skupiny R.K.P.(b) ze 4.9.1918 (in Boeoe sodružestvo... 1957, 111) ve vztahu k srpnu 1918 pouze toto: „My delegirovali člena vengerskoj grupy tov. T. Samueli v Kazan“.

– poslána na rozvědku za československé jednotky Josefa Švece a plukovníka Kappela: neboť na tomto kopcovitém pravém břehu Volhy – proti vůli vrchního velitele volžské fronty – měl být podle taktických plánů revvoensovetu Trockého veden hlavní útok na Kazan’.

Proč však chybí tak odvážný, zkušený a chytrý rozvědčík jako internacionalista Hašek, který byl ve Svijažsku, při tak důležitém vojenském průzkumu v operační oblasti jeho přítele Josefa Švece – nehodil se snad Hašek v převlečení za německo-turkeštánského trotha k inteligentně vyhlízející 17leté gymnazistce Elizavetě Drabkině, k jejím hustým hnědým dívčím růžkům a hezkým hnědým šatům? Nebo pověřila šéfka vojenské rozvědky Larisa Rejsnerová a šéf politického oddělení 5. armády ve Svijažsku Ivan Dmitrievič Čugurin⁴³ 35letého zralého muže Haška s Verou Zasypkinou alias „Vera Čužaja“ (srov. Jan Janovič Diman in Dunajevskij 1963, 88) ještě důležitějším úkolem a po 20.8.1918 jej poslali do Samary? A aby byl Hašek při tomto tajném pověření bezpečně chráněn, rozšířili pro dezinformaci kolem něho tuto legendu o jeho zavraždění námořníky:

„Jistý zajatec Hašek, který vstoupil jako většina do rudé armády z dobrodružství, aby si co nejvíc peněz naloupil, nevěděl bujností do počítí, vystoupil z armády a hodlal kdesi žít s nějakou zálemtou Ruskou. Když jel ze Simbirsku do Samary na lodi, tu dotyčná ženština prozradila ruským námořníkům, že Hašek má u sebe mnoho peněz a tak tito Haška zabili, oloupili a mrtvolu vhodili do Volhy. Haškova žena provdala se tu samou noc za vraha -námořníka“. (F. B. in Právo lidu v Praze, 28.12.1920 – srov. 2.9.)

2.8. Hašek opět v samarské dače

(Za zlatým pokladem z Kazaně na Volze)

Průzkumný oddíl 5. armády odvedl v Haškových dnech ve Svijažsku dobrou práci, neboť na základě informací o blížící se evakuaci zlatého pokladu z Kazaně zpět do Samary se pokusilo zvláštní komando 1. revoluční armády komandanta Tuchačevského a komisaře V. Kujbyševa již 16.8.1918 dobýt železniční most přes Volhu v Simbirsku (Tuchačevskij, 1964, 81) a zachytit zde zlatý poklad. Zvláštní komando bývalého levicového sociálního revoluci-

⁴³ Rimanov 1974, 123 ještě mlčí o tom, že se komisař Čugurin ve Svijažsku u Trockého stal šéfem politického oddělení 5. armády, i když se Drabkina již v 1. vydání Černye suchari 1963 zmiňuje o Ivanu Dmitrieviči Čugurinovi ve Svijažsku. U Čugurina v Kadetském korpusu v Simbirsku (podle Pytlíka 1982) se opět objevuje počátkem října 1918 německo-turkeštánský troth Hašek, je zatčen, načež je poslán s „odpovědným úkolem“ do Bugulmy.

onáře Gaja–Gaje se však nemohlo probít až k volžskému mostu a stáhlo se opět na západ od Simbirska.

Když bylo potom ca. 660 miliónů rublů ve zlatě a zahraniční měně ráno 19.8.1918 v Kazani naloženo do tramvajových vagónů a přepraveno na loď v přístavu (srov. Kuznecov 1922/8, 64 a Měchurka 1932, 54), poslal jim štáb 5. armády vstříc několik svých letadel s bombami, aby alespoň zlato zachránili potopením do Volhy. Ale ani toto bombardování nepřineslo žádaný úspěch a loď mohly 20.8.1918 pokračovat ve své plavbě do Samary.

Jaké štábní rezervy měl nyní revvoensovet Trockého ve Svijažsku: takové rozvědčíky jako mladou hezkou rudoarmějku Elizavetu Drabkinu (přípravou pro nasazení mezi jednotkami Švece a Kappela) a internacionalistu Haška, který byl ihned k dispozici jako německo–turkeštánský trotl a statečný hrdina Švejka?

Jaké rozhodnutí by měli jinak učinit – po neúspěchu Gaja–Gajova komanda před simbirským mostem a po neúspěšném bombardování transportu zlata před Kazaní – členové revvoensovetu a komisaři 5. armády Gusev, Rosenholz, Kobozev, Mežlauk, Čugurin shromáždění 20.8.1918 v obrněném vlaku Trockého, popř. internacionalista Tibor Szamueli delegovaný do Svijažsku Leninem a Belou Kunem, než si vybrat „českého bolševika, soudruha G., který připraví pro celou „bandu“ sázená vejce“, pro observování carského pokladu na Volze? Vždyť byl kromě české kuchyně seznámen se všemi transakcemi se zlatem a penězi banky Slavia v Praze a se samarským zlatem a penězi od jeho naložení na loď 2.6.1918 v Samaře? A co když Elizaveta Drabkina vyprávěla svému otci Jakovu Davidoviči Drabkinovi alias Gusevovi a válečnému komisaři 5. armády v obrněném vlaku Trockého, jak hbitě se tovariš Gašek změnil v kostýmu německo–turkeštánského trobla ve statečného hrdinu, dobrého vojáka Švejka?

K Haškovu příjezdu v roli německo–turkeštánského trobla do samarské dači Olji–Ogonek a jejího strýce Kanonykina 22.8.1918 nevzali badatelé a životopisci zabývající se Haškem dodnes v úvahu důležité informace obsažené ve vzpomínkách Olgy Minenko Orlovské (1961/11, 218 – 226: snad kvůli několika nepravděpodobným Haškovým výrokům v dialogích popř. kvůli zkrácení způsobenému cenzurou a z toho plynoucího překroucení textu?):

*„Naposled jsem viděla Haška na dače u K. (anonykina, pozn. Gan), nacházející se 6 kilometrů od Samary. To bylo ve druhé polovině srpna 1918. Na přesný čas našeho setkání si vzpomínám proto, že se tehdy proslýchalo, že Čapajev dobyl Nikolajevsk (nyní Pugačev), a to se událo jak známo 22. srpna.“*⁴⁴

⁴⁴ Ol'ga Minenko-Orlovskaja se připojila r. 1919 k maximalistovi a komisaři Čapajevovy divize Dmitriji Frumanovovi – proto je nutno považovat její fakta ve vztahu

Můj strýc se po dobytí Samary kontrarevolucionáři s nimi zásadně spojil, byl členem Samarského ústavodárného shromáždění, možná viceministrem kulturních záležitostí samarské vlády, možná jen významným členem strany eserů (pravicových sociálních revolucionářů, pozn.Gan) a blízkým přítelem Volského, předsedy komitétu členů ústavodárného shromáždění.

Strýc, ačkoliv se ocitl na cizích saních, byl pořádným a dobrým člověkem. Dovolil mi ukrýt Nikolaje (Kolju Kočkurova, pozn. Gan) s podmínkou, že kdyby ho objevili – neprozradím strýcovu spoluúčast. K ukrytí Kočkurova nakonec nedošlo. Ale od té doby ke mně dvakrát přišli na pokyn Kočkurova ilegální rudí bojovníci. Jeho matka vždy předem ohlašovala tyto návštěvy. Jednou večer přišla znovu zjistit, zda-li je na dače klid a zda-li může přijít ještě jeden návštěvník. (...) A tak jsem čekala na 'turkestánského Němce – kolonistu', idiota od narození, který opustil svou rodinu a rozměřuje prostory Ruska oběma svýma nohama.

Upustila jsem z rukou sklenici se smetanou: Hašek!

Mně se zdálo, že jsem toto slovo pronesla jen v mysli. Buď' mne prozradil pohyb úst nebo on to vyčetl z mých očí, že jsem ho poznala, on vstal a s jevnou roztrpčeností pravil: Tak vy jste mě přece jen poznali! To jsem si teda myslel, že mě tady poznají.

Začala jsem ho přesvědčovat, že si není vůbec podobný a že je tady v bezpečí, že nikdo ze sousedů k nám nepřichází. Patroly obvykle míjí náš dům, neboť vědí, že je to dača K. Strýc se vrátí z Kazaně tak za dva dny. (...) Oznamila jsem Haškovi ještě, že strýc mi dovolil ukrýt na dače raněného Nikolaje.

Hašek se ušklíbl: Chytřej bobr, hned dvěma bohům mši slouží.

On dodal, že se musí rychle vydat na cestu a zeptal se, kdo z nás – já nebo Dement'jevna (chůva, pozn. Gan), může pozvat z města jemu potřebnou osobu. Navrhla jsem mu, že to udělám, ale Hašek řekl: Jestli je stařena věrná a chytrá, pak onu záležitost raději svěřit jí.

On mi nadiktoval vzkaz: „Jura, zítra přijdeš v tentýž čas a totéž místo. Tvoje Tolstuška.“ Chůva, která znala Samaru dobře, zopakovala adresu a šla

k Čapajevovi a k maximalistům popř. anarchistům v Samaře 1918 – 1919 za věrohodná. Její ostatní výroky o Leninovi však vzbuzují podezření, že chce dodatečně zatajit popř. kompenzovat svou činnost v Samaře v létě r. 1918 u maximalistů popř. anarchistů a v nebolševickém podzemí orientovaném sovětsko-demokraticky(?).

splnit úkol. (...) Přišla Dement'jevna a řekla, že vzkaz předala na určené adrese mladé ženě, která se jmenovala Njura.

Najednou se mezi stromy zahrady rozzářily reflektory a automobil prudce zabrzdil před vrátky naší zahrady. V tutéž chvíli jsem uslyšela hlas strýčka. Rozeběhla jsem se do domu, abych to oznámila Haškovi. K mému údivu Hašek nesekočil z postele, neprchl přes okno, ba dokonce se radoval, že strýc přijel. Ale co mne udivilo ještě víc – strýc energicky vpochoďoval do pokoje, se ani nedivil a neměl strach. Vzal Haška do náruče a třikrát ho podle starého ruského zvyku políbil.

Seděla jsem zase venku na verandě a uvnitř strýc s Haškem pili čaj a tiše si cosi povídali.

Unavena o všech těch denních zážitcích usínala jsem na stráži a probouzela se. A Hašek se strýcem pořád ještě se západem diskutovali.

Hašek vypadal unaveně. Za dne jsem na jeho usměvavém obličejí onu unavenost nepozorovala. Ted', když Hašek byl sám sebou, jsem to ostře spostířehla.

Bylo půl čtvrté. Nad Volhou se zvedala bílá mlha, když Hašek zalehl ve stejném pokoji jako strýc do prázdné tetiččiny postele.

V sedm hodin ráno mě Demet'jevna vzbudila, abych jí pomohla připravit snídani. Strýc spal, obrácený ke stěně, Haškova postel byla prázdná a pořádně zastlaná. Letěla jsem do zahrady, dolů k Volze, potom vyběhla na cestu, vedoucí k tramvaji – nebyl nikde. Vrátila jsem se domů a vzbudila strýce. On se podivil a rozhořčil: Kvůli čemu? Proč? Spal aspoň chvíli? Nožná, že mi nedůvěřuje?

Hašek odešel ve starém obleku, který mu dal strýc už večer. Možná, že k nám přišel ještě v noci. Viděla jsem stopy velkých noh a jeho tulácký oblek zmizel z prádelní šňůry. Možná ho strýc sundal z opatrnosti.

Víc jsem Haška neviděla.

A když se objevil "Švejka" a já ho přečetla, žasla jsem: jak mnoho společného bylo mezi dobrým vojákem a 'idiotem od narození, synem německého kolonisty z Turkestánu."

Poslední Haškova stopa, ve starém obleku Nikolaje Pavloviče Kanonykina, vede 23.8.1918 ze samarské dači k oné mladé ženě v Samaře, která se jmenovala Njura.

Je Njura jediným důvodem pro to, že Hašek (v dopise Salátovi–Petrlíkovi z 17.9.1920) jako německo–turkeštánský trotl nyní mizí v samarské gubernii téměř na dva měsíce?

2.9. Haškova nová dobrodružství v samarské gubernii

(K několika legendám a písním o Haškovi z Povolží, ze Samary a od mordvinsko-tatarské řeky Sok)

Hašek podniká v dopise z 17.9.1920 (in Pytlík 1979, 190)⁴⁵ zřejmý pokus odvrátit se pod šibalskou maskou německo–turkeštánského trotha od své činnosti pod vrchním velitelem Murav'evem a pod válečným lidovým komisařem Trockým. Ještě v létě 1918 v Povolží se Hašek pokouší odvrátit od sebe – anarchistického maximalistického ilegálního bojovníka v oděvu německo–turkeštánského blázna – pozornost tím, že se v legendách o svém zavraždění námořníky prohlašuje za mrtvého:

„Hašek se stal zrádcem, zvolil bolševismus a byl ubit opilými bolševickými námořníky v přístavní krčmě na březích Volhy“ (Kolman-Cassius 17.1.1919 v Praze, dt. Janouch 1966, 227).

Ve vzpomínkách Františka Langra (1963, 82) byla zaznamenána legenda o zavraždění Haška námořníky na Volze 1918 v tomto znění:

„Hašek prý byl hned v prvních dnech nepřátelství zabit ruskými námořníky, jako prý český špión. Tato zpráva okamžitě obrátila směr citu našeho vojenského lidu. Najednou se z Haška, nad nímž, když se na něho nadávalo, se aspoň opovržlivě krčilo rameny, stal znovu náš spolubojovník, a nejen to, hrdina, ba dokonce – a to je nejvyšší stupeň uznání, na který může náš národ svého syna povznést – mučedník pro národní věc. Zpráva a lítost nad Haškem byla živá asi měsíc a byla doplňována stále novými podrobnostmi, které vyprávěly o Haškově nezřízené pitce s námořníky, o jeho jánošíkovských posledních slovech a vůbec o všem, čím lidová fantazie mohla vyšperkovat hrdinovu a mučednickovu osobu. Tehdy mě také sám náš plukovní výbor vyzval, abych o něm proslovil vzpomínkovou smuteční přednášku“.

Legenda o Haškově smrti na březích Volhy se však neminula účinkem u adresátů mezi moskevskými československými komunisty kolem Muny,⁴⁶

⁴⁵ K Haškovu dopisu ze 17.9.1920 (srov. pozn. 25) sepsal Zdena Ančík v knize Hašek velitelem města Bugul'my, 1966, 211 a násl. delší komentář. Je Pytlíkovou zásluhou 1979, že tento komentář neupadl v zapomenutí.

⁴⁶ Alois Muna, koncem r. 1918 delegovaný z Moskvy do Československa, považoval 12.1.1919 ve své přednášce v Kladně Jaroslava Haška za mrtvého (srov. Munův text zveřejněný v srpnu r. 1919 v Chicagu, 38).

kterí byli vůči němu nepřátelsky naladěni, a vedla patrně ještě na sklonku léta 1918 k tomu, že byl Hašek v Moskvě považován za mrtvého:

„V té době došly do Moskvy zprávy, že Hašek byl zabit. To byl ale zabit jiný Hašek. Jistý zajatec Hašek, který vstoupil jako většina do rudé armády z dobrodružství, aby si co nejvíc peněz naloupil...“ (srov. konec 2.7.).

Touto legendou se pokouší Haškův bývalý spolupracovník moskevského časopisu Průkopník F(rantišek) B(eneš) zprostit světového revolucionáře Jaroslava Haška, který se vrátil z Moskvy do Prahy, jeho volžských hříchů (in Právo lidu v Praze 28.12.1920) a připsat je jinému mrtvému Haškovi.⁴⁷ V této variantě legendy o Haškově zavraždění námořníky jsou však rysy, které ukazují na Jaroslava Haška:

- tento Hašek měl na Volze něco do činění se zlatem: s transportem zlatého pokladu z Kazaně do Samary?
- tento Hašek vystoupil z Rudé armády. Jaroslav Hašek zmizel z Rudé armády Trockého do samarské gubernie 23.8.1918 do začátku října!
- tento Hašek cestuje s koketní Ruskou po Volze po proudu ze Simbirska do Samary: se špiónkou jako Elizaveta Drabkina nebo Vera Zasypkina alias „Vera Čužaja“ ze Svijažsku?
- tento Hašek má v úmyslu se s touto Ruskou usadit: snad s Njurou ze Samary po 23. srpnu?

Josef Hrabák doporučil badatelům zabývajícím se Haškem zjistit (1971, 574), do jaké míry vytvořil legendy o Haškovi Hašek sám? Protože dodnes – s výjimkou Haškovy legendy o krutém komisaři Haškovi a 25 jím popravených námořníků (in Bauer, Suk 1924, 37) – není u legend o Haškově vraždě námořníky na Volze 1918 žádný písemný odkaz na Haška jako autora popř. zdroj; mělo by se tedy zkusit zjistit, zda nebo proč je funkce legend o Haškově vraždě námořníky identická s Haškovou motivací pro předstírání, že je mrtvý.

Chce Hašek podle tajného příkazu ze Svijažsku – v převlečení a zcela jistě mrtvý – sledovat zlatý poklad 20.8.1918 z Kazaně přes Simbirsk do Samary a zde i nadále konspirativně jednat podle příkazu Trockého ze 14.9.1918 (1923, I, 261):

„zajistit tajné sledování všech oněch zločinců, kteří teď spolupracují při převozu, ukrytí nebo rozkrádání zlata.“

Nebo přichází Hašek do Samary koncem srpna 1918 s novými poznatky, které ho nutí k tomu, aby již neplnil příkazy válečného lidového komisaře Trockého a předstíral v samarské gubernii po 23.8.1918 vůči všem, že je mrt-

⁴⁷ Klevanskij 1973, 231 zmiňuje France (Františka) Haška, který vstoupil počátkem května r. 1918 do československého revolučního regimentu, brzy zemřel a byl pohřben v Penze.

vý – vůči bratrům legionářům i soudruhům ve Svijažsku, Arzamasu a Moskvě?⁴⁸

Hašek by měl pro svůj šibalský ústup do zázemí tyto důvody:

– navzdory černému dni německého generálního štábu a německé říše ve světové válce v důsledku definitivně prohrané německé ofenzívy 8.8.1918 před Paříží se „dodatečná smlouva o míru“ s Němci, parafovaná tajně 10.8.1918 v Moskvě, 27.8.1918 veřejně podepisuje v Berlíně (srov. Bunyan 1936, 153 a Rauch 1955, 141), což satiricky kritizuje celý spojenecký světový tisk, včetně samarských novin na straně jedné i levicově komunistické podzemí na straně druhé:

„A nyní hrozí bolševikům jako konečná stanice jejich trnité cesty to nejhorší: jako příšerné strašidlo se blíží spolenectví bolševiků s Německem...“

Socialistická revoluce sedící na německých bajonetech – diktatura proletariátu pod záštitou německého imperialismu (...) to by bylo to nejstrašnější, co bychom ještě mohli zažít“. (Rosa Luxemburgová v září 1918, in Möller 1976, 31).

– 29.8.1918 je polním soudem revvoensovetu ve Svijažsku odsouzen k smrti každý 10. muž petrohradského pracovního regimentu čítajícího ca. 250 bajonetů za útek před zvláštním komandem Kappela a ještě týž večer zastřelen pod příkrým pravým břehem Volhy před Svijažskem bez ohledu na stranickou příslušnost (srov. Gusev 1925, 20), což bylo ihned uveřejněno na letácích v Kazani a shazováno z letadel na jednotky 5. armády a komentováno samarskými novinami jako bezprecedentní krutost komisaře Trockého ve službách Berlína.

– 30.8.1918 byl při atentátu Lenin těžce zraněn a levicoví komunisté Urickij a Volodarskij byli zabiti, přičemž byl 4.9.1918 vydán „příkaz k zostřenému rudému teroru“ a Rada lidových komisařů v Moskvě znovu zavedla trest smrti – což ruští anarchické ihned odmítli (srov. Chamberlin 1957, II, 453 – 456, Price 1921, 424 – 426 a Bunyan 1936, 252 – 253).

Necítí se nyní Hašek jako světový sociální revolucionář a bojovník proti německému a rakouskému imperialismu zrazen lstivostí Trockého a jeho bolševiků, když se ze samarských novin dozvídá, že zlatý poklad z Kazaně není

⁴⁸ Koncem srpna r. 1918, když Trockij připravoval dobýtí Kazaně, byli Haškův bývalý spolupracovník a tiskař K. Knoflíček a Fr. Beneš delegováni s českou tiskárnou do hlavního stanu voľžské fronty k vrchnímu veliteli Vacetisovi, kterého Trockij ignoroval. Ze Svijažsku je Vacetisovi poslán 17.8.1918 první velitel 5. armády P.M. Majgur, který se stal v Arzamasu štábním šéfem voľžské fronty (podle Nenarokova 1969, 217, 220).

určen pro světovou sociální revoluci a pro evropskou demokracii v sovětech, nýbrž podle dodatečné smlouvy z 27.8.1918 pouze přísliben jako jedna z nesčetných splátek úhlavnímu nepříteli v Berlíně? (Srov. Muna 1919, 14 – 15, Šmeral 1922, 8, Za svobodu 1926, III, 871 s Haškovou gogolovskou hyperbolou ze 14.1.1919 v Ufě „o vstupu dvou miliónů Němců do Kazaně“ popř. s Dorogojčenkovým sarkasmem v Bol šoj Kamence 1927, 106: „Lenin, bolševici a židé utekli k Němcům a odvezli všechny peníze“).

Není z toho Haškovi v Samaře zle ještě jednou, když se dozvídá o zastřelení 25 petrohradských dělníků a komunistů pod příkrým břehem Volhy před Svijažskem – nechce už nic víc slyšet o Trockého „revoluční disciplíně“? Distančuje se Hašek od Trockého krutostí i později v Praze – nebo je musí jako světový revolucionář r. 1921 bagatelizovat, když si vymýšlí legendu o krutém komisaři Haškovi a jím popravených 25 námořníků:

„Víte, já jsem byl v Rusku tak ukrutný. Ale jednou jsem dal postřílet asi pětadvacet vožralech námořníků, ne proto, že se vožrali, ale proto, že se, prasata (eště dnes se při tom votřesu) vožrali petrolejem!“ (podle Bauera, Suka 1924, 27).

Zklamán Trockým a spojenectvím bolševiků s Němci na jedné straně, hledán polním soudem legie jako několikanásobný velezrádce, předstírá Hašek v několika legendách v Povolží r. 1918, že je mrtvý, aby koncem srpna zmizel u mladé ženy Njury popř. v maximalisticko-anarchistické ilegalitě.

Fr. Beneš píše (28.12.1920 v Praze) o Haškově zmizení na Volze r. 1918 ještě toto:

„Jaroslav Hašek přece ale umřítí nijak neslavně nechtěl. Nepřihlásil se, nýbrž ze Samary tajně utekl a žil prý do podzima, kdy zase celé Povolží bylo osvobozeno rudými vojsky, v tatarské vesnici, chodě přestrojený za Tatara. V té době došly do Moskvy zprávy, že Hašek byl zabit.

Náš Jaroslav Hašek nebyl tak protrlý, pokud žen se týkalo. Vyhýbal se záletným a mladým. V tatarské vesnici žil u nějaké starší rozumnější Tatarky, ovšem opustil ji ihned, jakmile se naskytla možnost vstoupiti do rudé armády. Bolševici mu sice zpočátku nevěřili...“

Podle poznatků etnografů (srov. tatarskaja sem'ja in Kozlova 1964, 101 – 107) je nanejvýš nepravděpodobné, že by Hašek mohl bez překážek žít u Tatarky v tatarské vesnici vyznačující se r. 1918 ještě silnou islámskou tradicí.

Jako podstatně bezpečnější útočiště by pro Haška připadala v úvahu spíše nějaká mordvinská vesnice nepřiliš vzdálená od Samary, jako jemu již známá Bol šaja Kamenka (srov. Dorogojčenkova Bol šaja Kamenka 1927):

– 24letému maximalistovi a bývalému předsedovi gubispolkomu v Samaře Alekseji Dorogojčenkovi (viz. 2.2. a 2.4.) se mezitím podařil útěk

z vězeňského transportu a nyní je to on (v autobiografickém románu jako Stan'ka), kdo formuje kolem Bol'šoj Kamenky v kopcovité a rašeliništi chráněné krajině na řece Sok vlastní partizánskou jednotku.

– ve velké rusko-mordvinské vesnici (s. 183) žije i Njurka, která pochází z prostého selského stavení, je vzdělaná, zřídka nocuje doma, protože chce i po nocích pracovat a být politicky aktivní.⁴⁹

K Haškovu zmizení do mordvinské vesnice by mohl být prozkoumán záznam mordvinského Haškova textu v Rusku (Mareš in Tvorba 1933/3, 43) z hlediska dialektismů popř. lokálních intonačních znaků kolem řeky Sok a Bol'šoj Kamenky na základě Haškem zřejmě foneticky zaznamenaných písní.

Aby bylo možno v budoucnu lépe pochopit „šibala a anarchistu“ (podle Demetze 1983/94) za legendami o Haškově vraždě námořníky jako druhem ústně tradovaného lidového umění (ustnoe narodnoe tvorčestvo), bylo by potřeba nejen slyšet a vidět písně, častušky, anekdoty a satirické texty vzniklé a parafrázované ve zmatku ruské revoluce (srov. Pletka 1968), ale také zkoumat chování Haška jako německo-turkestánského trojla a statečného hrdinu Švejka na euro-asijské Volze z hlediska znaků takových legendárních turko-kavkazsko-tatarských lidových hrdinů jako chytrého a dobrotivého Molly Nasredina popř. jako ještě chytřejšího a šibalského bojovného Bachlula.⁵⁰

2.10. Hašek opět v Simbirsku

(K zatčení a propuštění v zemi Tatarů)

3. října 1918 se zdá být německý, rakouský, bulharský a turecký militarismus a imperialismus středních mocností definitivně poražen (srov. Drabkina 1975, 235), takže ještě zcela nevyléčený Lenin ve svém dopise z 3.10.1918 může sdělit delegátům ústředního výkonného výboru, moskevského sovětu,

⁴⁹ Pokud je mladá žena Njura, u které Hašek 23.8.1918 v Samaře zmizel, identická s prototypem mladé aktivistky jako je Njurka u Alekseje Dorogojčenkova, mohlo by to přispět ke zkoumání prostředí takových Dorogojčenkových děl, jako je Radoš' truda 1920, Stepanovna 1924 popř. Bur'jan 1928.

⁵⁰ Sergej Nikol'skij informuje (1981, 131) o disputaci v Moskevské televizi mezi Švejkem a Mollou Nasredinem. Poté, co jsem sledoval znaky asijského šibala Molly Nasredina a (in Tachmansib 1966, 6 – 7) a objevil podstatně chytřejšího, mladšího a šibalsky bojovného Bachlula, nominoval bych do takové evropsko-asijské disputace o obživnutí šibala ve velké revoluci a z toho plynoucím přežití ve velké tyranii místo Švejka šibalského rudoarmějce a světového revolucionáře Haška a místo chytrého a dobrotivého Molly Nasredina Haškovi více rovného Bachlula.

okresních sovětů, závodních výborů a odborů, kteří se narychlo shromáždili v Moskvě (dt. podle Chamberlina 1957, 113):

„Chod světových dějin se během posledních dnů směrem ke světové revoluci proletariátu pozoruhodně zrychlil.“

Trockij (1923, I, 372 – 374) cituje před delegáty na tomto zvláštním zasedání 3.10.1918 nejen Leninovy obavy a rady, že je třeba postavit silnou miliónovou Rudou armádu proti vojsku spojenců uvolněnému nyní ve Francii pro intervenci v Sovětském Rusku, nýbrž uvažuje s ohledem na světovou revoluci ještě dále:

„Že se Sovětské Rusko považuje jenom za avantgardu německé a evropské proletářské revoluce je všem jasné. (...) Takže s předvídavostí a jistotou můžeme říci, že německý proletariát se svou celou technikou na jedné straně a naše neorganizované, ale přírodními bohatstvími oplývající Rusko se svými 200 milióny občanů na druhé straně je mohutným blokem, o který se rozbíjí všechny vlny imperialismu.“

Liebkecht nemusí s námi uzavírat smlouvu, my mu budem pomáhat i bez ní všemi silami a prostředky.

Náš prapor se zvedá nad Evropou – prapor mezinárodní republiky práce.“

Byla tato psychologická mobilizace pro nastávající světovou revoluci rozhodujícím důvodem pro to, aby Hašek opustil své útočiště v samarské gubernii a šel naproti 5. armádě do Melekesu popř. do Simbirsku⁵¹ – nebo byl Haškovi již po rozhodující bitvě o Simbirsk 25.8.1918 (srov. Varejkis 1936, 109) popř. po dobytí Syzranu 1. armádou Tuchačevského 3.10.1918 jasné, že i Samara je na radě a že stejně nezůstane ušetřen návratu do Rudé armády Trockého?

U štábu 5. armády v budově školy pro kadety v Simbirsku (Pytlík 1982, 259) nechal šéf politického oddělení Čugurin popř. jeho zástupce Kajukov Jaroslava Josifoviče Gašeka nejprve zatknout:

- byl pravý Jaroslav Hašek po všech legendách o jeho vraždě námořníky skutečně považován za mrtvého, i na základě telegrafických dotazů u československých komunistů v Moskvě? (srov. Muna 1919, 38)

- byl přesto žijící tovariš Gašek považován pro své vztahy k Alekseji Dorogojčenkovi, Koljovi Kočkurovovi a Olze Ogoněk a pro svou činnost

⁵¹ I. D. Čugurin, šéf politického oddělení 5. armády od jejího založení ve Svijažsku v srpnu r. 1918, vystihuje operační prostor 5. armády na podzim r. 1918 větou: „Baza našej raboty Kazan´ – Melekes“. (Podle Nenarokova 1969, 167).

v jejich nebolševickém sovětsko–maximalistickém samarském podzemí za příliš nebezpečného komunistu – maximalistu?

– byl nyní v Kadetském korpusu v Simbirsku – kde byl 11.7.1918 zavražděn vrchní velitel Murav'ev – Hašek dotázán na své vztahy k Michailu Murav'evovi a k Polupanovovým námořníkům v únoru v Kyjevě, v březnu v Moskvě (srov. Haškova solidarita s Murav'evem na základě Průkopníka z 27.3.1918) popř. na svou účast na simbirském povstání a na vzpourách námořníků v polovině července 1918 mezi Melekesem a Bugul'mou?

– byl Hašek považován pro své nikoli nepřátelské dopisy bratrům legionářům Čeckovi, Švecovi a Medkovi před Kinelem (srov. 2.4.) popř. pro své kontakty s členem samarské vlády Kanonykinem (srov. 2.4. a 2.8.) za špióna?

– nebo byl Hašek pro své zmizení v samarském bytě mladé ženy Njury 23.8.1918 a pro nesplnění úkolů ze Svijažsku a za dezerci prohlášen vinným – za což hrozilo již před vypuknutím rudého teroru pod příkrým břehem Volhy u Svijažsku okamžité zastřelení?

Rudý teror v září 1918 se nyní ale dostal kvůli mobilizaci všech revolučních sil pro blížící se světovou revoluci do pozadí a tak je Hašek propuštěn na záruku československých komunistů Jana Masaříka a Josefa Pospíšila (Pospíšil 1977, 83) v Simbirsku z vazby a komisaři Čugurinem a Kajurovem (podle Křížka 1957, 31) „podroben zkoušce“ popř. (podle Pytlíka 1977, 217) „na zkoušku pověřen odpovědným úkolem“.

Jaký odpovědný úkol politického oddělení 5. armády v oblasti Kazan' – Melekes (Čugurin in Nenarokov 1969, 167) byl v polovině října 1918 pro ilegálního bojovníka a průzkumníka Haška znalého této krajiny jako stvořený: měl být přiveden do zázemní „své“ 1. pěší divize Stanislava Ččka, který byl mezitím povýšen na generálmajora, aby tam využil rozhořčení legionářů kvůli nespolehlivým spojencům a bílým gardám a přiměl bouřící se jednotky k přeběhnutí?

Nepokoje mezi českými legionáři v září – po absenci podpory spojenců a po kazan'ském debaklu – vyústily již začátkem října před Melekesem v otevřenou vzpouru.

(10. pluk... 1927, 136 – 141):

„Než tu se stalo cosi nebývalého v dějinách čs. odboje na Rusi, cosi nezdravého, jakýsi výkřik dobrovolců, vyčerpaných až do krajnosti: 4. pluk našich částí nasedal bez rozkazu do vlaku a kategoricky svými zástupci žádal, aby byl ihned odpraven na východ.

Pod vlivem agitace 4. pluku pod Melekesem i některých bratrů 2. pluku na stanici Kandry začíná disciplína v praporu vážně kolísati“.

Divizní komandant generálmajor Čeček jede naproti jednotkám, které svéhlavě odjely z Melekesu, aby je 4.10.1918 přemluvil touto řečí:

„Bratři!

Poplašené zprávy z naší fronty přinutily mne k jízdě k vám. Projel jsem celou linií od Čišem až k vám a nyní na vlastní oči vidím nepravdivost poplašených zpráv o desorganizaci a neposlušnosti čs. vojsk.

Mezinárodní situace vytváří se velmi příznivě pro nás a v době, kdy Bulharsko vystoupilo ze spolku rakousko-německého a král spěšně opouští svou říši, nesmíme klesati na mysli ani my...

Jen vytrvejte, dvanáctá hodina udeřila! Prosím Vás o to jménem naší drahé vlasti. Na zdar!“

17.10.1918 přebírá velení 1. československé pěší divize hrdina z Ukrajiny a Povolží plukovník Josef Švec: chce především dobýt zpět Bugul'mu a vytvořit frontu Bugul'ma – Buzuluk (podle Kuděly z 28.10.1918 in Dokumenty i materialy... 1973, 183 – 184). Švecův divizní štáb se nachází ve vlaku, který operuje na železnici mezi Ufou a Aksakovem: nejprve musí však jet uklidnit legendární 1. batalión 1. pěšího pluku Jana Husi, vzdáleného pouze tři denní pochody od Bugul'my, který se bouří na belebejském nádraží (srov. Kuděla 1932, 56 – 71 a Pytlík 1982, 258).

Vyhlídky politického oddělení 5. armády na propašování jednoho muže jako je Hašek z Bugul'my do blízkosti bouřících se legionářů v oblasti Belebeje, vypadaly dobře.

„V tu dobu celistvá fronta neexistovala. K bojovým operacím docházelo kolem železničních stanic, větších měst a říčních přístavů.

Podzim roku 1918 byl suchý a teplý. Náš pluk postupoval rychle, někdy až 30 i víc kilometrů za 24 hodin. K pochodům docházelo také v noci.

Přes úpornou nepřátelskou obranu byli bělogvardějci vytěsněni z předměstí města i rudá armáda útokem dobyla Bugul'mu.“ (Rimanov 1974, 9 – 10)

Mohl však starý komunista – leninista jako Čugurin a Kajurov svěřit komunistovi jako Hašek, který podle dodatečné smlouvy s Němci 27.8.1918 a po dodávkách zlata německé říši očividně ztratil důvěru v Lenina, Trockého a Radka, takovou odpovědnou úlohu jako „rozagitování“ svého vlastního 1. pluku Jana Husi mezi Bugul'mou a Belebejem? Nebylo nutné mu nyní v Simbirsku – aby Hašek znovu získal důvěru v Leninovu blížící se „světovou revoluci proletariátu“ (3.10.1918) – říci celou pravdu o vsazení všeho ruského

zlata do hazardní hry Lenina, Trockého, Sverdlova a Joffeho o světovou revoluci v Německu a v Evropě (podle Muny 12.1.1919, 14 – 15):

„U nás v Čechách v měšťáckém tisku zvláště vyvolala pobouření zpráva o tom, že bolševici v důsledcích míru brest–litovského vyvezli více vagonů zlata do Německa. Ano, poslali je tam, ale s ním poslali jim také tisíce svých osvědčených lidí a tisíce vagonů revolučních letáků a revoluční literatury. V Berlíně vyslanectví ruské za Joffeho stalo se ohniskem revoluční propagandy.

Krátce před vypuknutím revoluce v Německu měla být poslána do Německa druhá splátka, ale proti tomu byli mnozí soudruzi. Lenin vyslovil se pro vyhovění této podmínce. Prohlásil: „Komunistická společnost zlata nepotřebuje, bude je nejvýše potřebovat ku plombování a zhotovování zubů a k výrobě různých, zejména lékařských nástrojů! Udržíme-li za cenu tohoto zlata naše vyslanectví v Berlíně aspoň čtyři nebo šest týdnů, dáme jim to zlato, neboť pak revoluční převrat v Německu jest zabezpečen.“

K druhé dodávce zlata již nedošlo, první výpravy bolševiků vykonaly v Německu svůj úkol“.

Z hlediska komunistů – anarchistů jako Hašek a sociálně revolučních maximalistů jako Aleksej Dorogojčenko, Kolja Kočkurov (Artem Veselyj), Olja-Ogonek (Minenko-Orlovskaja) a její komisař v Čapajevově divizi Dmitrij Furmanov bylo nyní přijetí programů jako „Trudovaja Republika“ maximalistů nebo „Trudovaja Kommuna“ anarchistů (srov. Haškova Velikaja Revolucija Truda z 11.1.1919 a Sovetskiju vlast' Vsemirnuju kommunu! z 21.2.1920) do programu Leninovy, Radkovy a Trockého světové revoluce dostatečnou zárukou toho, že se za „světovou revolucí proletariátu“ Lenina a Trockého z 3.10.1918 neprosadí diktatura proletariátu jako „diktatura jedné strany nebo kliky“ (podle Paula Leviho in Rosa Luxemburg 1921, 115)? Táhlí nyní v říjnu 1918 komunisté, maximalisté a anarchisté jako Aleksej Dorogojčenko, Kolja Kočkurov, Olja-Ogonek, Dmitrij Furmanov a Jaroslav Hašek do světové revoluce společně s bolševiky Leninem, Radkem a Trockým proto, aby garantovali realizaci představ ruské revoluce a demokracie v sovětech v letech 1917 – 1918 v evropské sociální revoluci nebo světové revoluci svou přítomností⁵² na frontě a v sovětech?

⁵² Až do dokončení této práce jsem ještě neměl k dispozici biografie Artem Veselyj – autor M. Čarnyj (Moskva 1960) a Aleksej Dorogojčenko – autor L. Vasil'ev (Saransk 1961). Prameny o osudu prvního zmiňovaného (1920: Neveselyj, Kolja Kočkurov) odkazují na to, že se zde jedná o velké evropsko-asijské téma – o šibalský boj ruského dělníka, mladého revolucionáře a svéhlavého spisovatele o demokratický komunismus v sovětech v rámci světové sociální revoluce, která ztroskotává na diktatuře v sovětech.

17. října 1918, když byl plukovník Švec jmenován na druhé straně fronty velitelem 1. pěší divize, vypracoval plán na znovudobytí Bugul'my a podle všech pravidel vojenského průzkumu poslal své nejlepší lidi do oblasti Bugul'my, opustil také Hašek simbirský přístav, aby se co nejrychleji dostal (lodí po Volze za ca. 24 hodin) do kamského přístavu Čistopolí a odtud na stále se střídajících selských vozech do 180 km vzdáleného a již osvobozeného města Bugul'my.

Šel potom Hašek z Bugul'my v přestrojení dále? Radko Pytlík jako Haškův životopisec musí vědět, o čem mluví, když (1983, 151 a 1982, 258) uvádí o Haškovi mezi Bugul'mou a Aksakovem toto:

„V říjnu se dostal do Simbirsku. Znovu se stává tulákem...

Nedaleko od míst, kde se potuloval Hašek, nad tatarskou vesničkou Aksakovo, zazní v noci na 26. září 1918 suchý osamělý výstřel (správně: na 26. října – pozn. Gan). Jaroslav Hašek se zanedlouho stává sovětským komisařem městečka Bugul'my.“

Dosáhl Jaroslav Hašek skutečně Belebeje a Aksakova, vzdálených ca. 100 km od Bugul'my, jako tulák, aby tam 25.10.1918 zažil, jak mu bratři legionáři 1. bataliónu 1. pěšího pluku Jana Husi shromáždění kolem svého velitele Josefa Švece vysvětlili, proč nebudou dále bojovat za toto Rusko s blížící se vojenskou diktaturou Kolčaka? (Srov. Syriště, Aksakovská tragédie... 1926, 292 – 321 a Novotný 1929).

Snad Jaroslav Hašek nepronikl jako německo-turkeštánský trotl až do tatarské vesnice Aksakovo. Jak mu ovšem bylo, když před Bugul'mou koncem října zjistil, že si jeho přítel a sociální revolucionář Josef Švec – postaven před volbu mezi vojenskou diktaturou bílých a rudých v Rusku – v noci na 26. října 1918 v kupé svého vlaku na nádraží Aksakovo prohnal hlavu kulí.

Můžeme se domnívat, že Hašek potom zpíval jednu ze svých smutných ruských písní:

*Pij, pij, tovarišče za zdravuju čaru,
kto znajet, čto budět s nami vperedí?
Umiraješ, pochovajut, kak ně byl by v miru,
tol'ko toskočka zbudět vo grudi ...*

Po sepsání této práce by se člověk potom jinak smál nad „Vaša molodaja žizn košmar-komedija“ in Rossija krov'ju obmytaja – autora Veseloho (podle Nikitina 1931, 82) a nad Haškovými „dějinami lidských trampot“ ve Švejkovi popř. by přemýšlel o „neobvykle vysokém koeficientu zklamaných očekávání“ v románu s Nikolou Georgievem (1966, 333).

3.

V této práci jsem se pokusil vysledovat dosud izolovaná, roztroušená popř. ignorovaná fakta o vývoji rudoarmějce Jaroslava Haška v Povolží od jara do podzimu r. 1918 v souvislosti s vývojem ruské revoluce a světové sociální revoluce v posledních měsících evropské světové války.

Díky výsledkům historického bádání a memoárové literatuře o problému *dvoevlastie* mezi politickým centrem a provincií – samarskou gubernií v roce 1918 a díky prvnímu předběžnému zkoumání konotačních polí ústředních pojmů roku 1918 jako *světová revoluce proletariátu a diktatura proletariátu*⁵³ komunistů – leninistů a *trudovaja respublika* sociálně revolučních maximalistů popř. *trudovaja kommuna* anarchistů z hlediska existence versus neexistence znaku *diktatura proletariátu jako diktatura stranické frakce nebo kliky v sovětech* jsem mohl následně konstatovat, že v Haškových textech od března až do června 1918 se nevyskytuje znak *diktatura proletariátu* v konotačním poli pojmů *světová sociální revoluce, velká sociální revoluce, evropská sociální revoluce a republika sovětů*. Srovnání konotačních polí pojmu *revoljucionnaja vojna a revoljucionnaja Krasnaja armija* r. 1918 v opozici ke komunistům – leninistům, levicovým komunistům, maximalistům, anarchistům a levicovým sociálním revolucionářům s konotačními – poli pojmů *českoslovenští revolucionáři, Rudá ruská revoluční armáda a revoluční vojsko (k boji s Němci.. na Volze)* odkazuje na to, že se Hašek jako rudoarmějce na Volze na jaře r. 1918 s touto levicově revoluční opozicí identifikoval.

Předběžné zkoumání vzájemných vztahů mezi komunistou–anarchistou Haškem zklamaným československými komunisty v Moskvě a Penze v polovině května a maximalisty kolem Dorogojčenska v Samaře, kteří se zasedli za revoluční válku proti Němcům a za důslednou demokracii v sovětech – v novinách *Trudovaja republika*, v samarské revoluci v polovině května 1918, v nebolševickém podzemu v samarské gubernii po 8.6.1918 a při přípravě ke světové sociální revoluci v létě a na podzim 1918 – odkazuje dále na to, že je

⁵³ Podle výtahů (namátkové zkoušky) variant k SLJ 1918 Sovětského Ruska jako *Russkaja revoljucija*, „*dvoevlastie*“, „*diktatura proletariata*“, „*Trudovaja kommuna*“ a „*trudovaja respublika*“ ve srovnání s SLJ 1918 – 1920 u Haška – inspirován přednáškou curyšského literárního vědce a sociolingvisty Petera Branga 8.6.1983 – jsem marně hledal u Mazona 1920, Seliščeva 1928, Ivanova, Buttkeho, Sirotiny 1977 a Comrie, Stone 1978 výsledky sociolingvistického zkoumání k zachycení a strukturování SLJ 1917 – 1920 Sovětského Ruska na základě zkoumání frekvence „byrokratického jazyka“ (delovoj jazyk) a hovorového jazyka (razgovornaja reč). Toto sociolingvistické zkoumání by umožňovalo nejen přesné přiřazení SLJ od r. 1917 do r. 1920 různým sociálním seskupením a strukturování politického spektra v Sovětském Rusku, nýbrž by také upřesnilo konotační pole SLJ 1918 „komunista“ ve vztahu k Haškovi.

možno zařadit rudoarmějce Haška (se všemi jeho legendami o povolžských námořnících a německo-turkeštánskému trotlu na útěku) od jara do podzimu r. 1918 do těchto levicově revolučních a demokraticky v sovětech orientovaných sil ruské revoluce.

Tato diferenciacie poměru sil v Sovětském Rusku a zařazení Haška do rozhodujících bojů o další směřování ruské revoluce na Volze r. 1918 umožňuje dále tvzení, že je možno hledat v okruhu rozporů mezi vítězíci „diktaturou proletariátu“ komunistů – leninistů (reprezentovanou v Simbirsku Varejkisem a u Kazaně Trockým) a prohrávající demokracií (reprezentovanou v samarské gubernii Dorogojčenkem) zrození dobrého vojáka Švejka – šibalského revolucionáře, který by byl mohl v polních taženích světové sociální revoluce v Povolží předstihnout Alexandra Makedonského a Napoleona, který se však musí zachránit před vítězíci bolševickou diktaturou v zemi Tatarů a Mordvinů pod maskou německo–turkeštánské trotla.

BIBLIOGRAFIE

- Ančfík, Zd., Jankovič, Pytlfík, R. (Hg): Velitelem města Bugul'my (= Spisy Jaroslava Haška), svazek 15, Praha 1966.
- Antonov-Ovseenko, V.A.: Zapiski o graždanskoj vojne, tom I, 1924, tom II 1928, tom III, IV, Moskva 1933.
- Antonov, Stanislav: Jaroslav Gašek v Baškirii, Ufa 1960.
- Antonov, Stanislav: Gašek šagaet po Povolžju, Kazan' 1964.
- Arščinov, Peter: Anarchisten im Freiheitskampf. Geschichte der Machno-Bewegung (1918 – 1921) předmluva Volin, vyd. a doslov Felix Philips Ingold, Zürich 1971.
- Avrich, Paul: The Russian Anarchists, Princeton (N.J.) 1967.
- Beneš, František: Jaroslav Hašek, in: Právo lidu č. 305, 1920 (28.12.).
- Boevoe prošloe. Vospominanija, Kujbyšev 1958.
- Boevoe sodružestvo trudjaščichsja zarubežnych stran s narodami Sovětskoj Rossii (1917 – 1922), Moskva 1957.
- Bogatyrev, P.G., Šmel'kova, I.A. (Hg.): Jaroslav Gašek. Biobibliografičeskij ukazatel'. Avtor vstup. stat' i L.Z. Kopelev, Moskva 1959.
- Bunyan, James: Intervention, Civil War and Communism in Russia, April – Dezember 1918. Documents and Materials, Baltimore 1936.
- Chamberlin, William Henry: Die Russische Revolution 1917 – 1921, sv. I, II, Frankfurt/M. 1957.
- Chataevič, M.M.: V eti dni, in: Byli plamennych let, Kujbyšev 1963.
- Comrie, Bernard and Stone, Gerald: The Russian Language since the Revolution, Oxford 1978.
- Čarnyj, M.: Artem Veselyj, Moskva 1960.
- Čecho-slováci ve válce a v revoluci, Kiev – Moskva 1919.
- Čistov, B.N.: Partorganizacija v dni graždanskoj vojny, in: 1918 god na rodine Lenina, Kujbyšev 1936.

- Čistov, B.N.: Samarskij revkom v Simbirske, in: Boevoe prošloe, Kujbyšev 1958.
- Demetz, Peter: Schelm und Anarchist (Das widersprüchliche Leben des Švejk–Autors Jaroslav Hašek, der vor hundert Jahren geboren wurde), (Rozporný život autora Švejka Jaroslava Haška, který se narodil před sto lety), in: Frankfurter Allgemeine Zeitung 1983, č. 94 (23.4.).
- Desátý pluk (10. pluk), Brno 1927.
- Dokumenty i materialy po istorii sovetsko-čecho-slovackich otnošenij, I, nojabr' 1917 g. – avgust 1922, (Hg.) Amort, C., Klevanskij, A.Ch., Nedorezov, A.I., Pivoluska, J., Moskva 1973.
- Dorogojčenko, Aleksej: Bol'shaja Kamenka. (Moskva?) 1927.
- Drabkina, Elizaveta: Černye suchari, Moskva 1975.
- Dunaevskij, A.M.: Idu za Gašekom, Moskva 1963.
- Dunaevskij, A.M.: Zmizení Jaroslava Haška, (s doslovem J. Křížka), Praha 1967.
- Dunaevskij, A.M.: Návrat Jaroslava Haška, in: Haló sobota 1983, č. 13 (2.4.), str. 13, č. 14 (9.4.), str. 3, č. 15 (16.4.), str. 3, č. 16 (23.4.), str. 3.
- Elanskij, N.: Jaroslav Gašek v revoljucionnoj Rossii (Moskva?) 1960.
- Elwood, Ralph Carter (Hg.): Reconsiderations on the Russian Revolution, Ohio (Slavic Publisher) 1976.
- Furmanov, Dmitrij: Puť k bol'sevizmu 1917 – 1918, Leningrad 1927.
- Gaj, Gaja D.: V voennom kol'ce, in: Byli plamennych let, Kujbyšev 1963.
- Gamanov, I.D.: Za vlast' sovetov, in: Boevoe prošloe, Kujbyšev 1958.
- Georgiev, Nikola: Parodie obsahu a parodie struktury. („Švejk“ a antiroman), in: Česká literatura 1966, č. 4.
- Gimmelštejn, N.: S bronepoezdom „Svoboda ili smert'“, in: 1918 god na rodině Lenina, Kujbyšev 1936.
- Gor'kij, Maksim: Nesvoevremennye mysli, (Moskva?) 1918.
- Graždanskaja vojna i voennaja intervencija v SSSR. Enciklopedija, glav. red. Chromov, S.S., Moskva 1983.
- Gregor, Richard (Hg.): Resolutions and Decisions of the Communist Party of the Societ Union, Volume 2, The Earty Soviet period 1917 – 1920, Toronto – Buffalo 1974.
- Gruzdev, S.: Bol'shevistskoe podpol'e v Samare v dni učredilovščiny, in: Proletarskaja revoljucija 12/1924.
- Gusev, Sergej L.: Graždanskaja vojna i Krasnaja armija 1918 – 1924, (Moskva?) 1925.
- Hájek, Jiří: Jaroslav Hašek, Praha 1983.
- Hašek, Jaroslav: Jaroslav Hašek ve fotografii, Praha 1959.
- Hašek, Jaroslav: Velitelem města Bugul'my, Z tajemství mého pobytu v Rusku. (= Spisy Jaroslava Haška, svazek 15), Praha 1966.
- Hašek, Jaroslav: Dobrý voják Švejk v zajetí, Stati a humoresky z dob války, (= Spisy Jaroslava Haška, svazek 13 – 14, hg. v. Zd. Ančík, R. Pytlík a M. Jankovič), Praha 1973.
- Hašek, Jaroslav: Abenteuer des braven Soldaten Schwejk, I-IV, dt. von Grete Reiner, Reinbeck b. Hamburg (rororo) 1977.
- Horák, Jiří: Čs. legie a sověty v roce 1918, in: Svědectví, roč. I, 1956/57, č.1.

- Hrabák, Josef (Rez.): Pytlík, Radko, Toulavé house 1971, in: Česká literatura 1971, č. 5 – 6.
- Il'inskij, Leonid K.: Spisek povremennych izdanij za 1918 god, Petrograd 1922.
- Ivanov, V.V., Buttke, K., Sirotina, V.A.: Velikij Oktjabr' i ruskij jazyk, Leipzig – Kiev 1977.
- Iz istorii VČK 1917 – 1921, Moskva 1958.
- Janouch, Gustav: Jaroslav Hašek, Bern 1966.
- Janssen, Karl Heinz: August '14: Wahrheit auf Raten. Zwei Historiker streiten um Tabebücher: Wurde die deutsche Kriegsschuld am Ersten Weltkrieg im nationalen Interesse verschleiert? In: Die Zeit 1983 1983, č. 24 (10.6.).
- Kanev, S.N.: Oktjabr'skaja revoljucija i krach anarchizma, Moskva 1974.
- Karžanskij, N.: Čecho-slovaki v Rossii, Moskva 1918.
- Kaučukovskij, G.: Simbirskije bol'sheviki i avantjura Murav'eva, in: 1918 god na rodine Lenina, Kujbyšev 1936.
- Klante, Margarete: Von der Wolga zum Amur (die tschechische Legion und der Bürgerkrieg), (česká legie a občanská válka), Berlin – Königsberg 1931.
- Klevanskij, A.Ch.: Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku, Praha 1973.
- Kohout, Jára: Jaroslav Hašek, in: Západ, 1982, č. 6 (Ottawa).
- Kolman, Ernest: Die verirrte Generation, Frankfurt/M. 1979.
- Kopta, Josef: Třetí rota, Praha 1930.
- Kozlova, Klavdija: Etnografija narodov Povolž'ja, Moskva 1964.
- Kreibich, Karl: Jaroslav Gašek, in: Literatura mirovoj revoljucii 1932, Nr. 6.
- Křížek, Jaroslav: Jaroslav Hašek v revolučním Rusku, Praha 1957.
- Kudela, Josef: Aksakovská tragedie (Plukovník Švec), Praha 1932.
- Kudělka, Viktor: Haškův Švejka a Chaplinův Charlie, in: Česká literatura 1983, č. 6.
- Kujbyšev, Valerij: Pervaja revoljucionnaja armija, in: 1918 god na rodině Lenina, Kujbyšev 1936.
- Laiske, Miroslav: Hlavní literatura o životě a díle Jaroslava Haška z let 1959 – 1973, in: Česká literatura 1973.
- Langer, František: Za cizí město, in: Za svobodu 1926, III (výtahy).
- Langer, František: Byli a bylo. Praha 1963.
- Lenin, N. (V.I. Ul'janov): O vojne 1914 – 1918 gg., Moskva-Leningrad 1924.
- Lenin, N. (V.I. Ul'janov): Biografičeskaja chronika, tom 5, Oktjabr' 1917 – ijul' 1918, Moskva 1974.
- Literární měsíčník 1983, č. 4-6: O díle Jaroslava Haška a posláním humoru v literatuře (anketa).
- Luxemburg, Rosa: Die Russische Revolution, Zveřejnil Paul Levi 1921, Hamburg 1948.
- Machno, Nestor: Pod udarymi kontr-revoljucii (aprel' – ijun' 1918 g.), Paris 1936.
- Mareš, M.: Autor nekrologu o Haškovi, in: Tvorba 1933, č. 3 (19.1.) str. 43.
- Maťovčík, Augustin (vyd.): Jaroslav Hašek na Slovensku, Matica Slovenská 1983.
- Mazon, André: Lexique de la guerre et de la révolution en Russie (1914 – 1918), Paris 1920.
- Minenko-Orlovskaja, Ol'ga: Zapiski, in: Družba narodov 1961, č. 11.

- Möller, Dietrich: Karl Radek in Deutschland. Revolutionär, Intrigant, Diplomat, Köln 1976.
- Muna, Alois: Ruská revoluce a československé hnutí v Rusku. Řeč soudruha A. Muna, pronesená na schůzi v Dělnickém domě v Kladně dne 12. ledna 1919, Chicago, 11. srpen 1919.
- Nenarokov, Albert P.: Vostočnyj front 1918, Moskva 1969.
- Nikol'skij, E.F.: Dve epochi češskoj literatury, Moskva 1981.
- Nikitina, E.F.: Artem Veselyj (Tematika, kompozicija, stil'), in: Artem Veselyj, vyd. Krasil'nikov, V., Moskva 1931.
- Novotný, J.O.: O „Plukovníka Švece“, Dokument doby, Praha 1929.
- Oberländer, Erwin (Hg): Der Anarchismus, Freiburg i.Br. 1972.
- Pečorin, I.: Polkovnik Murav'jev, Moskva 1918.
- Perkin, D.: Kommunističeskij otrjad na fronte, in: 1918 god na rodine Lenina, Kujbyšev 1936.
- Pletka, Václav: Písničky Josefa Švejka, Praha 1968.
- Popov, F.: Čecho-slovackij mjatež i Samarskaja učredilka, Samara 1932.
- Pospíšil, Josef: Ze vzpomínek bojovníků, Hašek v Samaře, in: Hlas revoluce 1956, číslo 7.
- Pospíšil, Josef: Haškovo dobrodružství s anarchisty, in: Rovnost 1970, č. 122, (26.5.), str. 6.
- Pospíšil, Josef: Znal jsem Haška, Hradec Králové 1977.
- Price, M. Philipps: Die Russische Revolution, Hamburg 1921.
- Pytlík, Radko a Laiske, Miroslav: Bibliografie Jaroslava Haška. Soupis jeho díla a literatury o něm, Praha 1960.
- Pytlík, Radko: Toulavé house. Zpráva o Jaroslavu Haškovi, Praha 1971.
- Pytlík, Radko: Dokumental'noe povestvovanie, Moskva 1977.
- Pytlík, Radko (Hg.): Lidský profil Jaroslava Haška. Korespondence a dokumenty, Praha 1979.
- Pytlík, Radko: Zpráva o Jaroslavu Haškovi (Toulavé house), Praha 1982.
- Pytlík, Radko: Kniha o Švejkovi, Praha 1983.
- Rauch, Georg V.: Geschichte des bolschewistischen Russland, Wiesbaden 1955.
- Reed, John: Zehn Tage, die die Welt erschütterten. S předmluvou Egona Erwina Kische, Wien – Berlin 1927.
- Reissner, Larisa: Die Front 1918 – 1919, Wien 1924.
- Rimanov, I.F.: Vstreči s Jaroslavom Gašekom, Čeboksary 1974.
- Sauer, Franta a Suk, Ivan: In memoriam Jaroslava Haška, Praha 1924.
- Shapiro, Leonard: The Origin of the Communist Autocracy. Political Opposition in the Soviet State, First Phase 1917 – 1922, Cambridge, Mass. 1955.
- Seliščev, A.: Jazyk revolucionnoj epochi. Iz nabljudenij nad ruskim jazykom poslednich let 1917 – 1926, Moskva 1928.
- Slavík, Jan: Bibliografie ruské revoluce a občanské války (1917 – 1922), Praha 1938.
- Smirnov, F.: Boj o Samaru, in: Boevoe prošloe, Kujbyšev 1958.
- Steinberg, Isac: Als ich Volkskommissar war, München 1929.
- Syřiště, František: Aksakovská tragedie ve světle úředního šetření in: Naše revoluce III, 1926.

- Ščerbakov, J.: Pisatel', agitator i bojec, Moskva 1966.
- Šmeral, Bohumír: Čechoslovaki a esery, Moskva 1922.
- Šťastný, Zdeněk: Jaroslav Hašek a TGM, in: Tvorba 1958, č. 44 (30.10.).
- Štjastny, Zd.: Sražajuščijsja Jaroslav Gašek, Ufa 1962.
- Šubin, G.G.: Krasnyj Jarda, Moskva 1979.
- Šver, A.L.: Murav'evskaja avantjura, in: 1918 god na rodine Lenina, Kujbyšev 1936.

NETRPĚLIVÝ ČLOVĚK PRAVOSLAVNÝ
(JAROSLAV HAŠEK – 30. DUBNA 1883 PRAHA, 3. LEDNA 1923
LIPNICE)

Jan Beneš

motto: O mrtvých jen dobré!
(Lidové přísloví)

O mrtvých než pravdu!
(T. G. Masaryk)

Kdybychom se chtěli v případě Haška Jaroslava řídit oním citovaným mudroslovím českého lidu, pravděpodobně bychom mnoho nepořídili a tuze mnoho papíru nepopsali. Žijeme však v Americe a máme po ruce i mudroslova amerických indiánů. Jedno z nich vece: *Nesud' svého souseďa, pokud jsi neušel míli v jeho mokasínech.*

Nač tolik mudroslov? V podstatě jenom proto, aby Jaroslav Hašek mohl vyjít z popisu svého osudu aspoň trochu se ctí, je-li už autorem knih, které pro nás cosi znamenaly. Také proto, že dnes už je zjištění objektivní pravdy o člověku Jaroslavu Haškovi takřka nemožné. I pak však lze říci, že ze všeho, co víme, nevzniká představa nikterak luzná. Ačkoli jsme neušli ne snad míli, ale ani centimetr v jeho obuvi. Nejsme zde však proto, abychom člověka Haška soudili (*nesud' svého souseďa ...*). Více jak padesát let po jeho smrti je na to určitě definitivně pozdě – a je to v každém případě taky zbytečné. Z člověka Haška zůstal dnes už jen Hašek spisovatel. Zbývá nám hledat vztah mezi tímto člověkem a dílem které vytvořil. Zbývá nám polemizovat s tím, co o něm tvrdí dnešní oficiální literárně-historická věda (či spíše "věda") v Československu. Zbývá pokusit se vřadit pravdy známé o Jaroslavu Haškovi. Hrdinovi od Zborova, tuláku, opilci, politickém komisaři Rudé armády, zběhovi, který využívá Masarykovy amnestie, bigamistovi a spisovateli nadanému Bohem.

Tedy především je to ona nepřijemná pravda z těch, které musí být řečeny, že zradil a zranil každého, kdo mu dovolil se přiblížit. Počítaje v to i lidi zcela nejbližší. Je také pravda, že zradil a opustil každé hnutí, ke kterému se přidal či které ho k sobě připoutalo. Je pravda mezi těmi, které musí být řečeny, že Jaroslav Hašek prokázal tak naprostou "nezávislost" na jakékoli morálce a vzdálil se jakémukoli měřítku jakéhosi charakteru, že u něj lze hovořit o absolutní absenci mravnosti. A to i tenkrát, bereme-li historiky současníků a zprávy pamětníků s důkladnou mírou rezervy. Hašek byl, dávno před tím, než se poprvé sešel s komunismem, případem totálního egoismu. Vskutku předurčení budoucí marxistické duchovní éry. Byl případem chudého hochy

sžíraného nenávisť vůči jakémukoli prostředí, které je, či které má za lepší. Byl případem onoho chudého hochy, který se chce proslavit a který vskutku převyšuje své prostředí, ale jemuž není dána trpělivost pracovat k tomuto cíli zvolna a důkladně. Je to pravda o egoismu, který nesnese nejen přizpůsobení, ale ani pouhý průměr k čemukoli. Je případem chudého hochy, který je posléze vždycky stržen nazpět do kotle rodového i vypěstovaného alkoholismu a nestálosti. Zatíženého osudem, jemuž nelze uniknout. Otcova sebevražda, vlastní sebevražedný pokus a neléčená pohlavní choroba. Nemožnost sžít se s kýmkoli, a netrpělivost, netrpělivost, netrpělivost.

Nakonec asi už jen vědomí, že všechno zklame, že konec je tak či onak jediným vyústěním našich existencí, a jestliže vše zklamává, proč nezklamávat také? Proč nezasáhnout kohokoli, jsme-li sami zasaženi?

Opravdu poslední z těch pravd, které musí být řečeny o mrtvém, je bezesporu pouhé opakování. Žádná z odporností, jimiž od sebe dokázal odpuzovat a odpudit své soupeřníky životem, nedokázala zničit jeho geniální spisovatelský talent.

Dnes je Jaroslav Hašek mrtev více jak padesát let, spolu s ním je mrtva i doba jeho lajdáckého žití, společenské nevýznanosti a sladkých nevědomostí. Spolu s Haškem jistě zemřely jeho omyly životní i politické. Pamětníci jeho podtrhů a oběti jeho zlé vůle a zvilosti vůči světu už rovněž ztichli. Někteří z nich zanechali svědectví o své hořkosti nad zneužitou důvěrou, rozkotaným přátelstvím, ublíženou nevinností. Kolik svědectví o tom, kterak se kdosi ujal hladového a opuštěného Haška, poskytl mu střechu nad hlavou a teplo domova, a Hašek splatil tím, že vyloupil byt, kam byl vpuštěn – aby se mohl krátce blýsknout před hospodskými kumpány, aby byl pánem, kterého celá hospoda poslouchá a jenž za celou hospodu platí.¹ *Nesmyslnost této zatíženosti je zjevná. Jak sžíravá asi musela být touha po uznání, byť jen krátkodobém. S Jaroslavem Haškem odešla i tato sžíravá touha, i doba, která ho uznávala a hodnotila mnohem níže, než nakolik se hodnotil on sám. Po Jaroslavu Haš-*

¹ Teprve po dokončení tohoto rukopisu se mi dostalo do ruky svědectví českého, v Americe usedlého a úspěšného malíře Al. Lecoqua. Zmiňuje se obšírně o pražské bohémě v letech před i po první světové válce. Tam samozřejmě nemůže chybět ani Jaroslav Hašek, respektive vzpomínka na něj. Je to hořká vzpomínka, tak jako vlastně ani není jiných osobních vzpomínek na Haška – nedobrého člověka. Jenže opravdu je už dost pozdě soudit člověka Haška. Svědectví pana Lecoqua je ovšem navýsost zajímavé tím, že zde pamětník uvádí Haškovo sdělení o zběhnutí z Rudé armády a kvapném útěku z Ruska, kde mu hořelo za patama. Vzhledem k tomu, jaký život Hašek v republice žil a jak se snažil adaptovat do jejích poměrů, svědectví uvěřitelnější než oficielní pražská verze o Haškově agentu komunistické internacionály a hrdinovi válečných střetnutí občanské války.

kovi zůstal jen geniální spisovatel, jeden z mála těch světových autorů, které máme, vytvářející svým dílem legendu o sobě samém a obhajobu sebe samého. Hlavně před sebou samým. (Podobně si koneckonců počíná později Hemingway, byť v jiné rovině, ale jako v případě Hemingwayově, i u Jaroslava Haška je takováto **zpráva o pověsti** až příliš rozdílná od nelicenované pravdy autora skutečného živobyť.)

Existuje ještě jedno dědictví, věru že nechtěné, zůstavené po Jaroslavu Haškovi. Zůstalo nám jako nechtěné dědictví a pohříchu jsme si na ně už zvykli. Zůstalo nám, protože mu přála doba a protože vyhovuje lidské slabosti a pohodlnosti. Totiž filosofie zvaná švejkovská. Filosofie lstivých otroků (ale otroků!), anebo všedních chytráků. Handlířství s morálkou, k němuž se uchyluje, či je uchylováno, na čtrnáct miliónů epigonů. Čtrnáct miliónů, k naší hanbě velice aušusových Švejků, nedokonalých náhražek snažících se o cosi, co odrostlo už dávno své době i svému času. Čtrnáct miliónů lidských bytostí zapomínajících na to, že Švejk přežívá, **aniž se kompromitoval**, že jeho vůdčím motivem je právě snaha přežít a nekompromitovat se, a že je jen těžko říci, který z těchto motivů je primární. Věc, která se epigonům už vůbec nedaří, je právě nekompromitovat se.

Tisíckrát a jednou se ovšem kompromitoval i sám Hašek, a proto to posléze dělá metodou: Hle, jsemť někdo jiný, než za koho mne máte... I tady ho však doběhne sám Osud. 3. ledna 1923 Haškův pokus o literární a lidskou regeneraci končí. Seberehabilitace nedošla závěru, Švejk se nedostal tam, kde měl původně končit a kam se dostal jeho duchovní otec. K bitvě u Zborova.

Bolševictví? Program? Revoluce? Jen další výstřednost. Trpěl za ni po návratu z Ruska, trpí za ni nepřímý dodnes. Vydává-li ho oficiální kritika za komunistu, a dokonce za **rudého rozvědčíka** v buržoasním Československu.

Haška nesli v Lipnici ke hrobu členové Sokola a na zakončení jeho pohřbu hrála hudba obě části československé státní hymny.

Doposud pravděpodobně nejdůkladněji se Haškem i Švejkem a jejich vzájemnou vazbou zabýval Sir Cecil Parott, jehož převod Švejka do angličtiny je i ve svém paperbackovém vydání doplněn takovým množstvím materiálu o autorovi a jeho době, že to nepamatuje žádné z vydání českých. Byl to také Sir Cecil Parott, kdo poprvé položil rovnítko mezi Švejka a jeho autora, jenž bývával dříve spíše ztotožňován s postavou jednoročního dobrovolníka Marka.

Partajní a aparátčická propaganda pak se značným zalíbením dává najevo, že Hašek byl komisařem Rudé armády. Zjevně to má budit postromantické představy o Rudé armádě a potažmo také o zemi, odkud k nám dotyčná armáda posléze připochodovala. Táž aparátčická "věda" si však dává zatracený pozor, aby Haškův pobyt v Rudé armádě nekonkretisovala, či aby se aspoň

neodvolala na literární žeň této autorovy výstřednosti. Tak jako i při jiných, a nejen literárních, příležitostech, i zde jest marxleninským asiatismem stav absolutního nekonkrétna.

Ano, Hašek byl komisařem Rudé armády, když zběhl z Legií a když zběhl i z jednotky České rudé armády. To je pravda. Stejná pravda je i to, že bojoval u Zborova a byl vyznamenán medailí Řádu sv. Jiří právě za účast na této bitvě. Byl to zřejmě právě také Zborov, který s Haškem dělá to, co udělal se sebevdomím celého českého a slovenského (tehdy ještě československého) národa. Povznesl je přes staletí ponižování. (Brzy bychom něco podobného zase potřebovali.) V legionářském tisku existuje i literární záznam bitvy, jehož autorem je právě J. Hašek.

Buďme však důslední. Stejná pravda je také to, že shodný Jaroslav Hašek byl po bojích u Sokalu, kterých se zúčastnil jako řadový pěšák armády rakouské, navržen na velkou stříbrnou medaili a povýšení na svobodníka. Mimochodem mu tato "statečnost před nepřítelem" má přinést i prominutí tříletého trestu žaláře (k odpykání po válce), který si vysloužil předcházejícím zběhnutím z vojska rakouského. Jenže c.k. infanterista Hašek nevyčkává, až mu administrativa vojenské byrokracie přinese ovoce hrdinství v poli (ve Švejkovi ostatně toto povyšování a vyznamenání bagatelisuje). 24.zář 1915 se Hašek dává zajmout Rusy u Chorupan.

Hašek má za sebou anarchistickou minulost. Opouští anarchisty stejně převrapivě a náhle jako všechno v životě. Prý na domluvu policejního úředníka, který vyšetřuje. Hašek má za sebou i minulost tuláckou a minulost zkrachovalé existence i minulost existence, která se teprve chystá do života, jakou nemá žádný z dalších anarchistů. Má za sebou z Čech i minulost novinářskou. Hašek novinář býval vždy oposičnickem, posměváčkem pilně zesměšňujícím jakoukoli českou politickou reprezentaci. Jako Čechovi v Rakousku-Uhersku mu nevyhovuje internacionální charakter sociální demokracie, vidí v něm, a právem, ohrožení národních zájmů svého národa obklopeného nečeským prostředím. U zbylé části politické reprezentace pak, můžeme-li soudit z toho, co o nich napsal, nedostatek sociálního cítění a zdůrazňování lojality k Rakousku. Skutečnost, že se dožebraávají práva, namísto aby o něj bojovali.

S tím vším přichází Hašek do Ruska. Je rok 1915 a jediný, kdo usiluje nikoli o státoprávní uspořádání v rámci monarchie, ale o její rozbití, je profesor T. G. Masaryk. Nejprve se opírá o skupinky českých usedlíků v cizině. Z toho nejdříve o tak zvané ruské kolonisty. (Podle sčítání lidu z roku 1911 v Rusku tehdy 122.000 rodin.) O usedlé české muzikanty, zedníky, pivovarníky a saské cvičitele.

Mezi podzimkem 1915 a dubnem 1916 tráví válečný zajatec Hašek svůj čas v zajateckém lágru. Také ve smutně proslulém táboře v Dárnici u Kyjeva. (Místo ne právě příjemné, úmrtnost značná.)

Od dubna do července 1916 je Jaroslav Hašek nejprve řadovým vojákem 1. čs. dobrovolnického pluku Mistra Jana Husi. Jeho služební záznam je bez poskvrnky. Proto může odejít po ukončení základního výcviku od jednotky pracovat do redakce kyjevského českého časopisu *Čechoslovan*. Budoucí komisař Rudé armády a bývalý anarchista a bohém v této době nejen nepije, ale přímo hlásá asketismus a sebeobětování. Tentokrát si opravdu počíná, vzhledem ke své pověsti v kterýkoliv jiný čas svého žití, *jako někdo jiný*. Zdá se, že s pražským prostředím a pražskou bohémou nechává za sebou Jaroslav i svou minulost nezodpovědného hocha. Přemýšlí prý o přestupu k pravoslaví – podle jiných zpráv prý dokonce tento přestup už uskutečnil. Skutečnost, že žádá o ruské poddanství, kterou pravoslaví doporučovalo, se zdá hovořit pro.

Zahraniční akci vede sice Masaryk, ale do Ruska dorazí další rakouský poslanec, Dürich. Masaryk se stále více orientuje na západní demokracie, Dürich a Svaz českých spolků na Rusi na slavjanofilství předhavlíčkovské éry. Toto píše Jaroslav Hašek do *Čechoslovana* dne 27. listopadu 1916, ani ne tři měsíce před ruskou únorovou revolucí:

"... my nechceme na českém trůně Habsburka. Proto jsme vyzdvihli revoluci, abychom povalili habsburskou dynastii a na český trůn povolali člena slovanského rodu, velkého rodu Romanovců."

Jak vzdálen musil být pokus o ruského poddaného věcem tehdejšího Ruska. Jak výmluvnou řečí o jeho poddajné přizpůsobivosti, která překrývá ukrytý talent, je používání rusismů v jeho tehdejších článcích.

V Kyjevě píše Hašek ale nejen novinové články. Také povídky, humoresky, jak se jim tehdy říkalo, a také svého *Švejka v zajetí*. Část, ke které už nebylo dáno autorovi dojít při práci na *Osudech dobrého vojáka Švejka za světové války*. Také tento Švejk je sice ještě groteskní postava jako jeho poválečný jmenovec, dorůstá také od prostinkého idiota k uvědomělému muži, ale nestaví švejkjádu jako cíl nýbrž jako prostředek. Tento Švejk posléze zastřelí svého nadřízeného kadeta – zřejmý předobraz nikoli Bieglera, ale spíše pozdějšího poručíka Duba, a přeběhne k Rusům, aby se šel přihlásit do českého vojska.

Legie sice už přerostla z původní České družiny tvořené z ruských Čechů a Slováků ve vojsko, do něhož mohou vstoupit i váleční zajatci hlásící se k československé myšlence, ale tato část (zajatci) je jednak ještě nepatrná, jednak nemá ve vedení vojska svou politickou reprezentaci. Hašek, legionář a redaktor *Čechoslovana*, tříská do opatrnictví, které sice nesouhlasí s Rakouskem, ale bojí se angažovat do akce proti rakušáctví a za český stát.

Literárně je i zde povídkář, a tedy spisovatel nad novinářem. Rétorický pathos, který v předválečných letech tolik zesměšňoval, je teď i jeho slohem. Program, který mají ruští krajané (konservativnější než jejich ruské okolí, pah, známe přece emigraci, ne?), je neméně rétorický. Vybudovat armádu, velikou armádu. S touto armádou prorazit rakousko-německou frontu a vtrhnout do Rakousko-Uherska. Dobýt a zapálit Vídeň a zbořit císařský Schönbrunn. Hašek, kdysi v Čechách proslavený bohem a opilec, vychutnává mezi krajany v Rusku postavení uznaného inteligenta a vzdělance. Zdá se, že zde je, poprvé a naposledy v životě, ukojeno jeho ego do bezvýhradnosti. Zároveň je ovšem spisovatel v zemi, s jejímiž kořeny není srostlý. Legie už mají sice možnosti verbovat další dobrovolníky mezi zajatci (i bez přestupu k pravoslaví a bez ruského občanství), ale z kádrů 300.000 českých a slovenských zajatců je posléze v Rusku, a to ještě i po roce 1918, armáda o počtu 92.000 mužů.

Hašek se bije o tuto armádu, bije se také o to, aby uprchl svému pražskému stínu. Bije se o své uznané postavení vzdělance? Je-li Hašek výstředkem egoismu ad absurdum, v době, kdy je redaktorem *Čechoslovana*, nezná mezi jeho altruismus. Bije do sociálně demokratické levice, která se formuje odděleně od českého centra v Kyjevě. Bije nejen do její české odnože, ale i do její ruské hlavy. Bije do bolševiků, *agentů německého císaře, do proroků rozvratu*. Viní je z nevlástenectví a z organisování rozvratu fronty, který má přivést Rusko k pádu a bolševiky k moci (vyšlo jim to). To vše mezi červencem a říjnem 1917.

Situace legionářů nevypadá nijak růžově. Rusko se jim rozpadá před očima. Ruská armáda, jejíž byli částí, se rozchází domů. S carstvím padla i myšlenka Ruska, padla disciplína. Ruský vojáček spěchá domů, kde se bude rozdávat půda. Úsilí o rozbití jakési Austrie mu nic neříká. Hašek, stejně jako Masaryk, však ví, že osud českého státu je odvislý od konce války, ze které by nevyšlo Rakousko na straně vítězů.

Na jaře 1917 se do Ruska chystá Masaryk. A vedení československého odboje v Rusku se diferencuje. Původní konservativní vedení se s přílivem zajatců do armády ocitá, nerepresentativní organizací. Po pádu carismu v únoru 1917 visí celý jeho program ve vzduchu. Spolu s ním zůstává viset ve vzduchu i Jaroslav Hašek. Dobrovolníci mezitím vytvořili v Rusku Odbočku čs. národní rady, která se pouští do práce jako skutečný politický orgán hnutí vedeného T. G. Masarykem. Jaroslav Hašek zůstává věrný Svazu, napíše dokonce do *Čechoslovana* několik článků proti odbočce. Po uveřejnění fejetonu *Klub českých Pickwickovců* nikoli v *Čechoslovanu*, ale v obskurním anarchisticko-komunistickém plátku *Revoluce*, toho mají legionáři právě dost. Do redakce *Čechoslovana* se dostaví delegace vedená kapitánem Gajdou. Vynutí si ses-

zení Jaroslava Haška z redakce a odeslání zpět k jednotce. Legionáři jsou revoluční vojsko a neuznávají konstituční formy.

Hašek se nemusí jejich rozhodnutí podrobit. Není autority, která by ho mohla udržet v českém vojsku. Přesto se podrobuje. Dokonce stojí i před čestným soudem svých druhů a podrobuje se jeho rozhodnutí. V rozpadajícím se Rusku stmeluje legionáře cizince, nikoli usedlíky – jediné fanatický duch a víra v konečné poslání. V dané situaci nemohou hodnotit Haškovu, navíc osobně podmíněnou, věrnost původnímu spolkovému vedení jako věrnost.

Tady dochází k prapůvodní Haškově roztržce s legiemi. Půl roku před bolševickou revolucí. Tady nadchází onen okamžik roku 1918, kdy Hašek legie opouští, či kdy ho legie definitivně odmítají. Zatím není v Rusku nikoho, kdo by ho uznal a ke komu by se mohl přidat. Vše je jen neznámé a cizí.

Čestný soud s Jaroslavem Haškem se schází 17. května 1917. Týž den přijíždí do Ruska T. G. Masaryk. Muž, kterého Hašek zatím bezvýhradně uznává. Podrobuje se rozhodnutí česného soudu, sám koncipuje omluvu vedení, podepisuje ji a dává k veřejné publikaci. Jistě byl ponížen, jistě se i ponížil, aby ukončil trapnost své situace. Odchází k pluku napravit své poklesky jako prostý voják. S plukem odchází do posic u vesnice Cecová blíže Zborova. Prozatímní Kerenského vláda se ještě jednou pokusí zastavit zkázu. Dochází k proslulé bitvě u Zborova. Hašek v ní získává medaili Řádu sv. Jiří.

Krátký a ohromující úspěch československých jednotek však nemůže zachránit situaci Ruska. Věc legionářů je zoufalá. Tehdy kapitán Josef Jiří Švec se pouští do organizace malých teroristických skupin, které po pádu Rusi budou pronikat do Rakouska a vést guerilové akce doma. Organizovat atentáty, ničit železnice. Zničení Rakouska je dosud jen ten jediný cíl, k němuž se upnul a pracuje Masaryk, i J. J. Švec, i Jaroslav Hašek. Ale ani tento cíl už nepoutá Jaroslava Haška k vedení odbočky Čs. národní rady v Rusku týmž poutem jako kdysi k původnímu Svazu. Odbočka je pro něj parvenu, on je pro ně člověk, který ohrozil jednotu vojska i společného cíle.

Ve snaze zajistit legiím nějaký právní statut prohlašuje Masaryk legie za součást francouzské armády. Ohlašuje se a připravuje přesun armády do Francie. První to napadá, tak jako všechno, vedení českých sociálních demokratů – nevojáků. Pracují s agitací, která nemá daleko k předhavlíčkovskému slavjanofilství. Říjnová revoluce zničila pokus o uvedení Ruska do rodiny konstitučních národů. Ukrajina se prohlašuje za samostatnou a žádá o německou podporu, dochází k bojům u Bachmače, legie spořádaně ustupují na východ. Těsně před pádem Kyjeva horuje Hašek pro obranu města za každou cenu. Odbočka Haška ponížila, čestný soud ho přinutil, aby pokálel svou vlastní ješitnost. Tehdy ovšem nebylo ještě ke komu se v Rusku přidat. Na jaře 1918 je situace už jiná. 27. března 1918 přináší levicově sociálně demokratic-

ký Průkopník článek Jaroslava Haška. Napadá své staré nepřátele, odbočku. Pokud jde o Haška, zřejmě už zapomněl na své staré spory se sociálně demokratickou levicí. Tentokrát je odbočka napadena pro změnu zleva. Muna a Hais (poslední posléze skončil ve stanici RFE v Mnichově) sice otisknou Haškův pamflet, ale redakce jede už v duchu nových časů pod heslem *důvěřuj, avšak prověřuj*. Otisknou sice Haškův článek, ale zároveň mu nedovolí pracovat v redakci. Je vyslán mezi legionáře organisovat Českou rudou armádu. Ale v těchto chvílích je mezi Haškem a revoluční československou armádou už jen neporozumění. Z bezmála statisícového sboru se komunistům podaří zorganizovat jen dvousetčlenný oddíl českých rudoarmejců.

14. dubna oznamuje Hašek zvláštním dopisem, že vystupuje z legie. Už řadu měsíců, od ústupu z Kyjeva, v legiích stejně nebyl. Je to pozdní gesto. Hašek byl geniální spisovatel, byl také ješitný pozér. Píše ještě veřejný dopis T. G. Masarykovi, v němž ho zapřísahá, aby se postavil do čela českých rudoarmejců. Autorita Masaryka u legionářů je tak veliká, že bolševičtí agitátoři dokonce agitují pro vstup do RA a operují přitom tvrzením, že jednájí z jeho rozkazu (!).

Jenže soudruzi z českého bolševického hnutí Haška na hrud' zvláště nepřivíno. Alois Muna ho považuje za člověka poskvrněného a *případ Hašek* se má řešit, jakmile to situace dovolí, před nějakým výborem. Hašek ještě píše legionářům několik provokačních textů. Teď už je nepřítel. Dochází ke střetnutí mezi Rudou armádou a legiemi, tragikomicky proti vůli vedení odbočky, která se dokonce snaží o zachování míru i po vypuknutí nepřátelství na Volze a nepřipouští zasazení československých jednotek na Dálném východě do bojů. Po více jak dva měsíce!

Situace je navíc komplikovaná tím, že rudé jednotky, na něž legionáři narážejí, jsou složeny pohříchu z bývalých maďarských a německých zajatců. Československá armáda, která už na více jak 90% pro cestu do Francie odzbrojila, se pouští do zoufalého boje. Stmelena myšlenkou a opuštěností v cizím a nepřátelském prostředí rozbíjí obklíčení a posléze vytváří frontu od Volhy až k Vladivostoku. Kdesi mezi rozbitými a rozbíjenými rudými jednotkami je i oddíl českých rudoarmejců a Jaroslav Hašek. Když ho městský sovět v Samaře vyzývá, aby šel jako parlamentář vstříc československým jednotkám, odmítá. V panice se převléká do ženských šatů, pak se vzpomíná a odchází s českou jednotkou na nádraží, ale ani prostředí českých soudruhů mu zřejmě nedává dost velkou šanci přežít, i pro ně je ostatně poskvrněný. Prchá tedy do stepi a opět používá přestrojení. Mezi Haškem a legiemi je nepřátelství na život a na smrt. Čeští rudoarmejci jsou (právem) pro legionáře zrádci. Pracovali jako rozvědky mezi legionáři, nejednou použili své jazykové erudice proti legiím. V bojích u Marinovky volali do zákopů na legionáře: "Bratři, nestřílejte"

te, jdeme vám na pomoc!" A když bratři přestali střílet, zasypali je ručními granáty. Pokud byli legionáři zajati, dopouštěli se na nich násilností: v Nižném Udinku bylo 18 zajatých legionářů vykleštěno a pak ubito bodáky.

Také Hašek se cítí vinen. Také Hašek je vinen, aspoň v očích legionářů. Od počátku června až do září 1918 se Hašek skrývá. Legie bojují až do vyčerpání všech sil. A stahují se se ctí.

V září je už Hašek komisařem města Bugulmy.

Neexistuje žádné přímé svědectví o tom, jakým komisařem Hašek v Bugulmě byl. Jeho literární práci a jeho literární obhajobu nelze považovat za svědectví, či aspoň nikoli za hodnověrné svědectví. Občanská válka vypadá pravděpodobněji spíše podle líčení Babelova než Haškova. Podle svědectví jeho ruské ženy Alexandry Lvové (Hašek se ovšem nikdy v Čechách nerozvedl) se sice Hašek **musil** účastnit odvetných opatření, ale nikdy při nich prý nevystřelil.

Také tentokrát Hašek nepije. Podruhé v životě. Za alkoholismus je u Trockého trest smrti zastřelením. Stejným způsobem se ostatně likvidují také hlavní choroby. Typické ovšem je, že čeští komunisté, kteří po neúspěchu České rudé armády opět pracují v Moskvě, podávají ze svých úřadoven hlášení o Jaroslavu Haškovi. Podávají na něho negativní posudek. Haškova posice u 5. sibiřské armády je ale mezitím natolik pevná, že ji už nemohou ohrozit.

Politický komisař Páté armády Hašek je opět spokojený muž. Opět má pověst, a právem uznanou pověst, uznané kapacity, uznaného inteligenta. Vydává pro potřeby armády německý, český, maďarský a ruský časopis. Všechny tyto jazyky Hašek ovládal. Pořádá masová shromáždění, na kterých je hlavním řečníkem i organizátorem. Roste sám před sebou. Muž, jemuž psal před pádem Samary prosebný dopis, je pro něj teď *lýdrem československé kontry*. (Povšimněte si *lýdra*, podobně jako *mítíng*, anebo *nanesení* revoluce. Neměli jsme tyhle anglicko-ruské bratříčky v češtině více jak padesát let, přišli teprve s neostalinismem po roce 1968, tak jako byl týmž prostředím ovlivněn Hašek v roce 1919.)

Pak je veliké prázdno.

Podle oficiálního tvrzení je Hašek vybrán k ilegální práci v Československu. Agenti byli do Československa vysíláni, v případě Haškově se však spíše podobá pravdě, že skončilo destrukční období ruské revoluce a pro Haška už tam nebylo místo. Centrální výbor v Moskvě ho několikrát povolává do Moskvy. Hašek ví, že v Moskvě je Muna a ostatní čeští komunisté, a proto se tam nehrne. Zůstává na Sibiři, kde má své zázemí, kde je tím největším kohoutem na smetišti. Kdesi v Irkutsku píše knížku *Švejka v zemi bolševiků*. Má dokonce vycházet na pokračování v jakémsi rudoarmejském časopise. Nezachovala se, nezachoval se ani časopis. Stalinismus a jeho

nutkání přetvářet nejen přírodu, ale i historii, může za to, že se nezachovala nejen tato knížka, ale ani jeho publicistické práce pro Rudou armádu. Zachoval se jen jakýsi zlomek jeho projevu k vojákům R. A. Hartusí tam proti odvěké české drzosti.

V Čechách se podle leninského vzoru radikalizuje sociálně demokratická levice a vytváří si své vlastní orgány. Zřejmě se schyluje k bitvě o osud státu. Demokratické Československo přijímá uprchlíky ze sousedního Maďarska, kde byla právě poražena bolševická revoluce. Maďarští rudoarmejci se chovají jako Hašek přijatý pod střechu. Organizuji se do boje proti demokracii, proti Republice.

V létě roku 1920 píše ještě Hašek domů, že nepomýšlí na návrat. Podle oficiální verze je do Československa vyslán. Bývalý komisař 5. armády je k tomu skvěle vybaven. Dostane na cestu 3.000 tehdejších velice inflačních německých marek (!) a jede do země, podle jejíchž zákonů je vinen zločinem bigamie, doprovázen svou druhou ženou, ačkoli v Čechách dosud žije jeho manželka i syn.

Na jeho přihlašovacím lístku v Moskvě, kterou projížděl, prý stojí napsáno: *Prostřednictvím Kominterny do Kladna*. V rejstříku školících se agitátorů Kominterny však není zapsán. Měl-li kdy působit na Kladně, dnes těžko říci. Na Kladně vznikl v prosinci 1920 pokus o jakousi *Republiku rad* vedený Aloisem Munou (vyloučen z KSČ v roce 1927). S Munou se Hašek rád neměl, byl to přece člověk, který ho pokládal za člověka poskvrněného. 19. prosince 1920 dojel Hašek do Prahy. Nikdy se nepokusil dostat se do Kladna. Nikdy se tam také už nedostal.

Měl-li v Československu jakés "revoluční poslání", tedy se mu rozhodně zpronevěřil. Můžeme však spíše usoudit, že o něm hovořil právě jen v Rusku, než se mu, politickému komisaři 5. armády, podařilo vypadnout z tuhnoucí atmosféry režimu.

Nikdy nenavázal spojení ani s československými komunisty. Své první ženě se pak přiznal, že z Ruska uprchl. Kde je pravda?

Republika ho amnestovala, našel se dokonce způsob, jak učinit netrestnou i bigamii, na kterou se Masarykova amnestie nevztahovala. Ale věci i lidé se změnili. Nepřijalo ho bývalé bohémské prostředí. Nepřijali ho ani bývalí anarchisté. Píše dopis své bývalé choti, považuje svůj další sňatek za nedorozumění a svěřuje se jí, že z Ruska uprchl ze strachu před bolševiky. A pije, pije a pije. Pije tak, jako by si chtěl nahradit celou tu dlouhou abstinenci. Tu dobrovolnou, které se podroboval v legiích, i tu podmíněnou trestem smrti za alkoholismus v Rudé armádě.

Roku 1921 také píše a vydává Bugulmu. Úspěch je ohromující. S. K. Neumann prohlašuje autora za zrádce revoluce. S. K. Neumann ovšem tu revolu-

ci na rozdíl od Haška nezažil. Hašek píše ještě také knížku *Švejk v zemi bolševiků*. Pouští se do *Osudů dobrého vojáka Švejka*. Publikuje *Osudy* nejprve sám se společníkem Frantou Sauerem. Nechce dát nakladatelům vydělat. Spolupracuje také s Arthurem Longenem a s červenou sedmou. Všecky tyto spolupráce končí neúspěchem a vzájemnou trvalou neshodou. Hašek posléze odjíždí na Lipnici, o které mu vypráví malíř Panuška. V Praze nechává svou ruskou, česky nemluvící ženu bez prostředků, a také bez nejmenší zprávy o sobě.

Na Lipnici je naposledy uznaným inteligentem. *Švejk* a ostatní *humoresky* jsou obchodně úspěšné a Hašek vydělává. Bohém se usazuje, povolává k sobě "svou Rusku". Kupuje a přestavuje dům, dělá dalekosáhlé plány, pracuje na tom, aby dokázal, že je někdo jiný. Koná satrapovské kousky vesnického křupana – ale také pomáhá potřebnějším. Portrét, který na Lipnici namaloval jeho přítel Panuška, však už ukazuje jen starého a zjevně nezdravého muže, unaveného muže. Unavenou a oteklou tvář. Sen o tom, kterak se stát z uznávaného občana Lipnice uznávaným občanem Republiky, končí 3. ledna 1923.

Švejk už nebyl Haškem dopsán až k bitvě u Zborova. Nikdy snad také nevyšel se svými částmi *V zajetí* a *U bolševiků* (nezaměňovat se ztracenou prací *V zemi bolševiků*). *Švejk* tak zůstal jen lstivým otrokem, lidový, mazaným prošťáčkem, geniálním idiotem. Masky, za které se vždy schovával i jeho autor, když si nevěděl rady se životem a sám se sebou. Vždy, když míra odpovědnosti za činy páchané jeho nevyváženým egoismem byla příliš veliká.

Je mrtev více jak padesát let. Spolu s ním je mrtva i jeho netrpělivost, jeho touha po uznání, po bohatství. Jsou mrtvy i jeho politické naivity. Pokus přivlastnit si Haška jako komunistu neobstojí, je-li podroben zkoumání i jen opravdu částečnému.

Jaroslav Hašek byl spisovatel. Byl spisovatel natolik geniální, že si dokonce dovoloval a mohl dovolovat přenést se přes běžná úskalí spisovatelského řemesla. Své rukopisy po sobě nikdy nečetl a neopravoval. Vybočoval z měřítek talentů, literárních vzorů i morálky své doby. Hipíři ani dadaisté se za jeho časů v Čechách nevedli. Porušoval normy uznávané ostatními lidmi jako normy k životu nezbytné a pykal za to. Jeho bouřliváctví nebylo ani tak výsledkem nějaké morální polohy jako následkem tékové nesoustavnosti.

Ale nejsme tu od toho, abychom nad Jaroslavem Haškem vynášeli odsudek.

Národní umělec generál František Langer vzpomíná na Haška ve své memoárové knize *Byli a bylo*. Setkali se spolu v den, kdy se Hašek v roce 1920 vrátil do Prahy, v kavárně Union. Vrchní posadil Haška kdesi stranou do neve-

řejné části podniku. "Rudý rozvědčák" představil s velkou dávkou pýchy Langrovi svou manželku jako "rodem kněžnu Lvovou". Potom už měl jenom jednu otázku, zda nebude jako desertér z legie doma trestán.

Já jsem byl zase zvědavý, jak to, že se vrátil domů, proč opustil svou ohromnou vojenskou kariéru v Rudé armádě, a vůbec co dělal ta léta – odpověd' jsem však dostal kusou a rozpačitou, hlavně že mu návrat dělal dost potíží, ale neříkal proč nebo z čí strany.

Jaroslav Hašek, zmatený a živočišný člověk pohrdal lidmi a lidé pohrdali jím. Jaká je pravda ukrytá za jeho pobytem v Bugulmě a jeho životní epizodou vojákování v Rudé armádě, se už asi nikdy nedozvíme. Že to bude v každém případě pravda nezapadající do rachotných oslav bolševismu a jiných rádoby revolučních předvojů lidstva, je evidentní. Proto také vychází *Bugulma* v Kanadě, a nikoli v Praze.

Jaroslav Hašek je mrtev. V poznání jeho životního odkazu by mělo být výrazně zapsáno, že Švejks měl končit bitvou u Zborova. Že se měl stát tím, co marně usiloval být jeho autor. Že švejkiáda byla míněna pouze jako prostředek v boji za něco a proti něčemu, nikoli jako teorie přežití pokud možno pohodlného.

HAŠEK, REKLAMA A MARKETING

Michal Brzák

V říjnu 2003 jsem byl pozván na seminář „Jaroslav Hašek – komunistický autor nebo světový spisovatel“. Osobně mám již léta sám pro sebe otázku světovosti osoby i díla Jaroslava Haška vyřešenu. Kdo světovost nevidí nebo nechce vidět, tomu nepomůže ani 100+1 konference. (Viz ve Švejkovi: „Vy budete pucovat ne jeden, ale sto hajzlů!) Nerad bych se pouštěl do srovnávání s díly jako jsou Oblomov, Hlava XXII či Don Quijote de la Mancha, to lépe dokáží jiní specialisté na dílo Mistrovo. Ani s dočasnou politickou orientací spisovatele nemám problém. Moje badatelské úsilí se vždy orientovalo do nepřilíš prozkoumaných a zhodnocených Mistrových aktivit. Kdo některé mé sondy do Haškovy tvorby slyšel, ví, že mne fascinují životní etapy spisovatele, kdy byl vášnivým fotbalovým fanouškem, momenty, které objasňují jeho vztah k manuální práci, literární spolupráce se širem A.C.Doylem a vůbec do oblastí, kterých si oficiální literární kritika nevšimla, či jim věnovala pouze několik povrchních postřehů. Téma, které jsem se rozhodl na tomto fóru přednést, jsem nakonec zvolil tak, aby v něm byla i ta část „světovosti“, která byla v podtitulku symposia. Seznámím vás s předpokladem, kam by se ubíral vývoj světového marketingu a reklamní textové tvorby, kdyby se této problematice Jaroslav Hašek vážněji věnoval. Kapacity v oblasti marketingu mi snad prominou zjednodušený výklad tohoto pojmu jako souboru úkonů a činností, vedoucích k optimalizaci prodeje výrobků, skupiny výrobků či služeb. V této zjednodušené definici taktéž k marketingu řadím reklamu jako takovou.

Pokusím se Vás přesvědčit, že při troše dobré vůle a soustavnějšímu věnování se otázkám marketingu mohl Hašek dosáhnout pozoruhodných úspěchů. „**Karborundum brousek, za korunu kousek!**“ či „**Farářova hořčice chutná ze všech nejvíce!**“, toť perly textové reklamní tvorby začátku 20. století. Kdo byli autoři těchto vykřičníků na reklamních kampaních obou firem? Pokud bychom opravdu důsledně pátrali a vypátrali, patrně bychom byli rozpačití z poznání, že nám jména autorů nic neřekají. Bezpochyby i Jaroslav Hašek byl vyzýván k tomu, aby čas od času nějaký reklamní text vytvořil. Jako doklad nechť nám poslouží humoreska „O vhodných názvech“ (*Tribuna*, 19.4.1291), která mimoděk (nebo schválně?) osvětluje Haškův vztah k této činnosti. Tato práce dokazuje, že jeho vztah k reklamní textové tvorbě byl vlažný a že si profesionálů v tomto oboru příliš nevážil. Proto nechal sebe, jako hlavního protagonistu povídky, vymýšlet originální názvy nových výrobků: „**Výbavo-peří**“ (což měl být název pro peří, vhodného pro vybavy budoucích nevěst), „**Sudolež**“ (100 hektolitrové sudy na výrobu ležáků), „**Dětivoz**“ (universální dětský kočárek) či „**Třídílná skládací matrace**“ (patentní skládací matrace

třídílná). Snad jen název pro produkt nového plzeňského pivovaru nenechal v této práci Haška klidným. Nechává vymyslet geniální název, který naprosto převyšuje doposud navrhované „**Prapivo**“ nebo „**Plzenecké**“. Převratný nápad nového názvu však nechává Hašek na konci povídky hlavního hrdinu zapomenout. Stejně tak se vznáší silná ironie Haškova nad drogistickým sluhou Ferdinandem (v *Osudech dobrého vojáka Švejka*), který za příručího Tauchena, kterého pro jistotu nenapadlo vůbec nic, tvoří reklamní báseň na koření pro kravičky pod patronací svatého Pelegrina takto:

**Kráva, tele, každý vůl
Potřebuje jako sůl
Kokoškovo koření
Jež ho zbaví trápení.**

**Vymyslel to Pelegrinus svatý
Jeden balík za dva zlatý....
atd...**

Básnička nutí ke smíchu, ale zároveň vyzývá k zamyšlení. Dovedl-li Hašek takto elegantně reklamní text shodit, jak by tento vypadal, kdyby s ním Hašek pracoval vážně?!

V podobném duchu se odvíjí práce s reklamním textem ke jmeninám ve speditérském slohu, kterým měl formou blahopřání, podaném v inzerátu, omráčit současně i budoucí zákazníky speditér Kobkán. Toto je popsáno v povídce „Vyhubení praktikantů speditérské firmy Kobkán“ (*Tribuna*, 27.3.1921). Povídka končí smrtí všech, kteří byli k napsání oslavného textu vyzváni. Pro ilustraci uvádím příklady textů, které donutily autory k sebevraždám:

„Necht’ obchod vzkvétá v radosti a nepoznáte žalostí. Necht’ blaženě Vám život plyne jako potok tichý. Pán Vám dej dlouhé žití. V každém podnikání mějtež zdar. Nemoci ať přijdou v zmar. Zvýšení speditérských poplatků ať je na obzoru, to Vám přeje v celém sboru známí, přátelé, personál.“ Autor skvostného textu, praktikant Pecháček, utopil se ve zdymadle u Klecan.

„Naše vroucí přání je, přát Vám nejupřímnější blahopřání, přejíce Vám přání, které Vám přeje přátelé, známí, personál.“ Praktikant Klofanda, oběšen v Hodkovičském lese.

„Kobkán, speditér, jmeniny, srdečná gratulace, známí, přátelé, personál.“ Autor tohoto textu, praktikant Havlík, probodl se kapesním nožem na záchodku Represenlačního domu...

Takto nechává Hašek zahynout celkem pět praktikantů. Šestý končí v blázinci, kde po zbytek života přepočítává své bývalé kolegy. Hašek, neměl-li marketing přímo v krvi, měl k němu značné vlohy. Jako doklad nechť poslouží několik útržkovitých příkladů. Jeho předmluva v knize „Tři muži se žralokem (1921) vlastně přímo obsahuje ceník jeho podpisů a věnování do této knihy. Např.

„Milému příteli	50,- Kč
„Drahému příteli věnuji	100,- Kč
apod.	

Švejek, který marně shání u několika drogistů **olej k poslednímu pomazání**, u šikovného obchodníka dostává k tomuto účelu **konopný olej č. 3**.

Marketingovou invencí srší série povídek o Ferdinandu Mestkovi, kterému jsem věnoval zevrubnou část ve svém starším příspěvku „Historie vola“. Zde jako jediný z mnoha, zato však do očí bijící marketingový zázrak zmíním ten, který Hašek popsal v povídce „Reelní podnik“ (*Tribuna*, 8.5.1921). Zde je konstatována a v praxi uskutečněna teze, že podnikatelsky je nejlepší lidem **neprodávat ani neukazovat NIC**, ale že je stačí seznat, něco jim slíbit a poté je beze slova vyhodit z temného stanu. No to je přece marketing, nad kterým musí v úžasu stát i dnešní odborníci z týmů AMWAY, T-Mobile či HERBALIFE!

Takových příkladů najdeme v Haškově životě a díle ještě mnoho. Vždyť i sama existence Strany mírného pokroku v mezích zákona byla v zásadě marketingovým tahem. Předvolební agitace strany přímo souvisela s konzumací piva a uzenin v lokále pana Zvěřiny. Tuto akci sice vymyslel Dr. Drobílek, ne Hašek, ale jak by asi vypadala tato strana bez Haška...

Závěrem mi dovoluete zmínit skutečnou reklamu, která proběhla při prvním vydání Osudů dobrého vojáka Švejka v březnu 1921. (Srovnáte-li data převážné většiny zde citovaných povídek, zjistíte, že v tomto období byl Hašek cit pro reklamu zvlášť vyhraněný.) Hašek při této příležitosti sestavil a nechal natisknout plakát, který byl zároveň inzerátem na zadní straně obálky prvního sešitu Švejka. Při tvorbě tohoto textu prý prohodil k Sauerovi: **„My jim ukážeme, jak se dělá reklama!“**

Inzerát měl následující znění:

**„První náklad v českém originálu
100.000 exemplářů
Kniha vychází současně
ve Francii, Anglii, Americe.
Vítězství české knihy v cizině!
Pro předplatitele snižená cena.
Vyhod'te ze svých knihoven Tarzána
v pralese a různé blbé překlady krváků
Revoluce v české literatuře!!“**

Při pomyšlení, že vše, co v tomto inzerátu Hašek napsal se velmi brzy splnilo, mrazí v zádech. Ba co víc, vítězství české knihy v cizině za několik měsíců! Švejk vyšel nejen ve Francii, Anglii a v Americe, ale i v ostatních světadílech. I těch 100.000 exemplářů jenom v Masarykově Československu trvalo jen několik týdnů. Takže jak že se jmenuje ten světový autor?!?

V jednom z minulých referátů jsme dostali k úvaze, byl-li Hašek vizionář, prognostik či cestovatel v čase? Já si dovolím prostřednictvím této kratičké studie prohlásit, že věnoval-li by se Hašek marketingu, byl by v tomto oboru stejně proslulý, jako je dnes literární tvůrce.

HAŠEK V CHORVATSKU

Sanja Miličević Armada

Když jsem dostala pozvání, abych se zúčastnila semináře o Haškovi, trochu mne překvapil název semináře: „Jaroslav Hašek – komunistický autor nebo světový spisovatel?“ Když jsem se, v Havlíčkově Brodě, dozvěděla, že ten název byl vybrán kvůli vztahu veřejnosti k Haškovi, moje překvapení bylo ještě větší. U nás, v Chorvatsku, Hašek je už dlouho považován za světového spisovatele a jeho „Osudy dobrého vojáka Švejka“ za jeden z nejlepších románů světové literatury. Do chorvatštiny byl román přeložen poprvé v roce 1929, a ještě před tím, v roce 1928, obyvatelé Záhřebu měli možnost podívat se na představení „Dobrý voják Švejk“, které vzniklo podle textu Broda a Reimanna. Haškův román byl potom do chorvatštiny přeložen ještě dvakrát: v roce 1953 a v roce 1996 (bibliografii překladu Haška do chorvatštiny uvádím na závěr).

I když je Hašek jako autor v Chorvatsku uznáván, dalo by se říci že je také trochu zanedbáván. Jeho román není zařazen do povinné četby ve škole a stává se, že lidé o Švejkovi moc slyšeli, ale nečetli ho. Pavao Pavličić, chorvatský spisovatel a profesor srovnávací literatury na Filozofické fakultě v Záhřebu, v předmluvě Švejkovi z roku 1996 napsal, že naši lidé se dělí do dvou skupin: na ty kteří Švejka nečetli a na ty kteří ho četli několikrát. Protože, jak myslí Pavličić, ten kdo tu knihu četl, vždy se k ní znovu vrací.

Koncem sedmdesátých let minulého století v chorvatských novinách vyšla řada článků o Haškově pobytu v Chorvatsku (Međimurje a Podravina). Novináři dokonce našli pamětníky, se kterými se Hašek na svých toulkách setkal.

Poslední událost týkající se Haška stala se na jaře roku 2003. Chorvatské národní divadlo (Hrvatsko narodno kazalište) v Rijece mělo premiéru „Osudů dobrého vojáka Švejka“, v dramtizaci a režii Stanislava Mošy, režiséra z Brna. Představení bylo velmi dobře přijato a kritiky psaly, že i když bylo napsáno v první polovině minulého století, dílo neztratilo nic na své aktuálnosti.

Překlady děl Jaroslava Haška do chorvatštiny:

Doživljaji dobrog vojaka Švejka za svjetskog rata (Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války),

Zagreb, Zaklada tiskare Narodnih novina, 1929.

4 svazky, které obsahují i Vaňkovo pokračování

ilustrace: Josef Lada

překlad: B.S. Vračarević

U Sovjetskoj Rusiji,
Zagreb, 1937
překlad: Boško Vračarević

Doživljaji dobrog vojaka Švejka za Svjetskog rata (Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války),
Zagreb, Zora, 1953.
2 svazky, které obsahují i Vaňkovo pokračování
ilustrace: Josef Lada
překlad: Ljudevit Jonke
další vydání: 1959, 1962, 1969.

Humoreske,
Zagreb, Kultura, 1954.
překlad: Zora Simić

Doživljaji pana Tenkrata (Trampoty pana Tenkráta),
Rijeka, "Otokar Keršovani", 1955.
překlad: Zora Simić

Komandant Bugulme (Velitelem města Bugulmy),
Zagreb, Naprijed, 1964.
překlad: Zora Simić

Razgovor s cenzorom: humoreske, satire, persiflaže, mistifikacije (Dekameron humoru a satiry, Moje zpověď, Májové výkřiky, Praha ve dne i v noci),
Zagreb, Znanje, 1981.
překlad: Geno Senečić

Povijest stranke umjerenog napretka u granicama zakona (Dějiny strany mírného pokroku v mezích zákona),
Zagreb, Globus, 1986.
překlad: Dagmar Ruljančić

Doživljaji dobrog vojnika Švejka za svjetskog rata (Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války),
Zagreb, Konzor, 1996.
3 svazky, bez Vaňkova pokračování
ilustrace: Josef Lada
překlad: Nada Gašić

Stanislav Moša: Doživljaji dobrog vojaka Švejka – dramatizace románu
J. Haška
Rijeka, Adamić, 2003.
překlad: Nada Gašić

V knize Sto najvećih romana svjetske književnosti (Sto největších románů
světové literatury),
Zagreb, Mladost, 1982
– českou literaturu zastupují Hašek, Čapek a Hrabal.

Osudy dobrého vojáka Švejka (podle textu Brod–Reimanna)
v Chorvatsku byly poprvé inscenovány v roce 1928, v Záhřebu,
v Chorvatském národním divadle (Hrvatsko narodno kazalište)
režisér: A. Binički

Poslední inscenace Švejka – na jaře 2003,
Hrvatsko narodno kazalište Rijeka
režisér: Stanislav Moša

VZTAH MISTRA JAROSLAVA HAŠKA K POLITICKÝM STRANÁM

Josef Círýn

Na semináři „Jaroslav Hašek komunistický autor nebo světový spisovatel“ jsem zastupoval s kolegou Brzákem jistou zájmovou neziskovou organizaci. Jde o „Okrašlovací spolek pohostinských místností“ spojený s účelově založenou dceřinnou nadací „Opice v tísní“. Jsme mj. nezávislí badatelé. Bádání zcela nezávislou formou umožňuje jednak zcela volnou volbu „o čem bádát“ a jednak i brát v úvahu jen ty výsledky bádání, které se nám právě hodí do krámu. Rád bych se zde zmínil několika slovy o vztahu Mistra Jaroslava Haška k politické reprezentaci, k politickým stranám. Nebudu sám předstírat nestrannost. Sám se pokládám za pravicového fundamentalistu a k červené či dokonce rudé barvě mám podobný vztah jako krocan, bejk či samec koljušky tříostné. Jelikož v této zemi si obyvatelstvo zajistilo vládu, na kterou mohou už teď oprávněně nadávat (a vydrží to nadlouho, i ve funkčním období vlád příštích), nahlédněmež do Mistrova díla z jeho úhlu pohledu na tehdejší politickou levičci. Je až zarážející, jak málo se změnila náplň a dnešním slovem i image politických subjektů levé orientace.

Jaroslav Hašek byl člověk se silným sociálním cítěním. Podotýkám, že sociální není totéž, co socialistický. Silné sociální cítění pak dle mého mínění dovedlo Haška až k přestupu do služeb rudého teroru v Rusku. Prostě naletěl. Kolikrát naletěl každý z nás? Nebyli jsme ovšem v situaci, kdy veřejné opuštění třebas rudých pozic bylo začasté (ne-li vždy!) následováno perzekucí, ovšem nikoli jen politickou. Jaroslav Hašek byl ovšem taky tvrdohlavý a jistě se nerad stával terčem útoků verbálních i ostřejších. O to hůře, že výčitky směřující k jeho službám rudým byly oprávněné. Kdo si sype rád na hlavu popel? Tvrdohlavý jedinec se může dostat i do pozice, že, místo aby obhájil sebe, hájí to, před čím s vypětím svých sil utekl. Odtud možná jeho Kainovo znamení bolševika. Tady však jde o fázi extrémní a alespoň pro mne těžko hodnotitelnou. On přes všechna zdání a přes svou impulsivnost nebyl Hašek povaha jednoduchá. Činy a události umíme do jisté míry zhodnotit, častěji však jen zdokumentovat. Pokud jde o motivaci, jsme jen v oblasti dohadů a skoro vždycky jsme v nebezpečí, že hodnocenému podsuneme motivace vlastní.

Je pozoruhodné, že i po návratu od velkého východního bratra Hašek bere v úvahu jen část levého, ale ovšem i pravého politického křídla. Z levice pak za Rakouska i za první republiky hodnotí a komentuje hlavně sociální demokraty a případně jejich frakce. Anarchistická epizoda (pokud lze anarchisty opravdu pokládat za krajní levičci, o čemž nejsem přesvědčen) zanechala jistě stopy v Haškově díle, jeho ztotožnění s myšlenkou totální anarchie ovšem

časem povážlivě vybledlo. Možná, že v Rusku přišel do kontaktu se stoupenci Baťka Machna a tváří v tvář s životní praxí zabilancoval – a vycouval. Co já vím...?

Dochovalo se ovšem hodnocení politických směrů z předválečného období v povídkách a črtech. Hašek si snad jako redaktor vybíral převážně ty zaměstnavatelské organizace, které nebyly úředně uznávány za zcela seriózní. Nenáviděné rakousko-uherské c. a k. ouřady ovšem za nejméně zavrženíhodné působišť označuje Právo lidu. Pracovat pro Sociální demokracii tedy v té době rozhodně nebylo na okamžité uvěznění. To, že ho ale Hašek v podobných souvislostech zmiňuje, pokládám alespoň já a mně podobní za důkaz jeho řazení zmíněného směru mezi společensko-politické exoty.

Povídka „Výlet soudruhů vršovických do Záběhlic“ osvětluje dostatečně Haškových náhled na místní levicově orientované organizace. Povídka je – dnešní terminologií řečeno – vysoce akční, i když o bojových technikách jako karate či kung-fu podrobněji řeči není. Posuďte sami kostru průběhu děje:

- plán výletu
- vyslání jednoosobní delegace míněné jako oběť a záminka pro trestnou výpravu (tedy – postranní úmysly a zákeřnost jsou evidentní vlastností vršovických soudruhů!)
- zavržení nepřijaté oběti po návratu (celkem obvyklé u prakticky všech primitivních kultů)
- výlet, jako by nic, až po zahradní restauraci
- soudruzi v sobě, bojová scéna i pro skupinu současného kalifornského guvernéra A.S. (s výkřiky jako „...soudruzi, řežte je...; ...soudruzi, vy jste mi přerazili nohu...“, atd.)
- strategický ústup
- hodnocení v tisku (výlet se přes malé nedorozumění se soudruhy záběhlickými skvěle vydařil...) versus nálezy na bojišti (po týdnu osmnáct lidských zubů na zahradě restaurace).

Nádhera akce a zároveň celkem realistický popis sociálních demokracií dneška. Zejména tu českou nevyjímáje... Pravda, nohy a zuby si dnes soudruzi lámou a vyrážejí jen sporadicky, jistá zákeřnost, prakticky neustálá nedůvěryhodnost a klikaté úvahy jsou i dnes nezpochybnitelné. Snad aby soudruzi z parlamentního klubu Sociální demokracie uskutečnili výlet do Záběhlic... Ne za týden, ale hned bych se vydal sbírat suvenýry. Náhrdelník ze zubů levicových poslanců by byl nádhernou trofejí! A konec konců nepohrdl bych ani zuby koaličními či dokonce opozičními. Svět se od Haškových dob přece jen vyvíjí a rozdíl pravice a levice se v jistých aspektech přec jen stal méně zřetelným. A na místě by zřejmě byl i další výrok z Mistrova stěžejního díla, resp. jeho druhá část: „...(...zabili jste mi strejčka), tady máte přes držku...“. Tedy

– nechci se odvolávat na strejčka, i když jednoho mého prastrýce levice opravdu uštvala. Ani císaři obecně a (Franz-Joseph I. vulgo Procházka speciálně) nejsou zrovna mými favority. Přes držku, to je jiná. To souhlasím.

O svém vztahu k „pravému křídlu“ sociální demokracie pak Jaroslav Hašek vypovídá v povídce „Moje zpověď“: Zpovídám se vám, pane Modráčku a pane Hudče... A z čeho všeho se zpovídá! Pánové (kupodivu zde nikoli soudruzi!) Modráček a Hudec byli snad i radikálnější než hlavní proud v sociální demokracii, ovšem nikoli zleva, ale naopak proti levým radikálům. Jejich snahy vyústily ve vznik strany jiné, „strany pokrokových socialistů“, která ve svém listu „28. říjen“ označila v podstatě Haška za rudou stvůru a – vzhledem k aktivitám ve fázi rudého komisaře – možná, že zčásti i pravdivě. Reakce Haškova je příznačná. Dle vlastního doznání již ve věku tří měsíců zakousl kojnou, v šesti měsících snědl svého bratra a ukradl mu svaté obrázky z rakvičky, svedl vše na služku, jež bídne zahynula v kriminále, její ženich se oběsil a jeho osířelé nemanželské děti prosluly coby mezinárodní hoteloví zloději, jeden se ovšem stal prelátem u Premonstrátů a jeden píše právě do „28. října“. Dále se přes mnohé ohavnosti, kterých se od raně dětského věku měl dopustit, zpovídá z kdečeho, až po vraždu Anežky Hružové v Polné. Nikoli Hilsner, ale Hašek! Za tři zlaté.

Autor pak právě vzhledem k přiznaným zločinům žádá o vstup do zmíněné strany pokrokových socialistů a žádá o adresu kam zaslat příspěvky. Co se tedy stalo? Scénáře by mohly vypadat třeba následovně:

- Hašek hájí svou bolševickou minulost (a případně bolševismus sám) - nebo
- Hašek protestuje proti tomu, co je mu přisuzováno v barvě rudé - nebo
- Hašek přesvědčivě hovoří o kvalifikačních předpokladech pro politickou kariéru v levicové straně, dokonce i jen v jejím pravém křídle.

Nejsem profesionálně politologem ani literárním badatelem, osobně mi však konvenuje poslední varianta. A jsem osobně přesvědčen, že kdyby na Haška útočili zleva, výsledek by byl podobný, jen ty hrůzné kvalifikační předpoklady by se přesunuly k jiné politické skupině.

I v Osudech dobrého vojáka Švejka se hovoří o tom, že „...politika je pro malé děti...“. Ne pravicová, ne levicová. Prostě politika. Podívejme se na politiku lokální. V povídce „Obecní volby“ zaměřené na lokální volební stranu zvanou „Vencelídesovci“ přesvědčivě ilustruje to, co jsme v poněkud rafinovanější formě zvyklí vidět i slyšet dnes. Mimochodem – sociální demokraté tu nevystupují. Má to snad znamenat, že na lokální úrovni

- nestojí Haškovi za zmínku nebo
- že se jich jen nechce dotknout?

V povídce o doplňovacích volbách na Vyšehradě pak označuje všechny lokálně působící politické subjekty za úplatné a morálně pochybné.

Můj dojem a možná i mé přání, které je otcem myšlenky, je, že Hašek před ruskou epizodou i po ní buší do politiky jako takové a jako důvěryhodnou neshledává žádnou partaj. Je v jádře anarchistou, ale bez vlastní účasti na personálně orientovaném násilí. Nejde-li ale o podněcování k násilí např. slovy „Natři ho!“, které pak kamufluje tvrzením, že upozorňoval policistu slovy „Spatři ho!“.

Zatím nebyla příliš studována případná vazba na „národního barda“ té doby – ultranacionalistu se sklonem ke schvalování až propagaci husitského násilí – Aloise Jiráska. Hašek má ale jako základní rys svého politického přesvědčení přímo název jednoho z nejznámějších Jiráskových děl. Proti všem.

Ať žije Jaroslav Hašek!

Jak ten by se dneska vyřádil...

VÝROČNÍ ZPRÁVA MUZEA VYSOČINY HAVLÍČKŮV BROD ZA ROK 2003

Jana Beránková, Zina Borovská

I. MUZEUM VYSOČINY HAVLÍČKŮV BROD V ROCE 2003

Novým zřizovatelem havlíčkobrodského muzea se stal kraj Vysočina a podle nové zřizovací listiny byl změněn název muzea na „MUZEUM VYSOČINY HAVLÍČKŮV BROD, příspěvková organizace“.

V závěru roku vypsál zřizovatel výběrové řízení na ředitele organizace. Nový ředitel nebyl vybrán a do vypsání dalšího výběrového řízení zůstává ředitelkou Muzea Vysočiny PhDr. Jana Beránková. Muzeum Vysočiny Havlíčkův Brod nadále sídlí v Havlíčkově domě, jehož majitelem je Městský úřad v Havlíčkově Brodě. Městský úřad poskytuje muzeu bezplatný pronájem zejména vzhledem ke skutečnosti, že v objektu je umístěna stálá expozice věnovaná brodskému pobytu Karla Havlíčka s názvem „Po stopách Karla Havlíčka v Německém Brodě“. Rovněž tak realizované výstavy jsou určeny v první řadě občanům města. Většina sbírek muzea je umístěna v centrálním depozitáři v budově Státního okresního archivu, kde se nachází i konzervátor-ské pracoviště.

Okolnost, že i tato instituce změnila zřizovatele, jímž je nyní Moravský zemský archiv Brno, způsobila, že na rozdíl od minulých let muselo muzeum v tomto roce hradit pronájem (105 821, Kč), což negativně ovlivnilo rozpočet muzea K 31.12.2002 odešla ekonomka paní Ludmila Mutlová a k 1.1.2003 nastoupila ekonomka nová, paní Ivana Krajíčková. Komunikaci muzea s havlíčkobrodskou veřejností a s návštěvníky města významně napomohlo získání tří grantů z rozpočtu Městského úřadu v Havlíčkově Brodě.

Jednalo se o tyto záležitosti:

Historický kalendář Havlíčkova Brodu – grant ve výši 80 000, -Kč

Publikace byla připravena autorským kolektivem Ladislav Macek, Pavel Rous, Zina Zborovská a zadána nakladatelství Hejkal. Částka 80 000,- Kč byla navýšena o 15 000 Kč získaných za reklamu. Publikaci vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod v prosinci 2003 pod názvem „Historický kalendář Havlíčkova Brodu do roku 1945“ a od ledna 2004 byla v prodeji.

Otakar Štáfl – grant ve výši 30 000,- Kč

Grant byl využit na nákup rámečků, papíru pro adjustaci a pro barevné kopírování vybraných dokumentů a grafik v souvislosti se zápůjčkou obrazů a materiálů pro výstavu „Otakar Štáfl, český malíř 1884-1945, celoživotní dílo-symbol české a slovenské vzájemnosti“, která proběhla v Praze ve vý-

stavních sálech Novoměstské radnice ve dnech 30.5.- 26.6.2003, poté pokračovala v Počátkách (13.7.-10.8.) a v Ledči nad Sázavou (29.8.-31.12.). Veškeré materiály budou využity při výstavě konané v Muzeu Vysočiny v Havlíčkově Brodě v roce 2004.

120. výročí narození Jaroslava Haška – grant ve výši 135 000 Kč

Začátek akcí k letošnímu významnému výročí Jaroslava Haška byl orientován k Podzimnímu knižnímu trhu, akce potom pokračovaly do konce roku 2003.

Jedním ze záměrů bylo představit Jaroslava Haška jako významnou osobnost spojenou s městem Havlíčkův Brod. Uvedený záměr naplnila zejména výstava „Jaroslav Hašek na Českomoravské Vysočině“.

Její jedna třetina byla věnována právě vztahu Jaroslava Haška k tehdy Německému Brodu (pobyt v roce 1912, zájezdy za lipnického pobytu 1922 – 1923, uvedení zdramatizovaného „Švejka“, jehož hrál zdejší rodák Karel Noll, v německobrodském divadle).

Výstava trvala do 28.12.2003, prohlédlo si ji 1200 návštěvníků. Plastika „Nekonečno“ od sochaře Radomíra Dvořáka, která symbolizovala ústřední ideu výstavy a tvořila základ výtvarného řešení instalace výstavy, bude nadále zařazena do sbírek Muzea Vysočiny a využita při další příležitosti, zejména v rámci knižního trhu.

Vernisáž výstavy se uskutečnila 24.10. a vzhledem k tomu, že se konala v den zahájení Podzimního knižního trhu, byla reprízována (od 17 hodin pro občany města, od 19 hodin pro návštěvníky Podzimního knižního trhu). Program zajišťovali studenti gymnázia a zhlédlo jej cca 150 diváků.

Týž den večer se uskutečnil v hotelu Slunce zábavný soutěžní program „Večer s Jaroslavem Haškem“. Vzhledem k omezené kapacitě sálu, jehož se zúčastnilo 90 hostů (stálých návštěvníků muzea, hostů Měst. úřadu, účastníků semináře, zástupců kraje Vysočina, účastníků knižního trhu), nebylo dosaženo předpokládaných příjmů, ovšem byly nižší i předpokládané náklady. Program zahájilo vystoupení skupiny Traxleři, během něhož se uskutečnila soutěž „O Haškův džbáněk“. Výherci soutěže obdrželi věcné ceny (džbány), první cenu výlet vyhlídkovým letadlem daroval Aeroklub Havlíčkův Brod. Malou pozornost (džbáněk) dostali i hosté, porota soutěže a lektori semináře.

25.října se uskutečnil seminář na téma „Jaroslav Hašek komunistický autor nebo světový spisovatel“.Úvodní referát přednesl německý haškolog Pavel Gán, jehož text byl přeložen do češtiny. Dalšími zahraničními účastníky byli americký občan spisovatel Jan Beneš a chorvatská překladatelka Sanja i Ratko Armada. Spolu s českými diskutujícími (p. Cirýn, p. Brzák, R. Dvořák, F.Drašner, R.Hašek, P. Musílek) nastolili nový úhel pohledu na osobnost

Jaroslava Haška a navodili téma k další diskusi, což bylo oceněno v celostátním tisku. Muzeum Vysočiny Havlíčkův Brod proto plánuje pro rok 2004 vydání sborníku věnovanému osobnosti Jaroslava Haška a zbývající část grantu byla použita na úhradu autorských honorářů (Dr. Gán, Jan Beneš, F. Drašner). Zbývající honoráře byly proplaceny začátkem ledna 2004 a ve sborníku budou zastoupeny nejvýznamnější příspěvky přednesené na semináři.

V závěru konání výstavy se uskutečnila beseda „Spisovatel Jaroslav Hašek“. Přednášejícím byl pan František Drašner a akce se zúčastnilo 60 posluchačů. Podle našeho názoru akce věnované Jaroslavu Haškovi splnily svůj účel a ukázaly, že k našemu městu a do našeho kraje Jaroslav Hašek určitě patří a vedle dalších našich velikánů, může poskytnout podnětný obrázek o kulturní minulosti našeho města využitelný v propagaci Havlíčkova Brodu a kraje Vysočina.

Organizační struktura Muzea Vysočiny Havlíčkův Brod v roce 2004

Ředitel:	PhDr. Jana Beránková
Odborní pracovníci:	
Archeolog:	Mgr. Pavel Rous
Muzeolog:	Eduard Veselý
Historik:	Zina Zborovská
Ekonomka:	Ivana Krajčková
Konzervátorka:	Kamila Štellerová
Průvodce:	Martin Tachovský
Uklízečka:	Věra Horáková
Náhradní vojenská služba:	Ing. Milan Zadina
Mateřská dovolená:	Iva Macková

Všichni odborní pracovníci mají vysokoškolské vzdělání.

V muzeu prováděla odbornou praxi studentka Univerzity v Pardubicích Kateřina Škvorová (14.7.- 25.7.). V Ledči nad Sázavou prováděla odbornou praxi studentka Vyšší odborné školy informačních služeb Praha Jana Fantová (srpen).

Sbírka Muzea Vysočiny Havlíčkův Brod zahrnuje časové období od pravěku po současnost. Jádrem sbírky tvoří předměty pocházející z 19. a 20. století. Muzejní sbírka byla založena roku 1874 jako školní sbírka nazvaná „Městské muzeum při národních školách německobrodských“ a brodské muzeum se tím řadí k nejstarším muzeím v Čechách.

V roce 1898 se tato sbírka rozšířila o předměty získané pro národopisnou výstavu v Praze a stala se sbírkou nově založeného městského muzea. V jeho vedení působili profesori zdejšího gymnasia Josef Němec a František Petr a lékárník František Růžička. Významná byla spolupráce muzea se Zdeňkem Wirthem, c.k. konzervátorem zdejšího kraje. Souběžně se shromažďovaly památky spjaté se životem a dílem Karla Havlíčka Borovského. V polovině třicátých let vzniklo při muzeu galerijní oddělení, které se orientovalo na nákup výtvarných děl regionálních umělců (Antonín Waldhauser, Jaroslav Panuška, Otakar Štáfl). V tradici pokračuje muzeum i v současné době a ve sbírkách jsou významně zastoupeni soudobí výtvarní umělci – akademický malíř Jan Exnar, akademický malíř Josef Saska, výtvarníci Radomír Dvořák, Rudolf Körber. Dochovaná historická sbírka se od 80. let dvacátého století specializuje především na předměty z oboru archeologie, historie sklářství, literární historie a dějin umění. V těchto oborech překračuje region vymezený územím okresu Havlíčkův Brod, zasahuje do Posázaví a Podoubraví.

Ve sbírce jsou nejvíce zastoupeny archeologické nálezy, sklo, keramika, textil, kovy, předměty vztahující se k výrobě a obchodu, nábytek, obrazy, plastiky, knihy včetně mimořádně vzácných tisků, památky na Karla Havlíčka Borovského a Jaroslava Haška. Z exkluzivních památek nutno uvést: kancionál Pavla Mělnického z roku 1506, barokní oltář sv. Anny, Havlíčkovy rukopisy, portréty manželů hraběte a hraběnky Sylva Taroucca od Josefa Mánesa, obrazy a plastiku akademického malíře Jana Exnara. Ve výčtu bychom ovšem mohli pokračovat.

Muzeum spravuje sbírky a zajišťuje expozice:

Městské muzeum v Ledči nad Sázavou

Sbírka zahrnuje časové období od pravěku do třicátých let 20. století. Jsou v ní zastoupeny zbraně, numismatika, archeologické nálezy, hrnčířské výrobky, knihy, cechovní památky a další předměty. Expozice je ojedinělá způsobem instalace, který reflektuje názory na muzejní prezentaci v třicátých letech 20. století. V roce 2003 navštívilo Městské muzeum v Ledči nad Sázavou 5 369 návštěvníků.

Památník Jaroslava Haška v Lipnici nad Sázavou

Domek, ve kterém se památník nachází, byl posledním bydlištěm spisovatele Jaroslava Haška. Jsou zde vystaveny skromné památky, které se po Jaroslavu Haškovi dochovaly - nábytek, nádoby, samovar, boty „Pimi“, hodinky, které nosil Hašek v Rusku.

Expozice ukazuje ve zkratce život a mezinárodní význam Jaroslava Haška. V roce 2003 navštívilo Památník Jaroslava Haška 5300 návštěvníků.

Štáflova bašta

Středověká hradební bašta se nachází v blízkosti dnes již neexistujícího rodného domku akademického malíře Otakara Štáfla a od roku 1956 je zde umístěn jeho památník. Nejzajímavějšími exponáty je 6 dochovaných panoramatických obrazů ze života Karla Havlíčka, které vytvořil Otakar Štáfl u příležitosti oslav 200 let gymnázia v roce 1935.

V roce 2003 byla z důvodu rekonstrukce uzavřena a nová expozice bude instalována v roce 2004.

Provoz poboček zajišťují Městský úřad v Ledči nad Sázavou, Obecní úřad v Lipnici nad Sázavou a Městský úřad v Havlíčkově Brodě.

Muzeum Vysočiny Havlíčkův Brod dále spravuje Klášterní kostel sv. Rodiny v Havlíčkově Brodě, (vlastník č. stát) pořádá zde varhanní koncerty a další koncerty vážné hudby, organizačně zajišťuje další kulturní akce pořádané zde jinými subjekty, jakož i příležitostné prohlídky.

II. PRÁCE SE SBÍRKAMI

1. Doplnění sbírek

V roce 2003 finanční situace neumožnila doplňování sbírek podle akvizičního plánu a došlo pouze ke dvěma nákupům. Jednalo se o kompletní uniformu obchodního pilota Slov-airu Československo za cenu 500, Kč a z grantu poskytnutého Městským úřadem byla pro výstavu „Jaroslav Hašek na Vysočině“ zakoupena plastika „Nekonečno“ od sochaře Radomíra Dvořáka a zařazena do sbírek Muzea Vysočiny Havlíčkův Brod.

Do sbírkové skupiny archeologie přibýlo 42 nálezových souborů, které zahrnují 1588 kusů.(sběr, stavební výkopy).

2. Evidence a správa sbírek, inventarizace sbírek

V průběhu roku byla provedena inventarizace sbírkových skupin „Obrazy“ (1143 inv.č.) a „Textil“ (372 inv.č.). Do programu EXEL byl přepsán inventární seznam sbírkové skupiny Kapitalismus. Dále byly zpracovány podklady pro aktualizaci inventarizačních seznamů sbírkových skupin Keramika, Porcelán, Militaria, Medaile a Faleristika.

Přírůstky do sbírkové skupiny archeologie byly odborně popsány a evidenčně zpracovány (př.č. sáčků 1-42/2003, 1588 kusů). Pro Asociaci muzeí a galerií České republiky zpracoval muzeolog Eduard Veselý materiál „Zpracování rizikových faktorů v muzeích“, týkající se všech objektů, v nichž jsou uloženy sbírky Muzea Vysočiny Havlíčkův Brod.

3. Práce v depozitáři

V souvislosti s prováděnou inventurou byly obrazy zbaveny prachu a plísň. Sbírková skupina „Nábytek“ byla uspořádána a připravena na následnou inventarizaci, která bude provedena po získání dalších úložných prostor (v roce 2003 se je nepodařilo zajistit).

Při inventarizaci sbírkové skupiny „Textil“ byla provedena kontrola sbírek, preventivní ošetření proti škůdcům a úklid depozitáře.

4. Odborná a doprovodná dokumentace

V souvislosti s přípravou výstavy „Jaroslav Hašek na Vysočině“ byla zajištěna digitální dokumentace míst v kraji Vysočina souvisejících s osobností Jaroslava Haška. Firma Blažek zabezpečila pro potřeby muzea dokumentaci kmenových výstav.

5. Konzervace a restaurace

Finanční situace neumožnila naplnit plán práce a zadat další předměty k restaurování. U restaurátora je nadále gotický triptych z kostela sv. Vojtěcha.

6. Konzervátorka muzea provedla:

Konzervátorka muzea zajišťovala přípravu exponátů pro pořádané výstavy, o nichž bude pojednáno dále. Nejnáročnější ošetření si vyžádaly exponáty vystavené na výstavě historických kol „Velocipedy“, exponáty pro výstavu „Zlato z Vysočiny“ a exponáty pro výstavu „Jede, jede mašinka“.

Dále provedla opravu časopisů „Osvěta“ ze sbírkové skupiny Havlíčkovská knihovna a opravu 6 ks plakátů ze sbírkové skupiny „Obrazy“ (vyrovnání, podlepení japonským papírem, vyrovnání za mokra). Průběžně prováděla mytí archeologických nálezů (Česká Bělá, Stříbrné Hory, Přibyslav) a zajistila konzervaci archeologických nálezů – kovové nádoby a tlouku a dřevěných hřebíků (vysušení, očištění), opravu obrazu - nákresů stříbrné hutě ze 17.století pro Městské muzeum v Přibyslavi a opravu obrázků (7 fotografií) v Památníku Jaroslava Haška v Lipnici nad Sázavou.

III. KULTURNĚ-VÝCHOVNÁ ČINNOST

1) Expozice

V březnu 2003 byla provedena reinstalace expozice v horním sále Památníku Jaroslava Haška v Lipnici nad Sázavou a upravena expozice v dolní části. Nově zpracovaný komentář výstavy usiloval o alternativní pohled na osobnost Jaroslava Haška.

2) Výstavy

MIX – výstava výtvarných prací mladých začínajících autorů
9.1.-28.2.

Současnost Stavební školy v Havlíčkově Brodě
6.3.-28.3.

Doteky – výstava výtvarných prací pacientů Psychiatrické léčebny Havlíčkův
Brod
6.3.-31.3.

Okna – výstava výtvarných prací denního stacionáře Psychiatrické léčebny
v Havlíčkově Brodě u příležitosti Měsíce bláznů
2.4. – 30.4.

Street Art – výstava Jiřího Másilky k projektu „Podchod pro občany“
8.4. – 30.4.

Řecko 1-02 – výstava fotografií řecké krajiny ve spolupráci s Krajskou knihovnou a Regionálním evropským informačním střediskem Havlíčkův Brod v rámci projektu 1000 Dnů pro Evropu – Dny Řecka
5.5.-29.5.

Velocipedy – výstava historických kol ve spolupráci se sběratelem ing. Uhlířem a Národním technickým muzeem v Praze
17.5.-13.7.

Okno – okno do dětské duše – výstava dětských výtvarných prací (speciální škola)
3.6. –30.6.

Umění proti zločinu – výstavy v rámci Krimifestu (J. Šalamoun, J.Pacák - grafiky)
Posázaví a další drobnosti – výstava fotografií Jiřího Nováka
16.6.-30.6.

Historická reklama –výstava ze sbírek Múzea obchodu v Bratislavě
4.7.-31.8.

Součástí vernisáže byl koncert cimbálové muziky v prostorách vinárny Vinum Missae na Vrabčím trhu.

Jitka Tláskalová – Loutky, gobelíny, ilustrace, tapiserie
16.7. – 31.8.

Zlato z Vysočiny – výstava dokumentující historii a současnost pěstování brambor na Vysočině. Ve spolupráci s Výzkumným ústavem bramborářským Havlíčkův Brod
12.9.-12.12.

Jaroslav Hašek na Českomoravské Vysočině – výstava k 120. výročí narození Jaroslava Haška
24.10.-30.12.

Jede, jede mašinka – vánoční výstava modelů vláček ve spolupráci se sběratelem panem Prokešem
15.12.-28.12.

3) Mimo objekt muzea:

Světlá nad Sázavou, Městský úřad – archeologické nálezy (odborný dohled archeolog muzea)

Havlíčkův Brod, Československá obchodní banka – Cín (z muzejních sbírek)

V rámci Evropského roku zdravotně postižených občanů muzeum spolupracovalo s institucemi zabývající se handicapovanými dětmi i dospělými spoluobčany - s Psychiatrickou léčebnou, s Fokusem Vysočina Havlíčkův Brod, se Speciální školou v Havlíčkově Brodě. Společně jsme uskutečnily 3 výstavy v Havlíčkově domě a koncert Vladimíra Merty v Klášterním kostele sv. Rodiny.

Velký zájem návštěvníků zaznamenala výstava „Velocipedy“ a výstava „Jede, jede mašinka“, což se výrazně projevilo v nárůstu počtu návštěvníků (cca 3 000 osob). Kurátorem obou výstav byl Eduard Veselý.

Výstava „Zlato z Vysočiny“ byla realizovaná na objednávku Výzkumného ústavu bramborářského v Havlíčkově Brodě, který garantoval odbornou úroveň výstavy. Scénář výstavy zpracovali odborní pracovníci muzea Zina Zbořovská a Eduard Veselý. Vystavenou zemědělskou techniku nám zapůjčilo Národní zemědělské muzeum a výstava měla dobrý ohlas zejména mezi zemědělskými odborníky. Výzkumný ústav bramborářský hradil veškeré materiální náklady výstavy.

Muzeum Vysočiny Havlíčkův Brod rovněž zapůjčilo exponáty ze sbírek na výstavy pořádané jinými institucemi. Jednalo se o: Národní galerii v Praze (Portréty manželů Taroucových od Josefa Mánesa, barokní oltářík sv. Anny), Muzeum sportu v Deštném (obrazy Otakara Štáfla), Městský úřad ve Světlé nad Sázavou (obrazy F. Jelínka), Galerii výtvarných umění v Havlíčkově Brodě (kotlík), Městský úřad v Havlíčkově Brodě (obrazy), akademickou malířku Vendu Truhlářovou (2 autorské obrazy), Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze (empírový hedvábný plášť), Oblastní galerii Vysočiny Jihlava (exponáty pro výstavu Tajemství a krásy České republiky (plastika Hnáta, obraz Černá Madona, busta KHB).

4) Další kulturní akce:

Mezinárodní den muzeí, Dny evropského kulturního dědictví – Dny otevřených dveří

Havlíčkův dům, Klášterní kostel sv. Rodiny – 410 účastníků

Beseda k historii cyklistiky (přednášející dr. Králík, 40 posluchačů)

Haškův večer (vystoupení skupiny Traxleři, soutěž O Haškův džbánek - 90 účastníků)

Beseda „Spisovatel Jaroslav Hašek“ (přednášející František Drašner, 60 posluchačů)

Havlíčkobrodský Junák připravil 5.dubna dobrodružnou hru pro děti školního věku „Pouze když jsi připraven“. Akce se zúčastnilo 23 družstev (200 dětí), kteří se seznamovali s městem a jeho historií. Jedna se soutěží se odehrávala v Havlíčkově bytě s tématickými otázkami k osobnosti Karla Havlíčka. Za muzeum akci zajistila ředitelka muzea PhDr. Jana Beránková. V rámci kulturního léta 2003 se v prostorách Havlíčkova domu uskutečnil večer poesie „Velké prádlo“ a dva koncerty v klášterním kostele.

Dne 22.10.2003 zajistilo muzeum zázemí při křtu knihy Františka Drašnera „Karel Havlíček na Vysočině“ za přítomnosti předsedy senátu Petra Pitharta. Při této příležitosti předal pan Miroslav Růžička z Vilémova ředitelce muzea PhDr. Janě Beránkové dokumentaci stěhování sochy Karla Havlíčka v Chicagu (USA).

Devatenáct uskutečněných přednášek se týkalo archeologie a historie města, ač nabídka je daleko širší. Pracovníci muzea se problémem zabývali a doufají, že v následujícím roce bude zájem o muzejní přednášky větší. Příspěvek k tomu by mělo zveřejnění nabídky přednášek a besed na www stránkách muzea, zapojení pracovníků muzea do lektorské činnosti v rámci University

třetího věku pořádané Krajskou knihovnou (návrh přednáškového cyklu byl zpracován v závěru roku a má název „Z kulturní minulosti Havlíčkovobrodská“). Největší rezervy ovšem zůstávají v zapojení škol. Zpracovaný metodický list, rozeslaný po školách okresu, nenašel mezi pedagogy očekávaný ohlas a budeme muset hledat další cesty k jejich oslovení, zřejmě prostřednictvím jejich zřizovatelů.

Archelog dále lektorsky zajistil přednášky a příspěvky:

Pamětihodnosti Havlíčkova Brodu (přednáška pro studenty Ostravské university)

Stříbrnorudné hornictví na Havlíčkovobrodsku od 13. do 17. stol (příspěvek přednesený na semináři Archeologia technica, Brno)

Památky na zaniklé hornictví na Havlíčkovobrodsku (společně s MV Jihlava, pro ČT 2 /pořad Popularis/)

Při příležitosti stého výročí úmrtí politika F.L. Riegra uspořádala obec Maleč ve spolupráci s naším muzeem slavnostní akci. Ředitelka muzea PhDr. Jana Beránková na ní promluvila o významu F.L.Riegra pro náš region (18.5.2004). Pro členy v Klubu důchodců v Perknově provedl průvodce muzea Martin Tachovský besedu o historii města Havlíčkova Brodu (3.4.). Besedy se zúčastnilo 76 důchodců.

5) Koncerty (Klášteřínský kostel sv. Rodiny)

Absolvenský koncert studentů konzervatoře Pardubice, 31.5.- 60 návštěvníků

Hudební festival Vysočiny, 18.6.-75 návštěvníků

Stamicovy slavnosti, 17.6., 24.6. -300 návštěvníků

Koncerty v rámci kulturního léta, 16.7., 27.8 -170 návštěvníků

Koncert V. Merty, 20.9.- 70 návštěvníků (v rámci Týdne duševního zdraví)

Sbor Limbora + sbor Havlíčkova gymnázia 23.10.2003

Umělecké centrum dětí a mládeže, 13.12.

Střední zdravotnická škola, 12.12., 17.12.

Pěvecký sbor Ondráš, 18.12. – 68 návštěvníků

Stamicův komorní orchestr, 22.12. 80 návštěvníků

Půlnoční mše, 24.12. 200 návštěvníků

Poměrně velký zájem projeвили havlíčkovobrodští občané o půlnoční mši konanou na Štědrý den v nočních hodinách. Bohoslužbu zajišťovali duchovní starokatolické a českobratrské církve a zpíval pěvecký sbor Jasoň.

IV. VĚDECKO-ODBORNÉ A ODBORNÉ ÚKOLY PRACOVNÍKŮ MUZEA

Archeolog muzea realizoval v rámci archeologických výzkumů, resp. kontrol 45 archeologických akcí a registroval 16 ohlášených archeologických nálezů.

Podílel se na vědeckovýzkumném úkolu -projektu zaměřeném na poznání zaniklé těžby a zpracování polymetalických rud na Havlíčkobrodsku. Vědeckovýzkumný úkol je prováděn ve spolupráci s MV Jihlava a pokračoval terénním průzkumem montánních lokalit (celkem 9 terénních akcí) a prováděním analýz vzorků.

Dále byla revidována a doplněna regionální data ve Státním archeologickém seznamu podle metodiky centrálního správce (Státního památkového ústavu). Bylo zpracováno 5 odborných vyjádření z hlediska archeologické památkové péče pro investory/stavebníky a vydáno 15 expertních zpráv (o provedených archeologických akcích) pro investory/stavebníky.

V rámci přípravy výstavy „Velocipedy“ provedl Eduard Veselý badatelský průzkum ve Státním okresním archivu a pro výstavu zpracoval dějiny cyklistiky na Havlíčkobrodsku.

V. EDIČNÍ A PUBLIKAČNÍ ČINNOST

V roce 2003 vyšlo 17. číslo Vlastivědného sborníku Havlíčkobrodsko věnované osobnosti Karla Havlíčka Borovského. Finanční prostředky na jeho vydání poskytl předseda senátu Petr Pithart, který rovněž napsal úvod. Zároveň byla publikována výroční zpráva o činnosti muzea v roce 2002. Závěrem roku byl dokončen a knižně vydán „Historický kalendář Havlíčkova Brodu do roku 1945“, realizovaný z grantu města a z příspěvků inzerentů.

Pro nakladatelství Městské knihy Žehušice zpracovali pracovníci muzea stat' o historii podnikání na Havlíčkobrodsku.

Pavel Rous provedl reedici sborníku Češi a Němci na Vysočině. Vydání této publikace, jakož i 17. čísla Vlastivědného sborníku umožnil předseda senátu JUDr. Petr Pithart, který muzeu poskytl dar ve výši 50 000,- Kč. Pavel Rous se dále redakčně podílel na přípravě 3. čísla Sborníku Havlíčkobrodské společnosti pro povznesení regionálně historického povědomí a dále publikoval příspěvky:

Archeologické nálezy na Havlíčkobrodsku v roce 2002 (Cesta Vysočiny)

K otázce existence mincovny v Havlíčkově Brodě (Cesta Vysočiny)

Nová stopa po zpracování stříbrné rudy na „horách přibyslavských“ (Přibyslavský čtvrtletník)

Význam archeologie (v informativním letáku akce Pravěk očima archeologa pořádané ve Světle nad Sázavou).

Průběžně zajišťovali pracovníci muzea informace o činnosti a akcích muzea v regionálním tisku (Cesta Vysočiny, Noviny Vysočiny, Včela, Mladá

Fronta Dnes, IPOS-Místní kultura, Právo, Věstník Asociace a další). Mimo jiné archeolog muzea publikoval nález vzácného nádku stříbrné hutě (ze 17. století, informace pro MfD) a nález pozůstatků po rudním mlýnu na katastru Stříbrných Hor (informace pro ČT 1 a MfD). Stať o působení Jaroslava Haška na Vysočině zpracovaná Zinou Zborovskou byla využita jako průvodní slovo k výstavě „Jaroslav Hašek na Vysočině“ a nebude publikována, neboť na stejné téma zpracoval pan František Drašner vyčerpávající práci, která bude vydána samostatně. Pan Eduard Veselý zahájil práci na výstavě „Z historie muzea II“. Vzhledem k omezeným finančním možnostem (byla rozhodnuto, že 18. číslo Vlastivědného sborníku bude věnováno osobnosti Jaroslava Haška) bude publikována až společně z III. dílem ve Vlastivědném sborníku č. 19 v roce 2005. V souvislosti s propagací muzea a snahou o zvýšení návštěvnosti, především dětských návštěvníků ředitelka muzea zajistila aktualizaci informací o Muzeu Vysočiny Havlíčkův Brod (CD ROM Infotext Blansko, Průvodce po Česku, Rozhledy Praha, katalog Aspida Brno - Cestujeme po Čechách a Moravě). Dětem z klubu Čtyřlístek byla na základě smlouvy s Poštovní spořitelnou poskytnuta sleva.

VI. KNIHOVNA A BADATELSKÁ AGENDA

Odborná knihovna muzea je registrovaná na MK České republiky jako veřejná specializovaná knihovna a zahrnuje 5 731 titulů. Veřejnosti slouží k prezenčním výpůjčkám. V roce 2003 bylo získáno pouze 26 nových titulů. Rozpočet muzea neumožnil nákup nezbytné odborné literatury, což výhledově ohrožuje kontinuitu poznatků v jednotlivých vědních oborech zastoupených v muzeu. Odbornou knihovnu využívají především pracovníci muzea. Mimo tyto se v roce 2003 uskutečnilo 38 prezenčních výpůjček. Jednalo se zejména o zájemce z řad studentů. Ředitelka muzea zodpověděla 21 badatelských dotazů a návštěv (studenti škol, pedagogové, zástupci obcí, kronikáři) - z oblasti etnografie, historie 19.-20. století, muzejnictví (výstavy, expozice), památkové péče. Další badatelské návštěvy (konzultace, dotazy, kopírování dokumentů a fotografií) se týkaly zejména archeologie a starších dějin, osobnosti KHB a dějin 19. století v regionu, rukopisů a nejstarších tisků. Přesná evidence všech dotazů není vedena, obsáhlejší konzultace poskytli odborní pracovníci 58 návštěvníkům muzea (oblast historie) a 75 (oblast archeologie).

VII. KRONIKÁŘSTVÍ

PhDr. Jana Beránková zabezpečovala setkání kronikářů v rámci projektu Škola obnovy a rozvoje venkova spojené se seminářem k metodice vedení obecních kronik. Seminář se uskutečnil v sále Staré radnice 18.11.2003 za účasti 36 kronikářů. Lektorsky jej zabezpečily PhDr. Jana Beránková a PhDr. Romana Suchá. Součástí semináře byly ukázky historických a současných

kronik. Ředitelka muzea dále provedla individuální proškolení kronikářů obecních úřadů Stříbrné Hory, Štoky a Sedletín.

VIII. SPOLUPRÁCE S OBECNÍMI ÚŘADY

Pavel Rous provedl lektorské posouzení připravovaných knih o dějinách obcí Jitkov a Smrčná (pro příslušné obecní úřady) a poskytl metodickou pomoc organizátorům popularizační akce „Pravěk očima archeologa“ pro děti a mládež (pro Městský úřad ve Světlé nad Sázavou, 18. – 19. 5.).

Pro týž úřad zpracoval soupis hradů, hrádků a tvrzí/tvrzišť v „malém okrese“ Světlá n. S. Zina Zborovská zajistila lektorský posudek na knihu o dějinách Herálce pro tamní obecní úřad. O spolupráci s Městským úřadem v Havlíčkově Brodě, Příbyslavi, Lipnici nad Sázavou, se hovoří na jiných místech předkládané zprávy. Ředitelka muzea poskytla metodickou pomoc Městskému úřadu v Příbyslavi (koncepce kultury a muzejnictví ve městě Příbyslav). Další metodickou pomoc poskytla Obecnímu úřadu v Havlíčkově Borové při přípravě nové expozice, která bude věnována místnímu rodákovi - letci Josefu Stránskému. Pro městský úřad v Havlíčkově Brodě aktualizovali odborní pracovníci muzea texty zvukového panelu na Havlíčkově náměstí, věnované historii města i regionu.

IX. KONFERENCE, SEMINÁŘE, ODBORNÉ KOMISE, SETKÁNÍ

V rámci tradiční spolupráce s pořadateli Podzimního knižního trhu pořádalo muzeum seminář „Jaroslav Hašek – komunistický autor nebo světový spisovatel, o němž bylo pojednáno v úvodu výroční zprávy. Pracovníci muzea Eduard Veselý a Zina Zborovská se zúčastnili konference k 120. výročí narození Jaroslava Haška konané v měsíci dubnu v Lipnici nad Sázavou.

Archeolog Pavel Rous se zúčastnil semináře Archeologia technica v Technickém muzeu v Brně.

Konzervátorka Kamila Štellerová se zúčastnila konference konzervátorů při AMG ČR v Technickém muzeu v Brně (16.-18.9.)

PhDr. Jana Beránková se zúčastnila konference na téma Muzeum jako právnická osoba v legislativním prostředí ČR a EU, která se uskutečnila ve dnech 9.-10.9. v Moravské zemské galerii v Brně.

Asociace muzeí a galerií Českém republiky

PhDr. Jana Beránková, ředitelka muzea byla na další volební období zvolena předsedkyní krajské sekce AMG kraje Vysočina. V roce 2003 se sekce sešla 3x (2x v Havlíčkově Brodě, 1x v Jihlavě). Jako statutární zástupce Muzea Vysočiny Havlíčkův Brod se ve dnech 15.-16. 10. zúčastnila VII. Sjezdu AMG ČR v Muzeu východních Čech v Hradci Králové. Za kraj Vysočina se pravidelně účastnila jednání senátu AMG (za rok proběhla 4 jednání, z toho

3 v Národním muzeu v Praze a 1 v Moravské zemské galerii v Brně). Kraj zastupovala také v etnografické komisi AMG (2x v Praze). Ve spolupráci s PhDr.D. Novákovou z Muzea Vysočiny Jihlava zajistila setkání etnografek a správců etnografických sbírek v muzeích kraje Vysočina (9.2. v Muzeu Vysočiny Jihlava). Na tomto setkání byly domluveny společné projekty - výstavy a dotazníkové akce v oblasti etnografické práce a výzkumu v souladu se schválenou vládní „ Koncepcí účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v České republice“.

Spolupráce bude pokračovat v roce 2004. Pro potřeby sekretariátu AMG zpracovala na základě podkladových materiálů z jednotlivých muzeí kraje informaci o počítačových programech používaných při zpracování sbírek.

Zahraniční návštěvy

O velikonočních svátcích navštívila naše město delegace radnice družebního města Brille (Holandsko) v čele s novou starostkou paní Betty van Viegen. I tentokrát zajistilo muzeum (paní Zina Zborovská) prohlídku muzea, města a jeho památek.

Další družební návštěva (25.10.) byla ze Spišské Nové Vsi (Slovensko). Delegace v čele s přednostou Městského úřadu s Ing. Lubomírem Pastíranem si za doprovodu ředitelky muzea prohlédla muzeum i památky města.

V rámci projektu 1000 dnů pro Evropu navštívili naše muzeum a město zástupci řeckého velvyslanectví v Praze, obchodní a ekonomický rada pan Evangelos Kavazarakis a pan Pantelis Kyrkopoulos, a to při příležitosti vernisáže výstavy Řecko 1-02.

X. SPOLUPRÁCE S JINÝMI SUBJEKTY

Ředitelka muzea je nadále členkou poradního sboru pro sbírkotvornou činnost v Východočeském muzeu v Pardubicích. Ze strany archeologa byla poskytnuta metodická pomoc organizátorům popularizační akce „Pravěk očima archeologa“ pro děti a mládež ve Světlé nad Sázavou (18. – 19. 5.).

Pro výzkumný ústav bramborářský zpracovali pracovníci muzea Zina Zborovská a Eduard Veselý scénář výstavy „Zlato z Vysočiny“ a ocenit je nutno pomoc Národního zemědělského muzea na zámku Kačina. K úspěchu technických výstav přispěla spolupráce se soukromými sběrateli, jakož i s Národním technickým muzeem v Praze. Tradičně dobrá je spolupráce s Muzeem obchodu v Bratislavě, které nám v roce 2003 zapůjčilo velmi zajímavou putovní výstavu „Historická reklama“. Ředitelka muzea poskytla konzultace paní J.Hájkové v Havlíčkově Borové při studiu Muzejní propedeutiky. PhDr. Jana Beránková zahájila v Městském muzeu v Chotěboři vánoční výstavu, věnovanou betlémům (27.11.).Pro Ústav lidové kultury ve Strážnici zjišťovala

PhDr. J. Beránková údaje, týkající se masopustních obyčejů na Havlíčkobrodsku za účelem dokumentace.

Ve dnech 28.-30.5. se naše muzeum aktivně účastnilo 8. veletrhu v muzei v MV Třebíč s tématickým zaměřením ediční a publikační činnosti muzeí. Naše muzeum se prezentovalo ve společném státku kulturních institucí kraje Vysočina ucelenou informací o vydaných i o připravovaných titulech (sborník Havlíčkobrodsko č.17, reedice sborníku Češi a Němci na Vysočině). Ředitelka muzea se zúčastnila slavnostního zahájení i odborných seminářů.

XI. HOSPODAŘENÍ MUZEA, NÁVŠTĚVNOST

Příspěvek zřizovatele kraje Vysočina činil 2 589 700,- Kč. Tržby z vlastní činnosti (prodej vstupenek, prodej publikací, archeologický dohled při stavebních pracích, inzerce) činily 109 322,-Kč. Z pronájmů (klášterní kostel, skladové prostory, garáž) získalo muzeum 46 800,-Kč. Granty poskytnuté Městským úřadem v Havlíčkově Brodě činily 245 000,-Kč, dar předsedy senátu 50 000,-Kč.

V roce 2003 Muzeum Vysočiny hospodařilo s rozpočtem 3 040 822,-Kč. Příspěvek zřizovatele pokryl 85 % výdajů, 15 % bylo získáno z vlastních příjmů a z jiných zdrojů.

Havlíčkův dům navštívilo 6 677 návštěvníků, z toho 802 neplatících (v rámci Dnů otevřených dveří). Proti roku 2002 se počet návštěvníků téměř zdvojnásobil. Další kulturně výchovné akce muzea (koncerty, přednášky) navštívilo 2720 zájemců.

XII. ZÁVĚR

Základní úkoly stanovené plánem práce se Muzeu Vysočiny podařilo naplnit a za pomoci zřizovatele a dalších institucí se vyrovnalo s novými skutečnostmi.

Považujeme za svoji povinnost, poděkovat všem, kteří nám pomáhali a to zejména:

a.s. Amylon Havlíčkův Brod

Arcibiskupské vinné sklepy Kroměříž

E - farmě Vadín

Firmě Alkma Havlíčkův Brod

Galerii výtvarných umění v Havlíčkově Brodě

Ing. Richardu Haškovi

Ing. Vlastimilu Koubovi, Vinum missae Havlíčkův Brod

Ing. Václavu Pecharovi (Havlíčkův Brod)

Ing. Pavlu Peškovi, Městské knihy Žehušice

Ing. Uhlířovi – Velocentrála Hostovice
 IV. brigádě rychlého nasazení v Havlíčkově Brodě
 Janu Klimentovi (Interes Havlíčkův Brod)
 Jaroslavu Havlíčkovi (Stříbrné Hory)
 JUDr. Petru Pithartovi, předsedovi senátu ČR (Praha)
 Kooperativě pojišťovně a.s.
 Krajské knihovně v Havlíčkově Brodě
 Krajskému úřadu kraje Vysočina
 Manželům Hejkalovým
 Městu Havlíčkův Brod
 Mgr. Františku Drašnerovi
 Mgr. Karlu Malému Ph.D. (Muzeum Vysočiny Jihlava)
 Mlýnu Havlíčkův Brod
 Muzeu Vysočiny v Jihlavě
 Národnímu technickému muzeu v Praze
 Národnímu zemědělskému muzeu na zámku Kačina
 Otakaru Prokešovi (Havlíčkův Brod)
 Pěveckému sboru Jason (H.B.)
 PhDr. Oldřichu Málkovi (Přibyslav)
 Pokrývačství Čapek Havlíčkův Brod
 Pramenu cz. Havlíčkův Brod
 RNDr. Petru Obstovi (Štoky)
 s.r.o. Automatizační technika Havlíčkův Brod
 s.r.o. Geonova Havlíčkův Brod
 s.r.o. Chládek a Tint'era Havlíčkův Brod
 s.r.o. Stavotherm Havlíčkův Brod
 Sklenářství Slanina Havlíčkův Brod
 Státnímu okresnímu archivu v Havlíčkově Brodě
 Stavbě Havlíčkův Brod
 Studentům Havlíčkova gymnázia
 Tiskárnám Havlíčkův Brod a.s.
 Uměleckému kovářství Steller & Schwarz
 Výzkumnému ústavu Bramborářskému Havlíčkův Brod
 Základní umělecké škole Bedřicha Smetany v Havlíčkově Brodě
 Zbyňku Stejskalovi – Veloservis Havlíčkův Brod

A VŠEM PŘÍZNIVCŮM A PŘÁTELŮM, KTERÍ JAKKOLI
 PŘÍSPĚLI K ČINNOSTI MUZEA.

ARCHEOLOGICKÉ VÝZKUMY A NÁLEZY NA HAVLÍČKOBRODSKU V ROCE 2003

Pavel Rous

Městské prostředí

V *Havlíčkově Brodě* v Dolní ulici před průčelím domu čp. 94 byl v malém výkopu pro přípojku plynu zachycen fragment neporušeného souvrství, sestávajícího z 8 vrstev. Ta nejspodnější byla určena jako dláždění z neopracovaných kamenů s ohlazenými svrchními plochami. Spočívalo v kamenitém loži a jeho povrch se nacházel 74 - 75 cm pod dnešním povrchem Dolní ulice (obr. 1). Starší situaci nebylo možné ověřit. Ze stratigrafie byl získán jen jediný zlomek keramické nádoby zařaditelný do 14. století. Zaniklou dlažbu lze se značnou mírou pravděpodobnosti datovat do středověku.

Ve čtvrti Žižkov byla na terénní ploše určené pro stavbu prodejny Lidl odtěžena zemina do hloubky místy až 3,5 m. Registrována byla přitom pouze zaniklá orníková vrstva a usazeniny v místě zaniklého rybníčku nebo drobné vodoteče. Dále byly v Havlíčkově Brodě kontrolovány a dokumentovány rýhy a průkopy pro kabely (nádraží ČD – ul. 5. května, Mahenova ul.) a základové výkopy pro rodinný dům v ul. Ke stadionu, na parcele zaniklého domku čp. 2081/1.

*Obr. 1: Havlíčkův Brod, Dolní ulice –
souvrství se starou uliční dlažbou*

Z *Přibyslavi* byl oznámen nález ve výkopu pro základ venkovního krbu na dvorku domu čp. 12 (Bechyňovo nám., resp. Žižkova ul.). Poté zde archeologická sonda zjistila přítomnost kulturní vrstvy nasedající v hloubce 70 až 75 cm na povrch intaktního podloží. V nálezovém souboru (více než jeden tisíc kusů) datovatelném do 17. století vyniká redukční keramika zdobená vleště-

vaným krouženým liniovým dekorem. Zaznamenána byla i intruze několika keramických střepů z 13. - 14. stol.

Další výzkum se v Příbyslavi týkal průkopu pro kanalizaci vedeného z Bechyňova náměstí do úzkého průchodu mezi domy čp. 35 a 36. Dokumentován zde byl profil tělesa kanalizační stoky ze sklonku 19. stol. Na ploše náměstí před uvedenými domy sled vrstev ukázal, že dnešní dlažba byla položena přímo na nedotčené geologické podloží, tzn. že případné kulturní vrstvy zde byly v průběhu historie zřejmě odstraněny při terénních úpravách. V průchozí mezeře mezi čp. 35 a 36 byla na stěnách průkopu ověřena víceméně jednoduchá stratigrafická situace – geologické podloží překryté povrchovým souvrstvím o mocnosti 20 až 25 cm. Z toho lze s velkou pravděpodobností usuzovat, že průchod byl již od počátku města respektován zástavbou.

Z neznámého místa v Příbyslavi pochází celistvý exemplář rámového kachle s osově souměrným geometrickým výzdobným motivem doplněným rostlinnými a zoomorfními prvky (obr. 2). Tento typ kachlů pochází přibližně z přelomu 18. a 19. století, přesto však je zatím značně vzácný. Na Havlíčkověrodsku se našly jen ojedinělé exempláře či zlomky v Libici nad Doubravou, Modletíně a v Horní Pohledi. Právě v Horní Pohledi si lze udělat představu o tom, jak vypadala celá kachlová kamna zhotovená v tomto stylu, protože zde byla v loňském roce postavena jejich replika.

*Obr. 2: Příbyslav, neznámé naleziště – novověký kachel
(foto: František Kocman)*

V *Ledči nad Sázavou* mezi hradem a Thunovským letohrádkem bylo během terénních úprav prováděných za účelem statického zajištění svahu pod tenisovými kurty objeveno svahové souvrství navážek o celkové mocnosti větší než 2,8 m. Nálezy podaly nepřímé svědectví o osídlení zdejšího předměstského návrší někdy v období 15. - 17. stol.

Ve *Světle nad Sázavou* byl vyhodnocen vzorek mimořádně velkého nálevoého souboru obsahujícího řádově tisíce zlomků předmětů z keramiky, skla, porcelánu, železa, dřeva a patrně i dalších materiálů. Získali jej členové Vlastivědného spolku Světelsko v historickém jádru města při vybírání výplně zasypané studny či cisterny, která náležela pravděpodobně k někdejší parcele domu čp. 22 (náměstí Trěků z Lípy). Nalezen byl přitom i větrací kámen a zbytky dřevěného vrtaného potrubí a příslušného pístu. Odhalená studna zasahuje do dnes již zpřístupněného pozoruhodného systému podzemních chodeb neznámého stáří a účelu. Ze zatím hodnocených nálezů vyplývá, že studna sloužila jako odpadní jímka převážně v průběhu 1. poloviny 19. stol.

V intravilánu *Lipnice nad Sázavou*, někdejšího středověkého městečka, bylo zásluhou pracovníků správy lipnického hradu zajištěno hned několik archeologických nálezů a situací. Blíže nedatovaná kamenná dělová koule, pochází z výkopu ve čtvrti Mizerov. Spodní část rovněž nedatovaného kamenného ručního mlýnku na obilí pochází z neznámého naleziště. Z výkopu na komunikaci pod opěrnou zdí Zámecké ulice, poblíž Haškova domku, byly zachráněny desítky zlomků keramiky z 13. až 16. stol. a část kamenného krakorce z hradu. V uličce směřující z náměstí k tzv. Floriánku, v prostoru středověké městské brány, byla při výkopu pro plynofikaci odkryta část původní štětí dlážděné cesty a velký kámen s vyježděnými žlábkou a druhotně vyrytým křížem. Na náměstí se při stejném výkopu narazilo před domem čp. 276 na stovky střepů středověké a raně novověké keramiky včetně zdobených kachlů, zřejmě pocházejících z hradu. Zemina s uvedenými nálezy totiž byla v nedávné době použita k zásypu betonové odpadní trubky. Rozruch vzbudil nález kumulace lidských kostí přemístěných v nedávné době (tento nález dokumentačně zajistila Archaia Brno, o. p. s.).

Vesnické prostředí, extravilány

Kostel sv. Markéty v izolovaném výběžku *Golčova Jeníkova* indikuje pozůstatek zaniklé středověké vesnice, jejíž jméno není ještě bezpečně rozpoznáno (Vohančice?, Zábělčice?, původní Jeníkov?). Ve výkopu pro odvodnění podél paty sv. průčelí kostelní věže byl odkryt předzáklad vystupující ze základového zdiva věže. V tomto výkopu a ve třech menších rovněž nehlubo-

kých výkopech pro základy obrubníků plánované zahradní úpravy na ploše před uvedeným průčelím byly dále odhaleny koruny recentních cihlových zídek. Lze je interpretovat nejspíše jako základy zrušených náhrobků.

V **Ronově nad Sázavou**, v příjezdové komunikaci směřující od průjezdní silnice k zámku, bylo v průkopech pro kanalizaci a vodovod objeveno navážkové souvrství obsahující železářskou strusku, pocházející z produkce zdejšího hamru, doloženého od sklonku 15. do konce 17. století.

V **Koňkovicích** na návsi, u počátku cesty směřující k samotě Remuta, se při hloubení rýh pro kabely narazilo na souvrství závážek vyplňující zřejmě úvoz zaniklého úseku cesty. Obsahovalo hojně střepy hrnčířského zboží z období 16. – 17. století.

Další stavební výkopy, převážně liniové rýhy a průkopy, byly kontrolovány v **Havlíčkově Brodě - Perknově, Lipnici nad Sázavou, Nejepíně, Pohledu, Poříčí** (u Přibyslavi), **Veselém Žďáru** a na katastrech **Nejepína a Uhelné Příbrami**. V **Klokočově** a na stavbě komunikace Lidická – Havříská u **Havlíčkově Brodu** provedla výzkum Archaia Brno, o. p. s.

U osady **Remuta**, na katastru Koňkovic, resp. Kochánova bylo ověřeno místo samoty zaniklé v polovině 19. stol. a v údolí Meziklaského potoka objevena trasa zaniklého náhonu (neznámého účelu a stáří) o délce cca 400 m směřující k mohutné protřžené hrázi zaniklé vodní nádrže s malou zalesněnou vyvýšeninou připomínající tvrziště – toto zdání však vyvrátil bližší povrchový průzkum a vpichová sondáž.

Zaevidován byl také nález několika mincí a jejich zlomků učiněný v r. 1989 v **Jitkově** u domku čp. 672 při přístavbě verandy. Jedna z celistvých mincí byla určena (panem J. Hánou) jako polský groš z období vlády Zikmunda III. (1587 – 1632), je proto možné, že stavební výkop zachytil část mincovního depotu z doby třicetileté války.

Na katastru **Stříbrných Hor**, nad pravým břehem Sázavy, našel na poli p. Jaroslav Havlíček zlomek čepele ze světlešedého rohovce, která podle speciálního posouzení (doc. PhDr. Slavomil Vencel, DrSc.) pochází pravděpodobně z časového rozpětí pozdní paleolit – mesolit. I v uplynulých letech byly nálezy pravěké štípané industrie na Havlíčkobrodsku zaznamenány převážně právě z velmi blízkého okolí toku Sázavy (katastry Dobrá / u Přibyslavi, Přibyslav, Perknov, Světlá nad Sázavou).

V osadě **Dobrá**, na rozhraní katastrů Nová Ves u Světlé a Horní Pohled, bylo v korytu Sázavy pod říčním jezem nalezeno torso kamenného hranolovitého kříže s vytesaným obrazcem kopí (obr. 3). Dochovaná výška kříže činí 58 cm, šířka, tj. rozpětí ramen 58 cm, síla 24 – 25 cm. Kamenná památka pozdně středověkého či raně novověkého stáří je uložena v expozici hradu Lipnice.

Obr. 3: Dobrá – torso kamenného kříže (foto. Ladislav Macek)

Šlechtická sídla

V zámeckém parku v **Herálci** se v rýze pro kabelového vedení ukázalo, jak byl terén v době založení parku uměle vyrovnán, resp. zvýšen. Rýha procházela jen asi 20 m od místa, z něhož bylo v r. 1992 při podobném výkopu získáno velké množství nálezů přibližně z 15. - 16. stol., včetně cenného kachlového materiálu.

Na tvrzišti **Smrčensko** (katastr Kochánova) byl zdokumentován nezákonný výkop, který odhalil vnitřní líc kamenného zdiva v jižním koutu nedochované stavby tvrze. Výkop o hloubce 80 – 90 cm zasáhl pouze do destrukčního zásypu. Odhalená líc zřetelně příslušela nadzemnímu zdivu, sestavenému z velkých plochých hrubě opracovaných kamenů. Sílu obvodových zdí tvrze lze odhad-

nout na 1,3 - 1,5 m. Ve výhozu byly zjištěny pouhé tři drobné zlomky redukční keramiky, zařaditelné do intervalu 1450 – 1650. Po dokumentaci byl výkop zaházen.

V **Přibyslavi** ve čtvrti Vyšehrad byl kontrolován průkop pro kanalizační přípojku k rodinnému domu čp. 268, který se nalézá na západním okraji předpokládaného areálu zaniklého přibyslavského hradu. Při výzkumu nebyly zachyceny očekávané stopy hradního prostředí, ale vyšlo najevo, že terén byl ve zkoumaném místě patrně při nebo po stavbě domu čp. 268 uměle navýšen a vyrovnán, aby byla získána využitelná přilehlá plocha malého dvorku. Z nálezů ve sledovaném průkopu stojí za zmínku úlomky perleti se stopami po vysekávání koleček. Z přibyslavského hradu se dochoval jen malý fragment středověkého zdiva v kamenné tarasní zdi, jež lemuje východní okraj předpokládaného hradního areálu a hraničí s uličkou Vyšehrad. Při nekontrolované přestavbě uvedené zdi v r. 2002 došlo bohužel k redukci tohoto stavebního zbytku, jak ukázala dodatečná dokumentace.

Cílem archeologického odkryvu na zřícenině věžové tvrze **Nelechov** na Ledečsku bylo zjištění soudržnosti jihovýchodní kamenné zdi v předstihu před další etapou statického zajištění a konzervace troskek (obr. 4). Odstraněny destrukční zásyp tvořily neopracované kameny a v hojné míře zastoupená

Obr. 4: tvrz **Nelechov** – odkrývaná část jv. obvodové zdi
(foto: František Kocman)

rozpadlá maltovina. Povrch zásypu překrývala humusovitá vrstva. V maltovině bylo nalezeno 8 atypických zlomků vyspělé redukční keramiky (2 obdobné střepy byly vyjmuty přímo ze zdiva tvrze v úrovni čtvrtého patra). Podle teple hnědého zbarvení dochovaných fragmentů maltového materiálu a šedavého (očazeného?) zbarvení dochovaných vnějších povrchů omítek (resp. maltových přetahů) lze soudit na vliv požáru. Také odkrytý povrch interiérového líce zdi vykazoval stopy propálení (viditelné ostatně i na dochovaných částech zdiva v úrovni prvního podlaží věže), částečně se také na něm uchovaly ostrůvky omítky. Na interiérové straně zdiva byly odkryty předpokládané kapsy pro trámy.

Kontrolní povrchový sběr provedený na polích v severozápadním okolí tvrziště Nelechov prokázal poměrně hojný výskyt keramiky z období 1250 - 1500, který lze vyložit buď jako stopu po životě tvrze (a dvora) nebo jako svědectví o paralelním vesnickém osídlení. Významné zastoupení vrcholně středověké keramiky z období 1250 – 1350 v nálezovém souboru by mohlo souviset s hypotetickou fází osídlení (dvůr? dvorec?) z doby před založením tvrze. V uvedeném časovém intervalu lze však také předpokládat existenci vesnického sídliště, jež mohlo ke dvoru příslušet, nebo mohlo předcházet jak dvoru, tak i tvrzi.

V podkroví zámeckého objektu ve **Věži** byl v místech plánované půdní vestavby sondován stropní zásyp. Nálezy z něho pocházely z období od sklonku 19. do 1. poloviny 20. století, jistou zvláštností mezi nimi byly dva kusy sklářského odpadu, patrně z místní brusírny (zanikla v r. 1951).

Při rekonstrukci střešního pláště východního křídla hradu v **Ledči nad Sázavou** nedošlo k zásahu do archeologických situací. Do muzea byly předány dva malé soubory keramických nálezů posbíraných na tvrzišti v **Mírovce**.

Montánní lokality

V roce 2003 na Havlíčkobrodsku pokračoval ve spolupráci s MV Jihlava a s pomocí řady dobrovolných spolupracovníků povrchový průzkum hornických lokalit spojených se starou těžbou a se zpracováním zejména polymetalických rud. Pokračovaly rovněž analýzy získaných vzorků, v první řadě strussek.

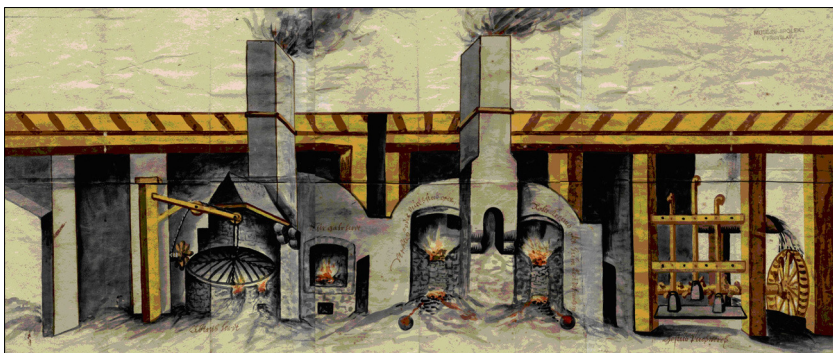
Nejvíce nálezů a objevů bylo zaznamenáno na katastru **Stříbrných Hor**, případně v jeho blízkém sousedství. Nejvýznamnější nález sezóny učinil p. Jaroslav Havlíček nedaleko samoty Preclíkův mlýn, při prohlídce vybagro-

vaného koryta Borovského potoka. Celkem 20 tors a fragmentů mlecích kamenů představuje nepochybný doklad zaniklého stanoviště mlýna na zpracování stříbrné rudy (obr. 5). Celý soubor je předmětem dalšího zkoumání.

*Obr. 5:
katastr obce
Stříbrné Hory
– dvě části mlecích
kamenů
v rekonstruované
náleзовé poloze*

Víme již, že v okolí Stříbrných Hor byla ve vrcholném středověku a raném novověku provozována řada tavíren stříbrné rudy, o stavbě nové huti se uvažovalo ještě v 17. století (obr. 6). Loni byla zaregistrována dvě dosud neznámá hutniště jednak v nivě řeky Sázavy na Velké louce, jednak na levém břehu Borovského potoka. Sondážním výkopem bylo ověřeno struskoviště objevené v r. 2002 v atypické poloze - na poli na mírném návrší mezi Stříbrnými Horami a Keřkovem. Do těchto míst, k dnes zaniklé komunikaci, byla struska nejspíš přemístěna k cestářskému účelu. Pátrání po předpokládaném zaniklém hutništi stříbrné rudy v okolí samoty Štukhejlský Mlýn v meandru Sázavy, přineslo zatím jen částečný výsledek.

Obr. 6: Městské muzeum Příbyslav – náčrt stříbrné hutě, 17. století

Jižně od kostela sv. Kateřiny, před ústím zaniklé štolý Boží pomoci, byla při bagrování řečiště Sázavy zřejmě narušena kulturní vrstva z doby života zdejšího hornického sídliště Herliwinberg. V odvalu byly mj. nalezeny střepy keramiky, struska a dva opracované dřevěné kolíky.

Na dvorku rodinného domu čp. 31 ve Stříbrných Horách, byl stavebním výkopem odhalen typický profil hornického šachetního obvalu. Mezi novověkými nálezy, které nálezce předal do muzea, jsou dva železné klíny a kladivo.

Na již známém hutništi nedaleko osady **Hesov** (u Přibyslavi) byla v meandru Sázavy objevena druhá rozsáhlá strusková vrstva o mocnosti přesahující půl metru, pohřbená pod půlmetrovým náplavem. Ve středověku se zde zpracovávala ruda dopravovaná z nedalekého hornického sídliště Buchberg.

Na katastru **Petrkova** se podařilo lokalizovat podstatné úseky zaniklého vrcholně středověkého vodního náhonu o délce 0,7 km, který ústil na velkém hutništi stříbrné rudy u potoka Žabinec.

V areálu zaniklého hornického sídliště neznámého jména na katastru **Termesiv** byl proveden malý sondážní revizní výkop v místě sondy z r. 1989, a to za účelem doplnění chybějících kontextových údajů. Opodál hornického areálu byl u břehu Sázavy, v místě již známého hutniště stříbrné rudy, dokumentován dochovaný závěrečný úsek zaniklého vodního náhonu. Poblíž byly v lese nově zjištěny dvě až tři povrchově dochované původní haldy stříbrohutnické strusky.

Poněkud záhadným nálezem jsou dva kusy železářské hutnické, možná vysokopecní (?) strusky, objevené v **Přibyslavi**, ve výkopu v zahradě u domu čp. 521, v hloubce přibližně 1 m. Další vzorky strusky byly pořízeny ze známého raně novověkého železářského centra v **Železných Horkách**.

V těsné blízkosti intravilánu **Havlíčkova Brodu**, v lese na Menouškově stráni, byla provedena rekognoskace pásma šachetních obvalů nejspíš středověkého původu. V dostupných montánních mapách tyto stariny nejsou zakresleny. V přilehlém údolí Stříbrného potoka, pod hrází Lihovarského rybníku, byly nalezeny tři dřevěné vrtané klády / roury, zcela nebo zčásti uvolněné ze země asi působením velké vody. Tento nález pochopitelně se starým hornictvím nesouvisí, jedná se evidentně o novověký vodovodní řad, který snad sloužil potřebám železničního nádraží.

Muzeum Vysočiny Havlíčkův Brod děkuje Martinu Bártovi, Jiřímu Berky, Marku Hanzlíkovi, Stanislavu Hausvaterovi, Jaroslavu Havlíčkovi, Ing. Jiřímu Hladovcovi, Ing. Františku Kocmanovi, Janu Majorovi, PhDr. Oldřichu Málkovi, MUDr. Zdeňku Pehalovi, Josefu Uhlířovi a Martinu Vlčkovi, kteří v loňském roce nezištně pomohli při výzkumech, terénních průzkumech a při záchraně archeologických nálezů.

STÁTNÍ OKRESNÍ ARCHIV HAVLÍČKŮV BROD V ROCE 2003

Ladislav Macek

I. Předarchivní péče a zpracování archiválií

a) Evidence a průzkum spisoven

Pro základní evidenci organizací v předarchivní péči státního okresního archivu jsou trvale využívány informace databáze registru organizací Českého statistického úřadu, doplňované o aktuální údaje. Bylo pokračováno v provádění systematického archivního dohledu nad spisovnamí organizací státní správy, veřejnoprávního sektoru a vybraných podnikatelských subjektů.

Revizní návštěvy, pomoc při uspořádání spisovny a s tím spojená proškolení zainteresovaných pracovníků byly provedeny v 29 organizacích, přičemž z oblasti státní správy a samosprávy jich bylo 13, z oblasti školství 10, z oblasti zemědělství 5 a 1 z oblasti neziskového sektoru.

V oblasti předarchivní péče se bohužel nedaří navázat kvalifikovanou spoluprací s Centrem hasičského hnutí Příbrav, a to především proto, že stále není personálně obsazeno místo správce sbírek a archiváře. Díky kvalitě ukládacích prostor však alespoň nehrozí fyzická degradace písemností.

V návaznosti na výše uvedené probíhaly konzultace a instruktáže pro pracovníky institucí, pověřených organizačním zajištěním a vedením spisové služby, včetně udržování písemných kontaktů a jejich průběžného vyhodnocování. Větší rozsah se týkal cca 7 organizací.

Nezbytnou součástí těchto prací je samozřejmě i průběžná kontrola a aktualizace údajů v listech fondů, které jsou vedeny pro každou instituci v předarchivním dohledu státního okresního archivu a opomenout nelze ani podíl odborných pracovníků na přípravě, či aktualizaci, spisových norem veřejnoprávních institucí i podnikatelských subjektů.

b) Dohled na vyřazování písemností

V roce 2003 proběhlo 98 skartačních řízení, přičemž u některých organizací (většinou v návaznosti na revizní či metodickou návštěvu) se odborní pracovníci archivu podíleli i na fyzickém třídění a výběru písemností přímo ve spisovně.

c) Třídění, pořádání, inventarizace a rejstříkování fondů

Stejně jako v letech minulých i letos bylo nutné průběžně třídit nově získané přírůstky (většinou ihned po převzetí v rámci skartačního řízení) a "nalezené" dodatky od organizací, nad nimiž archiv vykonává předarchivní a archivní dohled v počtu 62 fondů a celkovém rozsahu 34,5 bm, přičemž v rámci vnitřní

skartace bylo vyřazeno dalších 6 bm písemností, které typologicky nebylo možné zahrnout mezi archiválie.

V oblasti zpřístupňování archiválií bylo dokončeno zpracování části fondu Městský národní výbor Havlíčkův Brod pro období let (1930) 1945 - 1990 v rozsahu 51,71 bm i fondu Městský národní výbor Chotěboř z let (1940) 1945 - 1990 (1994) v rozsahu 17,15 bm.

Dále byly zpracovány fondy Archiv obce Lipnice nad Sázavou z let 1566 - 1945 (1952) v celkovém rozsahu 9,06 bm a Archiv obce Herálec z let 1687 - 1945 (1950) v rozsahu 1,57 bm.

Mimo to byly formou inventáře zpřístupněny fondy Archiv města Světlá nad Sázavou z let 1562 -1945 (1956) v celkovém rozsahu 18,5 bm, Archiv obce Habry z let 1613 - 1945 (1950) v rozsahu 2,89 bm a Archiv obce Nová Ves u Chotěboře z let 1832 -1945 (1949) v rozsahu 1,86 bm.

V návaznosti na práce, prováděné v roce 2002, bylo průběžně pokračováno v naplňování interní databáze části fondu Sbírka soudobé dokumentace pro okres Havlíčkův Brod (sbírka plakátů) z let 1731 – 1992 v rozsahu 3 014 záznamů, včetně kontroly fyzického stavu předmětných archiválií a jejich nového označení.

d) Soudobá dokumentace, evidence sbírek

Na základě nabídky soukromého sběratele byla obohacena Sbírka fotografií (v rozsahu 208 kusů) i Sbírka negativů (v rozsahu 48 kusů), včetně doplnění příslušných evidencí.

V návaznosti na probíhající revizní dohlídky v systému předarchivní péče byla průběžně aktualizována a udržována databázová evidence všech pamětních knih okresu Havlíčkův Brod (bez ohledu na to, kde jsou fyzicky uloženy) v celkovém počtu 823 záznamů. Součástí těchto prací bylo i průběžné doplňování pasportizační kartotéky pamětních knih, která je v archivu rovněž vedena.

e) Pomocné práce

Vzhledem k rozsahu a časové náročnosti nelze opomenout fyzické stěhování, které se týkalo především téměř 400 bm archiválií z detašovaného depozitáře státního okresního archivu v Havlíčkově ulici na základě dohody s novým vlastníkem budovy bývalého Svazarmu a velmi náročné bylo i vystěhování depozitáře Moravského zemského archiv Brno ve Velkém Meziříčí, kde se objem archiválií pohyboval řádově ve stovkách běžných metrů.

II. Evidence a ochrana archiválií

a) Evidence fondů JAF

V souladu s platnými pokyny a metodickými směrnicemi byla archivní evidence fondů průběžně vedena a doplňována v programu PEvA, přičemž k 31.12. 2003 evidujeme 1798 fondů uložených v archivu a 8 uložených u jiných organizací.

V návaznosti na to, byla průběžně aktualizována i databáze programu ARKY, přičemž k 31.12. 2003 je evidováno 308 archivních pomůcek, tj. prozatímních inventárních seznamů, inventářů, sdružených inventářů, katalogů a rejstříků.

b) Ochrana archivního materiálu

V rámci systematického vytváření sbírky zajišťovacích reprodukcí nejceněnějších archiválií byly i v roce 2003 nezbytné práce vykonány smluvně u specializované firmy.

V zájmu ochrany a mnohdy i fyzické záchrany jednoho z nejceněnějších typů obecních archiválií, tj. pamětních knih, bylo ve velkém rozsahu pokračováno v kopírování celých svazků a to jak pro studijní účely tak i pro samotné obecní úřady (při přebírání uzavřených pamětních knih do depozitáře archivu jsou v případě zájmu stávajícího držitele, tj. obecních úřadů, škol, ..., vyhotovovány kopie celých svazků a ty potom předávány původci).

III. Využívání archiválií a knihovny

a) Badatelská agenda

V roce 2003 okresní archiv navštívilo 226 badatelů, přičemž badatelských návštěv proběhlo 469.

V oblasti využívání archiválií a archivní knihovny neutuchá zájem veřejnosti o dohledávání dokladů, týkajících se stavebně-technické dokumentace, jak ze strany soukromých osob, tak i od státních a veřejnoprávních organizací.

Značný zájem o studium projevují studenti vysokých (seminární i diplomové práce) i středních škol a nezanedbatelný je i podíl soukromých osob, zajímajících se o genealogická a historická studia. Ze strany základních a středních škol, v rámci studia dějepisu, trvá zájem o archivní exkurze.

Co se týká spektra zájmu badatelů o jednotlivá témata, lze konstatovat, že trend je obdobný jako v minulých letech. Přetrvává zájem o studium stavebně-historického vývoje budov i větších sídlišť a badatelský zájem se orientuje i na společenský, politický, národnostní a hospodářský vývoj regionu na přelomu 19. a 20. století, včetně sledování vývoje spolkového života regionu.

Mezi nejdůležitější fondy, které stále vzbuzují zájem veřejnosti, lze proto řadit nejen písemnosti jednotlivých národních výborů, ale i starších archivů měst, obcí, okresních úřadů a okresních soudů (zejména při dohledání majetků obcí a právnických osob, stavební dokumentace, živnostenských oprávnění a podkladů pro dědické vyrovnání). Pokračuje zájem o osobní pozůstalosti a v popředí zůstává i studium starých map a plánů, zejména starých horních a katastrálních z 1. poloviny 19. století.

Rešerší, soupisů, výpisů a opisů pro správní účely bylo vyhotoveno 37, přičemž obsahově se jednalo především státoobčanskou problematiku, stavební a dopravní dokumentaci, problematiku okresních soudů, ...

Rešerší, soupisů, výpisů a opisů pro soukromé zájemce bylo vyhotoveno 48, přičemž jejich obsah byl velmi různorodý (např. válečné hroby, Jaroslav Hašek, prameny k církevním dějinám, váleční uprchlíci z Haliče, likvidace národních správ, představitelé státu na okrese od r. 1850, Žižkova mohyla u Přibyslavi, restituce židovského majetku, J.F. Beckovský, dějiny škol, genealogické informace, kostel v Heřmanicích, restituce nemovitostí, Památník osvobození v Přibyslavi, Karel Havlíček Borovský a rodina Weidenhoferova, Říčanské domy v Havl. Brodě, ...).

b) Vědeckovýzkumná a kulturně-osvětová činnost

Autorsky se odborní pracovníci archivu spolupodíleli na přípravě publikací „Historický kalendář Havlíčkova Brodu do roku 1945“ (Ladislav Macek) a „Podnikání na Havlíčkovobrodsku“ (Miloš Tajovský), přičemž bibliografický přehled jejich publikovaných textů je následující:

Kolektiv (Macek, L. - spoluautor): Chotěbořsko, turisticko-vlastivědný průvodce obcemi a jejich okolím, Sursum Tišnov 2002

Macek, L.: Státní okresní archiv Havlíčkův Brod v roce 2002, Havlíčkovobrodsko, sv. 17, Havlíčkův Brod 2003, s. 81-87

Drašner, F. (Macek, L. - úvod): Tábořské gestapo proti vlastencům Vysočiny aneb krvavá lázeň v Kobylím dolu, Havlíčkův Brod 2003

Macek, L.: Havlíčkův Brod navštívili králové i prezidenti, in: Noviny Vysočiny, 21.7. 2003, s. 19

Tajovský, M.: Osud jedné pamětní desky, in: Noviny Vysočiny, 22.7. 2003, s. 19

Švanda, J. - Tajovský, M.: V německém Brodě bylo úplně jasno po poledni, in: Noviny Vysočiny, 29.10. 2003, s. 3

Tajovský, M.: Konfrontace – Havlíčkův Brod dříve a dnes (kalendář na rok 2004), Havlíčkův Brod 2003

Jako spoluvydavatel se archiv podílel na vydání vlastivědného sborníku Havlíčkobrodsko č. 17, provedl přípravné redakční a technické práce související s dotiskem sborníku příspěvků Češi a Němci na Vysočině.

Ve spolupráci s f. Foto-Video-Kunc Havl. Brod proběhly práce na přípravě kalendáře historických fotografií na rok 2004.

Na velmi dobré úrovni probíhala spolupráce archivu s dalšími kulturními a školskými zařízeními, a to nejen na okresní úrovni.

Na základě požadavku Městského úřadu v Příbyslavi se archiv spolupodílel na projektu aktualizace Plánu regenerace městské památkové zóny v Příbyslavi, materiálově se ve spolupráci s Muzeem Vysočiny Havlíčkův Brod podílel na přípravě výstav pod názvem "Jaroslav Hašek na Českomoravské vysočině" a "Zlato z Vysočiny", stejně jako na přípravě materiálů pro reinstalaci stálé expozice v Haškově domku v Lipnici nad Sázavou.

V rámci rozsáhlé spolupráce s organizátory putovní výstavy "Otakar Štáfl - návrat ztraceného syna", jejíž první instalace a vernisáž proběhla počátkem června 2003 v Novoměstské radnici v Praze se archiv podílel na přípravě materiálových podkladů a zpracování technických podkladů.

Ve spolupráci se Státním okresním archivem Jihlava a s místní i krajskou pobočkou Konfederace politických vězňů se archiv spolupodílel na přípravě výstavy "Stalo se v době nesvobody", a to v Jihlavě, v Havlíčkově Brodě a v Ledči nad Sázavou.

Ve spolupráci s Muzeem Vysočiny Havlíčkův Brod bylo připraveno školení kronikářů okresu Havlíčkův Brod v rámci projektu Škola obnovy a rozvoje venkova, spojené se seminářem k metodice vedení obecních kronik. Akce se uskutečnila 18. listopadu 2003 a jeho součástí byly i ukázky historických a současných kronik z fondů státního okresního archivu.

V rámci školní výuky dějepisu byly v prostorách archivu uspořádány 4 exkurze s besedou pro žáky základních škol i studenty škol středních a příznivou odezvu měla exkurze účastníků učitelského kursu při fakultě sociálních věd UK Praha v rámci jejich odborného semináře.

c) Správa archivní knihovny

Knihovní fond byl doplňován z běžné obchodní sítě a dary. Evidence je vedena a průběžně doplňována v programu Clavius, přičemž počet svazků knihovny dosahuje k 31.12. 2003 čísla 12 765 a roční přírůstek tak činil 357 svazků.

Knihovna, zahrnující historiografickou a právníckou literaturu vydávanou především v 19. a 20. století s důrazem na region Havlíčkobrodsko, slouží pouze pro prezenční studium a není umožněno půjčování publikací mimo prostory badatelný.

IV. Řízení archivu, zaměstnanci, hospodářsko - administrativní agenda

Z hlediska prostorové situace došlo v roce 2003 k zásadní změně v tom smyslu, že na základě dohody s novým vlastníkem budovy bývalého Svazarmu v Havlíčkově ulici č.p. 2034 v Havlíčkově Brodě proběhlo přestěhování všech archiválií, které zde byly uloženy v pronajatém depozitáři, do prostor centrály SOkA.

Všechny písemnosti státního okresního archivu tak byly soustředěny do centrály, která je tvořena dvěma budovami a to domem č.p. 1125 a budovou bez č.p. (těsně sousedící č.p. 1125) v Kyjovské ulici v Havlíčkově Brodě

V této budově byla provedena částečná výměna nevyhovujících oken a stávající ploché střechy byly nahrazeny střechou pultovou, čímž byl vytvořen základní předpoklad k budoucímu využití budovy bez č.p., která představuje "rezervu", jež po nezbytných stavebních úpravách může značně rozšířit stávající ukládací možnosti archivu.

Personální stav zaměstnanců Státního okresního archivu Havlíčkův Brod v roce 2003 byl následující:

Ředitel:	PhDr. Ladislav Macek
Odborní archiváři/-ky:	Dana Nováková Helena Pospíchalová Mgr. Romana Suchá PhDr. Miloš Tajovský
Hospodářsko - správní referentka a archivářka:	Eva Vencová
Ostatní (správce budov, topič):	Miloš Nikl
Systémový správce:	Ing. Josef Šťastník (pracovník centrály Moravského zemského archivu Brno, který má stále pracoviště v SOkA Havlíčkův Brod)

Havlíčkovobrodsko

Vlastivědný sborník, svazek č. 18

Jaroslav Hašek - komunistický autor nebo světový spisovatel

(Nultý nečíslovaný svazek vydalo Okresní muzeum v Havlíčkově Brodě v roce 1971)

Repro na obálce: koláž Radka Dvořáka

Vydaly Muzeum Vysočiny Havlíčkův Brod a Moravský zemský archiv - Státní okresní archiv Havlíčkův Brod v roce 2004.

Redakční úprava: Zina Zborovská

Sazba, mutace obálky, grafická úprava: Moravský zemský archiv - Státní okresní archiv Havlíčkův Brod

Vytiskl: TISK HERMANN & SPOL. Havlíčkův Brod

Náklad: 200 výtisků

Cena: 100,- Kč